

T.C.
ÇANKIRI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MISIR'IN NİL POLİTİKASI

Amoun Gamal ABDOURAHMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÜNAL

Çankırı – 2024

T.C.
ÇANKIRI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MISIR’IN NİL POLİTİKASI

Amoun Gamal ABDOURAHMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÜNAL

ankırı – 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii

1. GİRİŞ	1
-----------------------	---

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE NİL'İN HAVZA ÜLKELERİ İÇİN ÖNEMİ 7

2.1. Kavramsal Çerçeve	7
2.1.1. Sınıraşan Nehir Havzasının Hidropolitikliği.....	7
2.1.1.2. Hidropolitik: Tanım ve Kavram.....	7
2.1.1.3. Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hidropolitik.....	9
2.1.1.4. Sınıraşan Nehir Havzaları için Uluslararası Su Hukuku.....	10
2.1.1.5. Nil Havzası Ülkeleri Arasındaki Hidropolitik Anlaşmalar	12
2.1.2. Hidro-hegemonya.....	14
2.1.2.1. Güç	15
2.1.2.2. Hidro-hegemon Güçler ve Stratejiler	17
2.1.3. Havza.....	19
2.1.3.1. Genel Tanımı.....	19
2.1.3.2. Ana Havzalar.....	20
2.1.3.3. Yukarı ve Aşağı Havza	20
2.2. Nil'in Havza Ülkeleri İçin Önemi.....	20
2.2.1. Nil Havzası Coğrafyası	21
2.2.2. Nil'in Nehri'nin Havza Ülkeleri İçin Önemi	22
2.2.2.1. Mısır	23
2.2.2.2. Etiyopya	30
2.2.2.3. Sudan.....	32
2.2.2.4. Diğer Havza Ülkeleri	34
2.2.2. Mısır Hidro-Hegemonya Dönemi	36

2.2.2.1. Mehmet Ali ve İsmail Paşalar Dönemi	37
2.2.2.2. İngiliz İşgali Dönemi.....	40
2.2.2.2.1. Sömürge Anlaşmaları	41
3. MİSİR İÇ VE DIŞ POLİTİKASINDA NİL NEHRİ’NİN ÖNEMİ	45
3.1. Cemal Abdülnasır Döneminin Genel Özellikleri.....	45
3.1.1. Abdülnasır’ın Nil Nehri Bağlamında İç Politikası.....	52
3.1.2. Nil Nehri Bağlamında Abdülnasır’ın Dış Politikası	56
3.1.2.1. Mısır-SSCB İlişkileri ve AYB İnşaatı	57
3.1.2.2. Mısır ve Diğer Havza Ülkeleri Arasındaki İlişkiler	60
3.2. Enver Sedat Döneminin Genel Özellikleri.....	67
3.2.1. Enver Sedat’ın Nil Nehri Bağlamında İç Politikası	71
3.2.2. Enver Sedat’ın Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası.....	76
3.2.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri.....	76
3.3. Hüsnü Mübarek Döneminin Genel Özellikleri	78
3.3.1. Hüsnü Mübarek’in Nil Nehri Bağlamında İç Politikası.....	83
3.3.2. Hüsnü Mübarek’in Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası	86
3.3.2.1. Mısır-Diğer Havza Ülkelerine Arasında İşbirliği.....	86
3.4. Arap Baharı Süreci	92
3.5. Muhammed Mursi Döneminin Genel Özellikleri	94
3.5.1. Muhammed Mursi Nil Nehri Bağlamında İç Politikası	96
3.5.2. Muhammed Mursi Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası.....	100
3.5.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri.....	100
3.6. Abdülfettah el Sisi Döneminin Genel Özellikleri	102
3.6.1. Abdülfettah el Sisi’nin Nil Nehri Bağlamında İç Politikası.....	104
3.6.2. Abdülfettah el Sisi’nin Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası	110
3.6.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri: BERB	110
3.6.2.2. Uluslararası Destek	113
3.6.2.3. Mısır-Diğer Havza Ülkeleri İlişkileri.....	116
4. SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	130
ÖZGEÇMİŞ.....	154

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Mısır'ın Nil Politikası* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

31/01/2024

İmza

Amoun Gamal Abdourahman

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Amoun Gamal ABDOURAHMAN tarafından hazırlanan Mısır'ın Nil Politikası başlıklı bu çalışma, 18.01.2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÜNAL

İmza:

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN

İmza:

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Andaç KARABULUT

İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim 11/01/2024 tarih ve 2024/02-05-(A) sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Mısır ile Nil arasındaki ilişki, ulusal yaşamın tüm yönlerini etkileyen ve uluslararası alanda önemli sonuçları olan temel bir husustur. Bu paylaşılan kaynağı yönetmek, Nil Havzası bölgesinde sürdürülebilirliği, istikrarı ve işbirliğini sağlamak için ulusal ve uluslararası hususları bütünleştiren stratejik bir vizyon gerektirir. Bunu akılda tutarak, bu tez Mısır'daki Nil politikasını birçok yönünü inceleyerek incelemekte ve hem ulusal hem de uluslararası etkisini ortaya koymaktadır.

Öncelikle danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÜNAL'a bu tez sürecindeki sürekli desteği ve rehberliği için teşekkür ederim. Onun danışmanım olması ayrıcalığına sahibim. Bu tez onun anlayışı ve nazik yardımı sayesinde gerçekleştirilmiştir. Desteği için kendisine minnettarım.

Yine Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimime devam edebilmem için bana burs imkânı sağlayan Cibuti Hükümeti'ne özel bir teşekkür borçluyum.

En önemlisi, hayatım boyunca bana her konuda destek veren anneme olan minnettarlığımı burada ifade etmek istiyorum. Onun dualarını ve bana olan güvenini kalbimin en derinliklerinde hep hissettim.

Son olarak öğrenmeye ve gelişimime katkıda bulunan tüm öğretmenlerime, hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Eminim hepsiyle tanışmasaydım burada olmazdım.

31/01/2024

Amoun Gamal Abdourahman

ÖZET

Tezin Başlığı : Mısır'ın Nil Politikası
Tezin Yazarı : Amoun Gamal Abdourahman
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Serkan Ünal
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 18/01/2024

Mısır, Nil Havzası'nın aşağı havzasında yer alan bir ülke olarak diğer havza ülkelerine kıyasla Antik Çağlardan itibaren özdeşleştiği Nil Nehri'nin sularından daha çok yararlanan ülke olmuştur. Bu durum küresel ölçekteki diğer nehir havzalarıyla karşılaştırıldığında istisnai bir durumdur. 1929 ve 1959 tarihli anlaşmaları Nil suyunu kullanmasında Mısır'a avantaj sağlamak suretiyle bir statüko oluşturmuştur. Nil'in stratejik önemi, bu statükoyu korumak için her dönemde çeşitli stratejiler ve yöntemler geliştiren Mısır'ın Nil Havzası ile ilgili iç ve dış politika kararlarını ve eylemlerini şekillendirmiştir. Bu çerçevede çalışmanın amacı Nil Nehri'nin Mısır'ın iç ve dış politikasında ne denli önemli bir yer tuttuğunu tarihsel süreç, cumhuriyet dönemi devlet başkanlarının söylemleri, uygulamaları ve yaklaşımları bağlamında ortaya koymaktır.

Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Arapça kaynaklardan yararlanan çalışmada tarihsel anlatım ve literatür tarama gibi nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, devlet biçiminin monarşiden cumhuriyete dönüşmesi sonrasındaki Cemal Abdülnasır ile Abdülfettah el Sisi arasındaki döneme yoğunlaşmış, devlet başkanlarının vizyon ve öncelikleri dikkate alınarak Mısır'ın Nil Havzasındaki ülkelerle olan ilişkileri ve anlaşmazlıkları üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın bulguları Nil Nehri'ni ekonomik kalkınmalarının önemli bir unsuru olarak görmeye başlayan Etiyopya gibi havza ülkelerinin Mısır'ın ayrıcalıklı pozisyonuna meydan okumaya başlamaları ile birlikte Mısır'ın uluslararası sözleşmelerle belirlenen kıyıdaş ülkelerin meşru hakları gibi konuları göz ardı etmeye çalıştığını ve Nil Havzası'ndaki statükoyu değiştirmeye yönelik her türlü girişimi ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görmeye devam ettiğini, en azından kendi çıkarlarına uygun bir müzakere sürecine razı olabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Nil Nehri, Mısır Dış Politikası, Mısır İç Politikası, Hidro-Hegemonya, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı.

ABSTRACT

Thesis Title : Egypt's Nile Policy
Author : Amoun Gamal Abdourahman
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Serkan Ünal
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 18/01/2024

As a country located in the lower basin of the Nile Basin, Egypt has benefited more from the waters of the Nile River, with which it has been identified since ancient times, compared to other basin countries. This situation is exceptional compared to other river basins on a global scale. The agreements of 1929 and 1959 created a status quo by giving Egypt an advantage in using Nile water. The strategic importance of the Nile has shaped the domestic and foreign policy decisions and actions regarding the Nile Basin of Egypt, which has developed various strategies and methods in every period to maintain this status quo. In this context, the aim of the study is to reveal how important the Nile River is in Egypt's domestic and foreign policy, in the context of the historical process and the discourses, practices and approaches of the heads of state of the republican period.

Drawing on Turkish, French, English and Arabic sources, qualitative research methods such as historical narration and Literature review were used in the study. After the transformation of the state form from monarchy to republic, it focused on the period between Gamal Abdel Nasser and Abdel Fattah al-Sisi, and focused on Egypt's relations and disagreements with the countries in the Nile Basin, taking into account the visions and priorities of the heads of state. The findings of the study found that as basin countries such as Ethiopia, which began to see the Nile River as an important element of their economic development, began to challenge Egypt's privileged position, Egypt tried to ignore issues such as the legitimate rights of riparian countries determined by international agreements and maintained the status quo in the Nile Basin. It has shown that it continues to see any attempt to change the situation as a threat to its national security, and that it can at least agree to a negotiation process that suits its own interests.

Keywords: Egypt, The River Nile, Egyptian Foreign Policy, Egyptian Domestic Policy, Hydro-Hegemony, Great Ethiopian Renaissance Dam.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYB	Asvan Yüksek Barajı
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
CFA	İşbirliği Çerçeve Anlaşması
BERB	Büyük Etiyopya Rönesans Barajı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Hydromet	Hidrometeoroloji
IBRD	Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IPoE	Uluslararası Uzman Paneli
KBO	Kagera Havzası Örgütü
KIK	Körfez İşbirliği Konseyi
MENA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
NBI	Nil Havzası Girişimi
NILE-COM	Nil Bakanlar Kurulu
RSF	Hızlı Destek Güçleri
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SKYK	Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi
TECCONILE	Nil Havzasının Tanıtımının Geliştirilmesi ve Çevrenin Korunması Teknik Komitesi
UDP	Ulusal Demokrat Parti

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.2.1. Nil Nehri Haritası.....	21
Şekil 2.2.2 Nil'in Havza Ülkeleri.....	22
Şekil 3.1.1. 26 Temmuz 1956'da İskenderiye'de Abdülnasır, Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirildiğini duyuran konuşmasının ardından halkın arasındayken.	52
Şekil 4.3.2.1. Entebbe Anlaşması/CFA	90

1. GİRİŞ

Hiç şüphesiz bir yaşam kaynağı olan su tüm canlıların yaşaması için gereklidir. Dünya yüzeyinin yaklaşık %75'ini oluşturan suyun %97'si tuzlu su olup sadece %3'lük kısmı tatlı sudan oluşur. Ayrıca suyun yaklaşık %70'i kutup bölgelerinde donmuş olarak bulunur. Bununla birlikte, bir insanın yeryüzündeki tatlı suyun %1'inden daha azına erişilebileceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla, su kıymetli bir kaynak ve zenginlik olarak nitelendirilir ve ona parasal bir değer biçmek zordur, Nitekim su, insan yaşamı için sadece basit bir ihtiyaç olmayıp, yaşamın devamlılığını sağlamak için vazgeçilmez ve yeri doldurulamaz bir unsuru temsil etmektedir.

Su, insanlar için olduğu kadar doğa için de elzemdir, aynı zamanda rölyefleri, kırların manzaralarını şekillendiren ve süsleyen de sudur. Tarih boyunca insanlar her zaman bu değerli kaynağa kolayca erişebilecekleri bir nehir veya göl, pınar veya kuyu kenarı ve hatta deniz kenarı gibi yerlere yerleşmiş ve gelişmiştir. Antik dönemlerden itibaren su medeniyetlerin, krallıkların, imparatorlukların ve ulus devletlerin yaşam koşullarını ve ekonomik seviyelerini ilerletmede önde gelen unsurlardan olmuştur.

Yaşam için gerekli olması suyu dünyadaki tüm insanlar ve bölgeler için önemli kılmaktadır. Nüfusa oranla su kaynaklarının az olması ülkeler arasında silahlı çatışmalara kadar giden anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Tatlı su için yaşanan çatışmalara yüzyıllar öncesinden başlamış, özellikle 20. yüzyıl boyunca da devam etmiş ve dünyada kıyıdaş ülkeler arasında ciddi sorunlara neden olmuştur. Bu bağlamda öne çıkan Ürdün, Nil, Fırat ve Dicle Havzaları kıyıdaş ülkeler arasında su kullanımını konusunda gerginliklere neden olmuştur. Sınır aşan su yönetiminin uluslararası düzeyde hassas ve kritik bir konu haline gelmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler (BM) 1992'de bir *Su Sözleşmesi* hazırlama ihtiyacı duymuştur (UN, 2013). Buna göre, kıyıdaş ülkelerin sınır aşan suların hakkaniyete uygun kullanımı konusunda mutlaka anlaşmaları gerekmektedir. Bu sözleşme genel olarak kıyıdaş ülkeleri, sınır aşan suların uygun yönetimi ve korunması için uluslararası işbirliğini üstlenmeye teşvik etmiştir.

Dünyadaki pek çok sınıraşan sular gibi Nil Nehri de havzasını paylaşan ülkeler arasında önemli anlaşmazlıkların yaşandığı ve halen yaşanmakta olduğu bir su kaynağıdır. Nehrin eski uygarlıklardan kaynaklanan manevi, dini ve kültürel bir önemi de vardır. Son zamanlarda Nil, tarım için olduğu kadar elektrik gibi diğer ihtiyaçlar için de hayati bir kaynak haline gelmiştir. Bu nedenle kıyıdaş ülkeler, nehir suyunu verimli kullanmak için modern sulama yöntemleri geliştirmiş ve büyük ölçekli yüksek barajlar ve küçük ölçekli alçak barajlar inşa etmişlerdir. Nil Nehri tarih boyunca büyük çatışmalara da tanıklık etmiş, sularının paylaşımı konusunda ciddi bir çatışmanın merkezinde yer almaya devam etmiştir.

Nil Nehri yaklaşık olarak 6850 kilometrelik uzunluğuyla sadece Afrika kıtasının değil dünyanın da en uzun nehridir. Bu efsanevi ve görkemli nehrin havzasını paylaşan 11 Afrika ülkesi Burundi, Mısır, Eritre, Etiyopya, Kenya, Ruanda, Sudan, Güney Sudan, Tanzanya, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Nehrin Beyaz Nil, Mavi Nil ve Atbera nehri olmak üzere üç ana kolu vardır. Beyaz Nil Uganda, Kenya ve Tanzanya'ya sınırı olan Victoria Gölü'nden doğarken Mavi Nil, Etiyopya'daki Tana Gölü'nden doğmaktadır. Bu iki kol Sudan'ın başkenti Hartum'da birleşir, sonra Mısır'a geçiş yapar. Mısır'ın kuzeyinde bir delta oluşturduktan sonra Akdeniz'e dökülür. Nil'in daha az önemli bir kolu olan Atbera Nehri sadece Etiyopya'da yağmur yağdığında akar ve çabuk kuruyan bir özellik arz eder.

Diğer kıyıdaş ülkelerin yanı sıra, Nil Nehri'nin aşağı havza ülkesi olan Mısır, Nil Havzası'ndaki diğer ülkelere göre Nil sularından çok daha fazla yararlanmaktadır. Havza bölgesindeki başka hiçbir ülkenin Nil ile Mısır kadar güçlü bir ilişkisi olmamıştır. Yunan tarihçi Herodot'un dediği gibi, *Mısır, Nil'in armağanıdır*. Nitekim, antik çağlardan beri Nil Nehri, Mısır'ın yaşamı ve ekonomik gelişimi için temel, vazgeçilmez ve hayati bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Mısır, yaşamı için her zaman Nil'in sularına büyük bir güven duymuştur. Nil'in suları, Mısır'ın içilebilir suyunun %96'sını oluşturmaktadır. Bu anlamda Mısır bu nehir sayesinde gıda güvenliği ve gücünü artırma bakımından avantajlı duruma gelmektedir. Tarih boyunca Mısır'ın zenginliği, Nil'in sularının miktarıyla da yakından ilgiliydi. Modern zamanlarda Mısır, ekonomik gelişimi ve jeostratejik varlıkları için Nil'in sularından büyük ölçüde yararlanmaya devam etmektedir.

Mısır, Nil sularını tam olarak kullanma hakkını garanti eden iki önemli anlaşmayla kendisini avantajlı duruma getirmiştir. Bunlardan ilki, Mısır ile çeşitli sömürge anlaşmalarına imza atan İngiliz yetkililer arasında 1929'da yapılan anlaşmadır. İkincisi, Mısır ile o zamanın bağımsız Sudan'ı arasında müzakere edilen 1959 tarihli Nil Suları Anlaşması'dır. Bu anlaşmalar Mısır'ın Nil'in su kaynakları üzerindeki haklarını güvence altına almakla kalmamış, aynı zamanda Mısır'a diğer kıyıdaş ülkelerden daha fazla su payı vererek Nil havzasında Mısır'ın lehine bir denge kurmuştur. Başka bir deyişle, bu anlaşmalar Mısır'ın Nil üzerindeki hidro-hegemonik konumunu sağlamlaştırmış ve nehir havzası bölgesindeki nüfuzunu güçlendirmiştir. Bu baskın konum Mısır ulusu ile Nil Nehri arasındaki derin bağlılığı vurgulayan *Mısır Nil'dir, Nil de Mısır'dır* gibi sembolik söylemlere yansımıştır (Hassan ve Rasheedy, 2007, s. 26).

Mısır, 20. yüzyıldaki hidro-egemen pozisyonuna karşın son zamanlarda diğer Nil Havzası devletlerinin sorunları ve savaşlarıyla yüzleşme eğilimindedir. Öteki kıyıdaş ülkeler, anlaşmalarla Nil sularını kullanma avantajı elde eden Mısır ve Sudan'ın kendilerini görmezden gelen paylaşım anlaşmalarına meydan okuma zamanının geldiğini düşündüler ve İngiltere, Mısır ve İtalya, Belçika gibi diğer sömürgeci aktörlerin de taraf olduğu sömürge anlaşmalarını tanımadıklarını beyan ettiler. Nitekim, Mısır'ın Nil'in sularından tam olarak yararlanma avantajını sorgulayan kıyıdaş devletlerin ön saflarında yer alan Etiyopya sınırları içindeki su kaynaklarını geliştirme hakkını talep etti ve herhangi bir tarihi anlaşmayı kabul etmediğini açıkladı.

Havzadaki diğer ülkelerden gelen itirazlar üzerine sıkıntılı bir süreçle karşı karşıya kalan Mısır, uluslararası aktörler ve Nil'e kıyısı olan diğer ülkeler tarafından suyun adil kullanımı konusunda 1990'lara kadar Nil havzasındaki hidro-hegemonya politikasını sürdürmeyi başardı. Böylece, kıyıdaş ülkelerin nehir kaynaklarının adil kullanımı konusunda müzakere etmelerine izin veren ve onları ortak ekonomik kalkınma projeleri başlatmaya teşvik eden BM nezdinde yeni yaklaşımlar ortaya çıktı. Mısır'ın hidropolitik hegemonyasına esas meydan okuma, Etiyopya hükümetinin 2011'de Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nı (BERB) inşa etme planını duyurmasıyla gerçekleşti. Daha önceki zamanlarda da gündeme gelen bu proje aynı zamanda Mısır

için bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görülüyordu. Bununla beraber Mısır'ın, hidro-hegemonyasını sürdürebilmek için hidropolitik ve diplomatik politikaları nasıl uygulayacağına dair bir birikimi söz konusuydu.

Bu çalışma Nil Nehri'nin Mısır iç ve dış politikasında ne şekilde ele alındığını ve nedenli önemli olduğunu araştırmayı amaçlamaktadır. Literatürde Mısır'ın Nil havzasındaki hidropolitik konumunu analiz eden ve bu durumun Nil'in Mısır ile öteki ülkeler arasındaki gerilimi artırdığını vurgulayan bazı çalışmalar (Boinet, 2011; McKenzie, 2012) vardır. Bu çalışmalar uluslararası su yollarının kullanımına ilişkin kanunun gelişimini ayrıntılı olarak analiz etmekte, özellikle bütünleşik ve hakkaniyetli yönetim yoluyla devletler arası işbirliğinin güçlendirilmesini savunmaktadır. Nil'in Mısır için önemini inceleyerek tarım, ekonomi, gıda güvenliği ve kültürdeki rolünü vurgulayan çalışmalar (Ragab, 2016; Bethemont, 2003; Chamoux, 2002; Legras, 2014; Schwartz, 1960; Zouache, 2021; Thtry, 1973; Cyr, 2001; Fahmy, 1998; Cleveland ve Bunton, 2016) vardır. Bu çalışmalar, Mısır'daki Nil siyasetinin çeşitli yönlerini ele alarak, onun antik çağlardan İngiliz sömürgeciliği dönemine kadar olan tarihsel önemini kapsamaktadır. Bunlara ek olarak Mısır'da Nil suyu yönetiminin tarihini ele alan çalışmalar da (Collins, 1996; Swain, 2002; Waterbury, 2002; Mohammed, 2004; Kasimbazi, 2010; Ibrahim, 2011; Ferede, 2014; Gascon, 2015; Samaan, 2019; Tekuya, 2018) vardır. Bu çalışmalar, Mısır ile Nil'e sınırı olan diğer ülkeler arasındaki müzakereleri, anlaşmaları ve gerginlikleri inceleyerek su kaynaklarının dağıtımıyla bağlantılı diplomatik konuları vurgulamaktadır. Egemen ülke olarak Mısır, uluslararası forumlarda ve bölgesel anlaşmalarda tutum ve eylemleri açısından mercek altına alınmıştır. Hydromet, TECCONILE, NBI ve CFA gibi girişimler, Nil politikası kapsamında kıyıdaş ülkeler arasındaki müzakereleri kolaylaştırmak, su kaynaklarının ortak yönetimini teşvik etmek ve bölgede sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Mısır'ın Nil Nehri ile ilgili dış politikasına geniş ölçüde değinen kimi çalışmalardan (Hassan ve Rashedy, 2007; Ibrahim, 2011; Khawaja, 2013; Kassem, 2016) söz etmek mümkündür. Bu araştırmalar ise esas olarak Mısır dış politikasının Nil ile ilgili boyutuna odaklanmış ve çoğu zaman iç politika üzerindeki etkisinin analizini bir kenara bırakmıştır. Bu çalışma Nil ve sularının hem Mısır diplomasisinde hem de ulusal meselelerde nasıl önemli bir rol oynadığını birlikte ele alarak literatürdeki önemli boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Nil'in uluslararası bir

sorun olarak rolünün yanı sıra Mısır’da nasıl ele alındığını ve yönetildiğini göstererek kapsamlı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, Nil’in yönetiminin Mısır’ın hem iç hem de dış politikası üzerinde yansımaları olduğunu göstermeyi amaçlamakta ve böylece kapsamlı bir yaklaşımla sözü edilen bu iki boyutu anlamanın önemini vurgulamaktadır.

Çalışma Nil’in Mısır’ın iç ve dış politikasındaki yerini çok boyutlu bir yaklaşımla ele almaktadır. Bu çerçevede Mısır cumhurbaşkanlarının konuşmaları, anlaşmaların orijinal metinleri, yetkililerin ve hükümetlerin açıklamaları gibi birincil kaynaklar yanında konu ile ilgili kitaplar, dergiler ve makalelerden yararlanılacaktır. Konuşmaların incelenmesinde amaç, her liderin iç ve dış politikaya ilişkin vizyonu ve öncelikleriyle birlikte Nil kaynaklarının kritik yönetimine vurgu yapan yönleridir. Bu metodoloji, Mısırlı liderlerin onlarca yıldır şekillendirdiği resmi pozisyonlara, ulusal söylemlere ve anlatılara doğrudan ışık tutacaktır. Çalışma Türkçe dışında Fransızca, İngilizce ve Arapça dillerinde yazılmış kaynaklardan yararlanacaktır. Çalışma sırasında tarihsel ve betimsel analiz yöntemi benimsenecek, bu dönemde meydana gelen ve konuyla az çok bağlantılı gelişmeler tespit edilecektir. Çalışma aynı zamanda Mısır’ın Nil’e ilişkin politikasının gelişiminin farklı aşamalarını analiz edecek ve bu ilişkilerin şekillenmesine yardımcı olan önemli noktaları vurgulayacaklar.

Çalışmanın temel amacı, modern zamanda Mısır’ı yöneten liderlerin ülkenin iç ve dış politikasını, özellikle de Nil kaynaklarının kritik yönetimini nasıl etkilediğini araştırmaktır. Bu evrim, her liderin vizyonları ve öncelikleri dikkate alınarak incelenecek, böylece on yıllardır hüküm süren güç dinamiklerinin ve siyasi yönelimlerin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Çalışma Cemal Abdülnasır ile Abdülfettah el Sisi arasındaki dönemi kapsayacak ve sözü edilen dönemlerde Mısır’ın Nil’e yönelik politikasındaki önemli değişiklikler ve süreklilikleri vurgulayacaktır. Böylece her liderin Nil ile ilgili konuları nasıl ele aldığı ve bunun Mısır’ın iç ve dış politikasını nasıl etkilediği ortaya konulacaktır. Bu çerçevede çalışmanın araştırma sorusu Nil’in kendisini hayati bir kaynak olarak gören Mısır’ın iç ve dış siyasetini nasıl şekillendirdiği olacaktır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü, araştırmanın önemi, amacı, bağlamı, sınırları ve literatürdeki yerini ele almaktadır. İkinci bölüm çalışmanın kavramsal çerçevesinin geliştirilmesine odaklanacak ve Nil havzasının kıyıdaş ülkeler açısından hayati önemi vurgulanacaktır. Bu çerçevede temelde teorik konular ile nehir havzasının hidropolitiği, hidro-hegemonya ve havza gibi temel kavramlar incelenmektedir. Bu bölümde aynı zamanda Mısır'ın Nil'in su kaynakları üzerindeki kontrolünün damgasını vurduğu Mısır hidro-hegemonyası dönemini vurgulayacaktır. Üçüncü bölüm çalışmanın ise Mısır cumhurbaşkanlığını üstlenmiş olan Cemal Abdülnasır, Enver Sedati, Hüsnü Mübarek, Muhammed Mursi ve Abdülfettah el Sisi dönemlerinde Nil'in Mısır'ın iç ve dış politikasındaki önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Her bir liderin bu önemli konuya nasıl yaklaştığını incelenecek ve Nil'deki statükoyu korumak için alınan kararlar ve stratejileri vurgulanacaktır. Son olarak, çalışmanın dördüncü bölüm, ana bulguları özetleyen, araştırmanın sonuçlarını vurgulayan ve gelecekteki çalışmalar için yollar öneren sonucu oluşturacaktır. Bu bölüm, bulguların bir sentezini sunarak ve Nil'in Mısır'ın ulusal ve uluslararası dinamikleri açısından devam eden önemini vurgulayarak çalışmayı sonuçlandıracaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE NİL'İN HAVZA ÜLKELERİ İÇİN ÖNEMİ

Bu bölüm kavramsal çerçeveyi oluşturmayı ve Nil'in hem Mısır hem de diğer kıyıdaş ülkeler için önemini incelemeyi amaçlamaktadır.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Hidropolitik, Hidro-hegemonya, havza, aşağı havza, yukarı havza gibi kavramlar uluslararası ilişkilerdeki önemli kavramlardır. Bu kavramlar arasındaki ilişkileri anlamak, politika yapıcılar ve analistler için karmaşık uluslararası meseleleri yönlendirmek ve uluslararası sistemde barış ve istikrarı desteklemek için kritik öneme sahiptir. Bu bölüm, çalışma için hem kavramsal çerçeve sağlamayı, hem de sonraki bölümlerin anlaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

2.1.1. Sınıraşan Nehir Havzasının Hidropolitliği

Sınıraşan nehir havzalarının hidropolitliği, su ile ilgili konuların su kaynaklarını paylaşan devletlerin siyasi gerçekleriyle karıştığı karmaşık bir alan oluşturmaktadır. Genellikle birden fazla ülkeyi içine bu havzalar, bölgesel ölçekte uluslararası ilişkileri ve su yönetimini etkileyen belirli siyasi dinamiklere yol açmaktadır. Su ihtiyaçları, ulusal çıkarlar ve uluslararası hukuk normları arasındaki etkileşim, işbirliği ve rekabetin iç içe geçtiği bir bağlam yaratarak bu bölgelerin hidropolitliğini şekillendirmektedir. Bu ortamda su kaynaklarının kullanımına, yönetimine ve paylaşımına ilişkin kararlar iç ve dış politikaların önemli unsurları haline gelmektedir. Sınıraşan nehir havzaları, ortak doğaları nedeniyle, kıyıdaş devletler arasında hassas müzakerelerden gerilimlere ve hatta çatışmalara kadar varan bir ilişki biçimine neden olmaktadır.

2.1.1.1. Hidropolitik: Tanım ve kavram

Hidropolitik su kaynakları nedeniyle ortaya çıkan siyasi ve yasal problemlerle ilgilenen multidisipliner bir bilim dalı olarak tanımlanır ve daha spesifik olarak birkaç ülke arasında paylaşılan yeraltı suları, göller ve nehirler gibi su kaynaklarına ilişkin bir anlayış ve çözüm bulmakla ilgilenir (Blanchon, 2019a, s.75). Hidropolitik terimi ülkelerin su kaynaklarını yönetmek için kullandıkları politika ve stratejileri

tanımlamak için kullanılır. Su kaynakları, jeopolitik ve uluslararası ilişkiler arasındaki etkileşimin incelenmesidir. Bu alan, dünyadaki tatlı su kaynaklarının kıtlığı nedeniyle son yıllarda giderek daha önemli hale gelmiştir. Hidropolitik, bağlam ve yaklaşım açısına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilen bir terimdir. La langue française göre hidropolitik, su yönetimi ile ilgili olarak devletler arasındaki diplomatik, ekonomik, yasal ve askeri ilişkiler bütününe ifade eder (La langue française). Bununla beraber, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO) göre hidropolitik, özellikle sınıraşan alanlarda suyla ilgili siyasi ve ekonomik konuların incelenmesidir (UNESCO, 2019). Su Bilgi Merkezi'ne (CI-EAU) göre hidropolitik, suyun kullanımını, yönetimini ve dağıtımını yöneten politikaların, yasaların ve düzenlemelerin araştırılması ve analizidir. Geniş anlamda hidropolitik, yerelden küresele farklı seviyelerde su yönetimi politikaları ve uygulamalarının incelenmesi olarak anlaşılabilir. Bu yaklaşım su kullanımını yöneten yasal, kurumsal ve düzenleyici çerçevelerin yanı sıra ilgili çeşitli aktörler (devletler, şirketler, STK'lar, vb.) tarafından uygulanan yönetim uygulamalarının analizine odaklanır.

İlk olarak 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan hidropolitik kavramının gelişimine birçok bilim insanı katkıda bulundu. Hidropolitik üzerine yapılan çalışmalar, su kaynaklarının hem fiziksel hem de sosyal yönlerini dikkate alır ve farklı paydaşlar arasında işbirliğini teşvik eden kapsamlı bir su yönetimi yaklaşımına olan ihtiyacı vurgular. Bu terimi geliştirenlerden biri olan Waterbury, hidropolitik ve siyaset arasındaki ilişkiyi ve Nil'in kullanımına ilişkin sonuçları da analiz etmiştir. Özellikle, egemen devletlerin ulusal çıkarlarını nasıl gözetebileceklerini ve ortak su kaynaklarının kullanımında uluslararası koordinasyonun zorluklarını nasıl aşabileceklerini ele almıştır (Waterbury, 1979). Hidropolitik kavramı, Amerikalı bir su kaynakları uzmanı olan Aaron Wolf'un çalışmaları nedeniyle daha da önem kazanmıştır. Wolf, su kaynaklarının uluslararası çatışma ve işbirliğindeki rolüne odaklanmış ve suyun uluslararası ilişkilerde giderek daha önemli bir faktör haline geldiğini ve su kaynakları üzerindeki çatışmaların potansiyel olarak şiddete yol açabileceğini savunmuştur. Wolf, tüm paydaşların çıkarlarını dikkate alan ve ülkeler arasında işbirliğini teşvik eden etkili su yönetimi stratejilerine olan ihtiyacı da vurgulamıştır (Wolf, 1998). Elhance (1999, s. 218) hidropolitik *uluslararası sınırları aşan su kaynakları konusunda devletler arasındaki çatışmaların ve işbirliğinin*

sistematik olarak incelenmesi olarak tanımlamıştır. Ona göre hidropolitik kavramı, su kaynaklarının kıt olduğu veya suyun çatışma kaynağı olduğu bölgelerde özellikle önemlidir. Hidropolitik başlı başına bir disiplin olarak ele alan Turton (2002, s. 19) ise hidropolitikle ilgili literatürün büyük ölçüde belirli bir önyargı sergilediğini düşünür. Hidropolitik kavramını ölçek ve kapsam unsurlarını içerecek şekilde genişletmeyi amaçlayan Turton bu kavramı *suya bağlı toplumsal değerlerin otoriter dağılımı* olarak tanımlar.

2.1.1.2. Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hidropolitik

Bugünlerde hidropolitik, uluslararası ilişkilerde merkezi bir konuyu temsil etmektedir. Su kaynakları ile siyasi ilişkiler arasındaki ilişkileri inceleyen hidropolitik, işbirliğini ve diyalogu teşvik eder ve uluslararası ilişkiler ve uluslararası anlaşmaların yapılmasına katkıda bulunur. Hidropolitik, su kaynaklarının ulusal sınırlar boyunca yönetimini ve dağıtımını içerdiği için uluslararası ilişkilerle yakından ilgilidir. Su kaynaklarının giderek kısıtlaştığı ve gerekli hale geldiği günümüz dünyasında suyun uluslararası ilişkileri şekillendirmedeki rolünü anlamak hayati önem taşımaktadır (Allouche ve Daoudy, 2010, ss. 1-3).

Sınıraşan suların paylaşımı meselesi uluslararası ilişkilerde merkezi bir öneme sahiptir. Bu suların yönetimi, farklı çıkarları ve öncelikleri olan birkaç ülkeyi kapsadığı için genellikle karmaşıktır. Sınıraşan sular, ülkelerin siyasi sınırlarını aşan su kaynaklarıdır. Birleşmiş Milletlere göre, dünya yüzeyinin %40'ından fazlasını kaplayan ve iki veya daha fazla ülke tarafından paylaşılan 267 sınıraşan nehir havzası bulunmaktadır (Yılmaz, 2018). Nehir havzalarını veya sınıraşan su kaynaklarını paylaşan birçok ülke için su paylaşımı hayati bir konudur. Bununla birlikte, sınır ötesi su paylaşımı, özellikle suyun kıt olduğu kurak bölgelerde çok karmaşık olabileceği gibi bunun çok önemli sonuçları da olabilir. Aynı havzayı paylaşan ülkeler suyun nasıl paylaşılacağı konusunda anlaşamazlarsa, bu durum uluslararası ilişkileri ciddi şekilde etkileyebilir. Ayrıca, su kaynaklarının kıtlığı, genellikle *su çatışmaları* olarak adlandırılan olaylara yol açan bir gerilim kaynağı olabilir (Wolf, 1998, ss. 1-2). Su çatışmaları bağlamında en bilinen örneklerden biri Hindistan ile Pakistan arasında Çin'den doğan ve Hindistan ve Pakistan'dan geçen İndus Nehri üzerindeki anlaşmazlıktır. İndus Nehri havzasını iki ülke arasında bölen 1960 tarihli İndus Su Antlaşması taraflar arasında bir gerilim

kaynağı olmuştur. Her iki ülke de birbirini anlaşmayı ihlal etmekle suçlamış ve bu anlaşmazlık zaman zaman silahlı çatışmaya dönüşmüştür (Lamballe, 2023, ss. 80-83). Yine Dicle ve Fırat havzası Türkiye, Suriye ve Irak arasında sorunların yaşanmasına neden olmuştur (Daoudy, 2016). Ortadoğu’da, İsrail-Filistin çatışması da su kaynakları için rekabetle körüklenmiştir. Bu noktadaki bir örnek de bu çalışmanın konusunu teşkil eden ve havzasını Afrika’daki 11 ülkenin paylaştığı Nil Nehri’dir. Su temini için büyük ölçüde Nil’e bağımlı olan Mısır, kendisine gelen su akışını potansiyel olarak azaltabilecek Büyük Etiyopya Rönesans Barajı’nın (BERB) inşası konusunda Etiyopya ile bir anlaşmazlık içinde olmuştur (Bouquet, 2011). Sınır ötesi su çatışmalarının gıda güvenliği, halk sağlığı ve çevre için de önemli sonuçları olabilir. Bu nedenle sınıraşan suların yönetiminin su kaynaklarının korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak için etkili uluslararası işbirliğini gerektirmesi önemlidir. Bunun için uluslararası hukuk, sınıraşan suların yönetimi için çeşitli araçlar kullanmıştır.

2.1.1.3. Sınıraşan Nehir Havzaları için Uluslararası Su Hukuku

Uluslararası su hukuku, uluslararası su yollarının navigasyon dışındaki kullanımlar için yönetimine ayrılmış, uluslararası kamu hukukunun bir dalını oluşturur. 1950’li yılların sonlarında Birleşmiş Milletler tarafından uygulanmaya başlanan uluslararası su hukuku, iki veya daha fazla ülke arasında paylaşılan su kaynaklarının kullanımını düzenleyen kuralları kapsamaktadır. Bu hukuk dalının temel amacı, *bir devletin su yolundan yararlanma hakkını tanımlamak* (maddi kurallar) ve *bu kaynağın kullanılmasında devletlere rehberlik edecek özel koşullar yaratmaktır* (usul kurallar) (Vinogradov, 2003, s. 12). Devletlerin egemen eşitliği, münhasır ulusal yetki alanına giren konulara müdahale edilmemesi, devletlerin uluslararası yükümlülüklerinin ihlallerinde sorumluluk ve uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümü gibi uluslararası hukukun temel ilkeleri ve kavramları, bütünüyle uluslararası su hukukuna uygulanır ve uluslararası kamu hukukunun ayrılmaz bir bileşenini oluşturur. Uluslararası su hukukunun temel ilkeleri, bir devletin topraklarında bulunan su kaynaklarının *adil ve makul kullanımı* kavramının yanı sıra, havzadaki ülkelerin sahip olduğu benzer hakların ortak olarak korunmasına ilişkin sorumluluğu da içerir. Bu ilke genellikle diğer kıyıdaş sakinlere *zarar vermeme* ilkesi olarak anılır ve aynı su

kaynağını paylaşan diğer devletlere zarar verilmesinin önlenmesinin önemini vurgular (Poydenot, 2008).

267'den fazla sınıraşan nehir havzasının varlığına rağmen, kıyıdaş ülkeler arasındaki su paylaşımı uluslararası düzeyde büyük ölçüde düzenlenmemiştir (Just ve Netanyahu, 1998, s. 12). Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. maddesinin 1. paragrafı, küresel ölçekte barış ve güvenliğin korunması sorumluluğunu BM'ye vermektedir. Bu hedefe ulaşmak için, BM ve organları, ortak su yollarıyla ilgili iki önemli uluslararası yasal belgeyi içeren, geleneksel uluslararası su hukukunu geliştirmiştir. 1992 Helsinki Kuralları ve 1997 tarihli Birleşmiş Milletler Su Yollarının Kullanımı Hukuku Sözleşmesi, sınır aşan nehir havzaları da dahil olmak üzere, su kaynaklarının uluslararası düzeyde kullanımını düzenlemeyi amaçlayan iki temel yasal belgedir (Ekmen ve Fırat, 2017, s. 182). 1992 yılında kabul edilen Helsinki Kuralları, uluslararası su hukukunu tanımlayan ilk kapsamlı belgedir. Suyun ulaşım ve diğer amaçlarla kullanımına ilişkin ilkeleri ayrıntılı olarak ele alarak sınıraşan su hukukunun temelini oluşturmaktadır. Sınıraşan sular hukukunu adil ve makul kullanım ilkesine dayandıran bu belge, adil ve makul kullanımı etkileyen faktörleri de sıralamaktadır. Bu nedenle, 1997 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne kadar, Helsinki Kuralları sınıraşan su hukukunun temel dayanağıydı. 1997 Birleşmiş Milletler Su Yollarının Kullanımı Hukuku Sözleşmesi, sınıraşan su yollarının yönetiminde uluslararası işbirliği için kapsamlı bir yasal çerçeve sağlamayı amaçlamıştır. Sözleşme, uluslararası su yollarını paylaşan devletler arasındaki işbirliğinin temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Kirliliğin önlenmesi, ekosistem restorasyonu ve taşkın risk yönetimi gibi konuları ele alırken su kaynaklarının adil ve makul kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Başlangıçta Avrupa'ya odaklanan Helsinki Kurallarının aksine, 1997 Sözleşmesinin kapsamı küreseldir ve dünya çapında sınıraşan su yolları konusunda uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun bir yan organı olan ve uluslararası hukukun ilerici gelişimini ve kodlanmasını teşvik etmeyi misyon edinen Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC), 1994 yılında kıyıdaş devletler tarafından uluslararası su yollarının adil ve makul kullanımına rehberlik edecek benzer kriterleri belirleyen taslak maddeleri kabul etti. Bu taslak maddeler, farklı devletler arasında paylaşılan su yollarının kullanımına ilişkin uluslararası hukukun gelecekteki gelişimi için bir temel

oluşturabilir. İşbirliği, kirliliğin önlenmesi ve su kaynaklarının yönetimiyle ilgili diğer hususları uluslararası ölçekte ele alan ILC'nin çalışmaları uluslararası hukukun gelişmesine ve uluslararası toplum için standartların oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bu taslağın 5. maddesi, su yolu devletlerinin kendi yetki alanları dahilinde su yolundan adil ve makul bir şekilde yararlanmaları gerektiğini öngörmektedir. Bu kullanım ve geliştirme, su yolunun yeterli düzeyde korunmasını sağlarken aynı zamanda optimum kullanım ve fayda elde etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca taslak maddelerin 7. maddesinde su yolu devletlerinin adil ve makul bir şekilde su yolunu kullanma hakkına ve bu su yolunun korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunma yükümlülüğüne sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu dengeli katılım, yalnızca kullanım hakkını değil aynı zamanda su yolunun sürdürülebilirliğini koruma sorumluluğunu da kapsamaktadır. Bu maddelerde belirtilen temel prensip, uluslararası su yolunun kullanımının, diğer su yolu devletlerine ciddi zarar vermeyecek şekilde yapılması gerektiğidir. Bu hüküm, ortak su kaynakları kullanımı noktasında diğer kıyıdaş ulusların hak ve çıkarlarını ihlal edilmemesini amaçlamaktadır. Bu kriterler, uluslararası su yollarının sorumlu yönetimi için adil işbirliği ihtiyacını göstermektedir (Allan ve Mallat, 1995, ss. 64-65).

2.1.1.4. Nil Havzası Ülkeleri Arasındaki Hidropolitik Anlaşmalar

Nil su kullanım rejimi, ortak bir su yolunun etkili yönetimindeki zorluklara ve boşluklara önemli bir örnek sunmaktadır (Dellapenna, 2006, s. 296). Benzer boyutlara sahip bir uluslararası su yolu için, Nil Nehri'ndeki gibi uluslararası su hukuku ilkeleriyle tutarsızlığı bu kadar çarpıcı bir şekilde gösteren başka bir anlaşmalar dizisi bulmak muhtemelen zordur (Makonnen, 2010, s. 431). Diğer uluslararası su yollarının aksine Nil konusunda, hiçbir zaman tüm havza devletlerini kapsayan geniş çaplı bir anlaşma söz konusu olmamıştır. Nil'in yasal çerçevesi temel olarak iki anlaşmaya dayanmaktadır: Birleşik Krallık ile Mısır arasında Nil suyunun sulama amaçlı kullanımına ilişkin 1929 Anlaşması ve Sudan Cumhuriyeti ile Mısır arasında Nil sularının tam kullanımına ilişkin 1959 Anlaşması. Bu anlaşmalar Mısır ve Sudan tarafından kabul edilmişse de diğer dokuz havza ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. Mısır ve Sudan, *kazanılmış ve tarihi haklara* Arapça orijinali ile *huquq mukassaba watirihyyaya* atıfta bulunarak, Nil suyunun mevcut kullanımına dayalı ve Nil tarihinde onaylanmış payları tahsis etmelerine izin vererek konumlarını haklı

çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, su kaynaklarının paylaşımında adalet ve hakkaniyetle ilgili soruları gündeme getirmekte ve Nil'e kıyısı olan ülkeler arasındaki gerilimi artırmaktadır.

Nil Nehri'nin yukarısındaki devletler bu değerlendirmeye karşı çıkmış ve havza çapında yeni bir anlaşma çağrısında bulunmuşlardır (Mahfuz, 2009). Nil Havzası devletlerinin su meselelerini algılama ve ele alma şekli, özellikle 1997 yılında Birleşmiş Milletler Su Sözleşmesi'nin kabul edilmesinin ardından, uluslararası su hukukundaki gelişmelerle büyük ölçüde şekillenmiştir (Kaska, 2006, s. 92). Bu gelişmeler devletler arasındaki işbirliğini hem engellemiş hem de kolaylaştırmıştır. Uluslararası su hukukunun açık ama kısmen çelişkili fikir ve kavramları, Nil Nehri'ne kıyısı olan devletlerin rekabetçi konumunu tarihsel olarak güçlendirmiştir. Uzun bir süre, bir yanda adil ve makul kullanım, diğer yanda zarar vermeme kuralı olmak üzere iki ana ilke arasındaki belirsizlik, devletlerin pozisyonlarını tek taraflı gerekçelere dayandırmalarına olanak tanımıştır. Bununla birlikte, uluslararası su hukukundaki son değişiklikler, Nil havzası devletleri arasında yeni bir işbirliği ruhunu teşvik ederek, çıkarlarının yeniden çerçevelenmesine yardımcı olabilir. Daha önce tek taraflı eylemlerle karakterize edilen Nil Havzası'nın hidropolitigi, 1990'lardan bu yana önemli dönüşümler geçirmektedir. Bu gelişmeler, havza devletlerin farklı çıkarlarını dikkate alarak, Nil'in su kaynaklarının yönetimi için adil ve işbirlikçi çözümler bulma ihtiyacının altını çizmiştir.

1999 yılında Nil'e kıyıdaş devletler Nil Havzası Girişimi'ni (NBI) kurarak ilişkilerinde yeni bir bölümün başlangıcını işaret ettiler. Bazı gözlemciler bunu rekabetten işbirliğine geçiş olarak yorumladılar. Her ne kadar NBI, kurucu bir anlaşma olmadan geçici bir kurum olarak kurulmuş olsa da, Nil Nehri'ne kıyısı olan devletler için ileriye doğru atılmış önemli bir adımı temsil etmiş, ilk kez Nil kıyısındaki tüm hükümetlerin işbirliği yapma iradelerini ortaya koymuştur (Brunnee ve Toope, 2007). NBI'ya ilişkin ortak vizyonlarda Nil'in adil kullanımı kavramını ilk kez vurgulanmıştır. Bu girişim, Nil Nehri'ne kıyısı olan devletler arasındaki önceki rekabet dinamiklerinden bir kopuşa işaret ederek, işbirliğine yönelik olumlu bir evrimi ortaya koymuştur. Ek olarak, havza devletleri, Nil'e ilişkin 2010 yılında bir çerçeve anlaşması (CFA) geliştirmeye başlamıştır ve bu girişim, BM Genel Kurulu'nun 1997'de BM Su Yolları Sözleşmesi'ni

kabul etmesiyle aynı zamana denk gelmiştir. 11 Nil havza devletinden 9'u tarafından imzalanan anlaşmaya katılmayı Sudan ve Mısır reddetmiştir. Bu anlaşma, Nil su kaynaklarının yönetiminde daha resmi ve yapılandırılmış işbirliğine yönelik önemli bir adıma işaret etmiş ve tarihsel gerilimlerden önemli bir evrimi yansıtmıştır. Anlaşmaların pek çok maddesi, özellikle tarafsız ve adil kullanım ve zarar vermeme kriteri gibi küresel su hukukunun temel kavramlarını ele alan maddeler, neredeyse tamamen BM Su Yolları Sözleşmesi'nden türetilmiştir (Abd al-Al, 2010, s. 102).

Nil Nehri kıyısındaki siyasi manzara, CFA'nın Mayıs 2010'da imzaya sunulmasından bu yana önemli ölçüde gelişmiştir. Arap Baharından bir yıl sonra Etiyopya, Nil'in Sudan sınırından yaklaşık 40 kilometre uzaktaki kısmında BERB'i inşa etmeye başlamıştır. BERB'nin inşası Etiyopya, Sudan ve Mısır arasında anında anlaşmazlıklara yol açmıştır (Mahfuz, 2009, ss. 327-339). Anlaşmazlıklar, üç ülke arasında diplomatik çatışmalara ve zorlu müzakerelere dönüşmüştür. BERB'in doldurulması ve işletilmesine ilişkin net bir anlaşmanın olmaması, anlaşmazlıkların tırmanmasına katkıda bulunmuştur. Etiyopya, Sudan ve Mısır arasındaki üçlü süreç kapsamındaki müzakereler, su kaynaklarının adil dağıtımı ve Nil Havzası'nın yönetimiyle ilgili zorlukları yansıtan durgunluk ve toparlanma dönemlerine damgasını vurmuştur (Mangu, 2011).

2.1.2. Hidro-hegemonya

Larousse sözlüğüne göre Hidro-hegemonya, suyu ifade eden hidro ile bir aktörün diğerleri üzerindeki hakimiyetini tanımlayan hegemonya terimlerinden oluşur (Larousse). Tanım olarak, hidro-hegemonya bir devletin belirli bir havzadaki su kaynakları üzerindeki hakimiyetini veya üstünlüğünü tanımlamak için kullanılır (Blanchon, 2019a).

Özellikle 1990'lı yıllarda sınır aşan su yollarında yaşanan su savaşları ve su çatışmaları ile ilgili yoğun bir literatür olmasına rağmen, Zeitoun ve Warner hidro-hegemonya terimini 15 yıl kadar sonra geliştirmiştir. Yazarlar hidro-hegemonyayı *bir devletin veya devletler grubunun hem kendi sınırları içinde hem de komşu ülkelerde su güvenliğini ve erişim politikalarını kontrol etme yeteneği* olarak tanımladılar. Bu tanım, su kaynakları üzerinde kontrol sağlamak, bunların tahsisini ve kullanımını düzenlemek

ve su politikaları ve yönetim yapılarını etkilemek için hem zorlayıcı hem de işbirlikçi güç kullanımını içerir (Zeitoun ve Warner, 2006, ss. 452-453). Sonraki yıllarda yaygınlaşan bu kavram akademik literatürde ve özellikle uluslararası ilişkiler alanında sınıraşan sular bağlamında öne çıkan kavramlardan biri olmuştur.

2.1.2.1. Güç

Güç, farklı bağlamlarda pek çok biçim alabilen karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Başkalarını etkilemek, yönlendirmek, kontrol etmek veya manipüle etmek anlamına gelen güç kavramı hidro-hegemonya çerçevesindeki suya erişimi kontrol etmeyi ve ona bağlı bölgeler üzerinde siyasi etki uygulamayı mümkün kılan temel bir unsurdur.

Uluslararası ilişkiler alanında güç kavramı merkezi bir yer tutmaktadır ve devlet aktörleri arasındaki etkileşimleri büyük ölçüde etkilemektedir. Devletlerin küresel sahnedeki davranışlarını açıklamaya çalışan farklı teorik bakış açıları arasında, gücün eylemlerinin ana itici gücü olduğunu kabul eden realist yaklaşım öne çıkmaktadır. Devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için sürekli bir güç arayışı içerisinde hareket ettikleri fikrine dayanan bu yaklaşımda güç, devletlerin eylemlerinin temel motivasyonu ve yol gösterici unsuru olarak kabul edilir.

Realizme göre uluslararası ilişkilerde güç çoğu zaman çok yönlü olarak tanımlanır ve genel olarak devletlerin askeri, ekonomik ve siyasi gücünü kapsar. Askeri güç, devletlere kendi çıkarlarını savunma ve küresel sahnede diğer aktörleri etkileme yeteneği verdiği için, gücün çok önemli bir unsuru olarak kabul edilir (Jütersonke, 2010, s. 5). Realistler, düzeni sağlayacak merkezi bir otoritenin bulunmadığı anarşik bir uluslararası sistemde, devletlerin güvenliklerini sağlamak için kendi askeri güçlerine güvenmeleri gerektiğine inanırlar. Bununla beraber bir devletin güçlü bir ekonomiye sahip olması yalnızca nüfusun refahını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda küresel sahnede önemli bir etki sağlar. Realistler, devletlerin konumlarını güçlendirmek ve bağımsızlıklarını sağlamak için ekonomik güçlerini en üst düzeye çıkarmaya çalıştıklarını vurgular. Realizmde gücün politik boyutu, bir devletin uluslararası ilişkileri kendi ulusal çıkarlarına göre etkileme ve manipüle etme yeteneğiyle ortaya çıkmaktadır. İttifaklar, müzakereler ve diplomatik eylemler, devletlerin küresel sahnede siyasi nüfuzlarını artırmak ve güçlerini artırmak için kullandıkları araçlardır.

Hans Morgenthau gibi realist teorisyenler bu fikirlerin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Morgenthau, uluslararası ilişkiler bağlamında gücü, bir devlet aktörünün kendi ulusal çıkarları doğrultusunda diğer aktörlerin eylemlerini etkileme yeteneği olarak tanımlamıştır. Ona göre devletler sürekli olarak ulusal çıkar arayışı ve peşinde koşar ve bu nedenle güç devletlerin bu hedeflerine ulaşmaya çalıştıkları araçtır. Morgenthau, ulusal çıkarların güç açısından tanımlandığını ve gücün devletlerin kendi uluslarının güvenliğini ve hayatta kalmasını garanti altına almanın aracı haline geldiğini savunur (Mueller, 1995,s. 712).

Dahl, gücün A'nın B'nin yapmayacağı bir şeyi B'ye yaptırabilme yeteneği olduğunu ileri sürer. Ona göre güç, bir kişi veya grubun başka bir kişi veya grubun eylemlerini veya kararlarını etkileyebildiği bir tahakküm ilişkisidir. Bu tanım, gücün sadece kaynaklara veya yeteneklere sahip olma meselesi olmadığını, daha ziyade başkalarının faaliyet gösterdiği çevreyi kontrol etme meselesi olduğunu da içermektedir (Dahl, 1957, ss. 202-203). Çelikkın da (2018, s. 162) 1962 yılında Bachrach ve Baratz'ın iki boyutlu analizi ve 1974'te Lukes'un üç boyutlu analizi ile güç kavramının genişlediğini söylemektedir. Bachrach ve Baratz (1962, ss. 947-952) gücü anlamının önemini ve otorite konumundaki aktörlerin bu gücü nasıl kullanabileceklerini vurgularken gücün iki aşamalı bir tanımını geliştirmiş, ilkinin birinin onlardan yapmasını istediği şeyi başkalarına yaptıрма yeteneği, diğerini ise başkalarının yapmak istediklerini yapmalarını engelleme yeteneği olarak tanımlamıştır. Buna karşılık Lukes (2005, s. 40) kendine özgü maddi, müzakere ve düşünsel güç olmak üzere üç boyutlu bir güç modelinden söz etmektedir. Daoudy ise gücü, bir aktörün diğer aktörlerin davranışlarını etkileme ve onları kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettirme kapasitesi olarak tanımlamaktadır. Daoudy, gücün belirli aktörler tarafından sahip olunan statik bir varlık olmadığını, daha çok farklı aktörler arasında müzakere, çekişme ve işbirliğini içeren dinamik bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, aktörler genellikle başkalarıyla işbirliği ve koordinasyon yoluyla güçlerini artırabildikleri için gücün mutlaka sıfır toplamı bir oyun olmadığına da dikkat çekmektedir (Daoudy, 2008).

Hidro-hegemonya ve güç kavramları suyun jeopolitiğini şekillendirmede, su yönetişimini etkilemede ve yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde su kaynaklarına

erişimi belirlemede çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, suya erişimlerini korumak ve konumlarını güçlendirmek isteyen devletler veya hidro-hegemonlar, gücün bu dinamikte oynadığı kritik rolün farkında olmalı ve su konusundaki çıkarlarını korumak için adil ve dengeli ortaklıklar kurmaya çalışmalıdır. Aşağıdaki bölümde, su kaynaklarını uygun şekilde kontrol etmek için hidro-hegemonların izlediği stratejilere değinilecektir.

2.1.2.2. Hidro-hegemon Güçler ve Stratejiler

Hidro-hegemon güçler genellikle kendilerine su kaynakları üzerinde önemli kontrol sağlayan coğrafi veya jeopolitik bir avantaja sahip devletlerdir. Bunlar bir nehrin kaynağında olabilirler, bir gölü veya akifer olarak nitelendirilen kayaçları kontrol edebilirler veya diğer ülkelere göre su müzakerelerinde güçlü bir konumda olabilirler. Bu devletler genellikle su yönetimi kurallarını dikte etme ve diğer paydaşlara kendi isteklerini dayatma yeteneğine sahiptir (Blanchon, 2019b, s. 73). Mısır, Nil Havzası'ndaki aşağı havza ülkesi statüsünden dolayı sıklıkla hidrohegemonyanın önemli bir örneği olarak gösterilmektedir. Nehrin ucunda yer alan bir ülke olan Mısır, Nil'in su kaynakları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu özel coğrafi konum, nehir sularının yukarı kıyıdaş ülkelerle ilişkili olarak yönetimi ve kullanımı konusunda ona önemli bir güç vermektedir. Mısır tarihi, özellikle Nil sularının kullanımında Mısır'ın önceliğini tanıyan sömürge anlaşmaları ve sonraki antlaşmalar yoluyla, bu etkinin genişleme ve pekişme dönemleriyle işaretlenmiştir. Mısırlı liderler tarihsel olarak hidrolojik çıkarlarını korumak için siyasi, diplomatik ve zaman zaman askeri stratejiler uygulayarak bu baskın konumu korumaya çalışmışlardır.

Hidro-hegemonya stratejileri ortak su kaynakları üzerindeki güçlerini ve etkilerini sürdürmek veya genişletmek amacıyla hidrohegemonik güçler tarafından uygulamaya konan eylem ve planları ifade eder. Bu stratejiler, suya münhasır erişimi garanti altına almayı veya diğer aktörlerin erişimini sınırlamayı amaçlayan siyasi, ekonomik veya askeri girişimleri içerebilir (Blanchon, 2019b, s. 74). Stratejiler açısından, hidro hegemonlar birkaç hedefi takip edebilir. Bu stratejiler ulusal çıkarlara, siyasi önceliklere ve teknik kapasitelerine göre değişiklik gösterebilir. Bazı hidro-hegemonlar işbirlikçi bir yaklaşım benimseyebilir ve bölgesel işbirliğini, su diplomasisini ve entegre su kaynakları yönetimini teşvik ederek su kaynaklarını komşu

lkelerle adil bir Şekilde paylaŐmaya çalıŐabilir. Su yönetimi konusunda ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapmaya, paydaŐ katılımını teşvik etmeye ve su yönetiminde Şeffaflığı geliştirmeye çalıŐabilirler. Bu anlaşmalar, nehir havzalarında statükoyu oluşturmak ve sürdürmek için etkili araçlar olarak hayati bir rol oynamaktadır. Anlaşmalar genellikle hidro-hegemonik ülkelerin çıkarlarına hizmet edecek Şekilde tasarlanmış olsa da, bunları imzalayan hegemonik olmayan ulusların da bunlardan yararlanabileceğini belirtmek önemlidir. Kullanım açısından etkileri incelendiğinde anlaşmaların  zayıf noktası olduğu ileri sürülebilir. Birincisi, bu anlaşmaların pratikte uygulanması kolay değildir. İkincisi, anlaşmaların yapısı kıyıdaş ülkeler arasındaki mevcut eşitsizlikleri yansıtabilir ve bazen daha zayıf ulusları nehir havzalarında daha güçlü havza ülkeler tarafından dikte edilen anlaşmaları imzalamaya zorlayabilir. Bu durum su kaynaklarının dağılımında dengesizliklere yol açabilir. Üçüncüsü, kıyıdaş bir ülkeyi anlaşmanın dışında bırakmak, geri kalan ülkeler arasında nehirle ilgili sorunların çözümünü mutlaka garanti etmez. Açıklayıcı bir rnek, Mısır ile Sudan arasında imzalanan ve Etiyopya'nın anlaşmanın dışında tutulduğu ancak bunun bölgedeki gerilimleri çözmediği 1959 Anlaşması'dır (Zeitoun ve Warner, 2006, ss. 447-448). Bu dıŐlama potansiyel çatışmalar yaratabilir ve kalıcı bir çözüm değildir. Dahası, hidro-hegemon ülkenin katılımı olmadan yeni bir antlaŐma oluşturulması fikri bir alternatif gibi görünse de etkisiz de olabilir. Anlaşmada hidro-hegemonik bir otoritenin bulunmaması durumunda, hidro-hegemonun kullandığı teŐvikler ve zorlayıcı mekanizmalar, anlaşmayı imzalamayan taraflar için önemli engeller oluşturabilir ve dolayısıyla yeni anlaşmanın etkinliğini zayıflatabilir. Bu hususlar, nehir havzası müzakerelerinin karmaşıklığını ve ilgili tüm tarafların endişelerini adil bir Şekilde ele alan çözümler bulma ihtiyaını vurgulamaktadır.

Kimi hidro-hegemonlar daha tek taraflı bir yaklaşım benimseyebilir ve komşu ülkeler üzerinde ekonomik, politik veya stratejik avantaj elde etmek için kontrol güçlerini kullanarak kendi su kullanımlarını en üst düzeye çıkarmaya çalıŐabilirler. Ekolojiyi, ekonomileri ve aşağı havzadaki insanları etkileyebilecek suyu depolamak veya yönlendirmek için barajlar veya kanallar gibi su altyapıları inşa edebilirler. Ayrıca su müzakerelerini etkilemek ve komşu ülkelerden tavizler almak için g tehdidini veya ekonomik yaptırımları kullanabilirler (Richard, 2020, s. 33). Hidro-hegemonlar, uluslararası ilişkilerde suyu bir g aracı olarak kullanarak uluslararası alanda

nüfuzlarını ortaya koyabilirler. Diğer devletler üzerinde baskı uygulama aracı olarak suya erişimi kesme veya kısıtlama olasılığını kullanarak ekonomik, siyasi veya güvenlik avantajları için su kaynakları üzerindeki hakim konumlarını istismar edebilirler. Bu potansiyel çatışmalara, diplomatik gerilimlere ve uluslararası düzeyde su kaynaklarının yönetimi ve paylaşımına ilişkin karmaşık müzakerelere yol açabilir (Ibrahimou, 2022, ss. 27-28).

2.1.3. Havza

2.1.3.1. Genel Tanımı

Günlerde havza terimi, suyu toplayan ve bir ana akarsuya akıtan coğrafi alanı tanımlamak için hidroloji, coğrafya, su yönetimi ve çevre planlama alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Kuşkusuz, havza anlam olarak bir sözlükten diğerine değişebilen, bu nedenle tanımlanması nispeten zor bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Havza Larousse'un Fransızca versiyonunda yüzey sularının dağ, ova veya deniz kenarı olsun, nehirlere doğru birleştiği coğrafi bir alan olarak tanımlanır (<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/bassinversant>). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde *suları aynı denize, göle veya nehre dökülen dağ veya tepelerle çevrili bölge* (<https://sozluk.gov.tr/>) olarak; Arapça sözlükte ise *suyu genellikle eşmerkezli bir deşarj şeklinde ortak bir çıkışa katkıda bulunan yukarı doğru eğimli bir alan* (<https://www.maajim.com/>) olarak tanımlamaktadır.

Havza nehir havzası veya drenaj havzası gibi diğer isimlerle de bilinir. Küçük bir nehirden büyük bir nehre veya binlerce mil kareyi kapsayan geniş bir nehir sistemine kadar değişken büyüklükte olabilir. Havzalar daha büyük bir havza içindeki küçük bir alt havzadan değişen birden fazla coğrafi seviyeyi kapsayabilir (Thibault, 1997). Havzalar su döngüsünde önemli bir rol oynar ve hidrolojik dinamikleri, su akış süreçlerini ve su toprak, bitkiler ve insan faaliyetleri arasındaki etkileşimleri anlamak için gereklidir. Topografya, jeoloji, bitki örtüsü ve arazi kullanımı gibi havza özellikleri, akarsu boyunca akan suyun miktarını, kalitesini ve hızını etkiler, bu da içme suyu, sulama gibi çeşitli kullanımlar için suyun mevcudiyetini etkileyebilir. Dolayısıyla, sınıraşan bir havza, nehirlerin ve hidrolojik sistemlerin birden fazla ülkeyi kapsayan ulusal sınırları aştığı coğrafi kapsamı ifade eden özel bir havza türüdür. Bu ortak havzalar nehirleri, gölleri, akiferleri ve diğer su kaynaklarını içerebilir. Bu

havzaların etkili yönetimi, paylaşılan su kaynaklarının kullanımı, korunması ve korunmasıyla ilgili konuları ele almak için kıyıdaş devletler arasında işbirliğini gerektirir. Bu çerçevede Nil Havzası dünya çapında sınıraşan havzaların en önemli örneklerinden biridir.

2.1.3.2. Ana Havzalar

Dünyada birçok su havzası vardır ve bazıları alan, akış ve coğrafi önem bakımından diğerlerinden daha büyüktür. İşte dünyadaki önemli su havzalarından en önemlileri arasında Güney Amerika'da yaklaşık 7 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplayan Amazon Havzası, Orta Afrika'da bulunan Kongo Nehri de dahil olmak üzere yoğun nehir ağı ile karakterize edilen Kongo Havzası, Amerika Birleşik Devletleri genelinde yaklaşık 3,2 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplayan Mississippi-Missouri Havzası ile Pakistan, Hindistan, Çin ve Afganistan'ın bazı kısımlarını kapsayan İndus Nehri Havzası sayılabilir. Çalışmanın kapsamına giren ve 11 ülkeyi (Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzanya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda, Güney Sudan, Etiyopya, Eritre, Sudan ve Mısır) içine alan Afrika'daki en uzun havza olarak öne çıkan Nil Havzası ise bölge için büyük ekonomik öneme sahip olması yanında tarihi ve kültürel açıdan çok önemlidir. Bu havza esas olarak iki ana kol olan Beyaz ve Mavi Nil ile Atbera nehirleri tarafından beslenir.

2.1.3.3. Yukarı ve Aşağı Havza

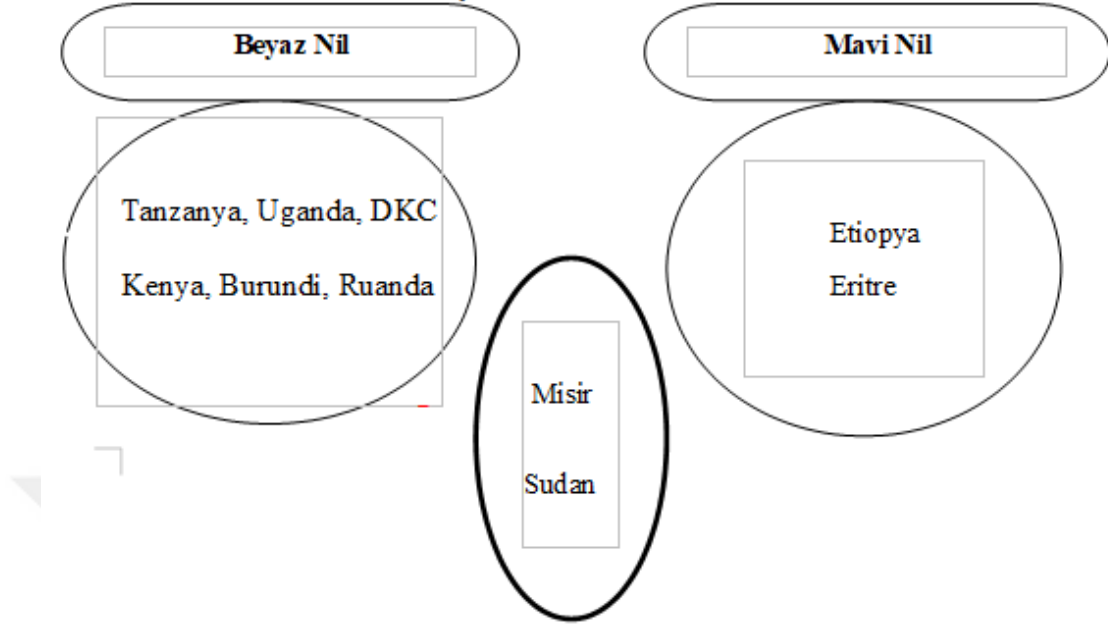
Yukarı havza ve aşağı havza terimleri, bir nehir veya akarsu ağı gibi bir hidrolojik sistemdeki iki nokta arasındaki coğrafi konumu veya akış ilişkisini tanımlamak için yaygın olarak kullanılır. Etimolojik olarak, yukarı havza bir akarsuyun kaynağının bulunduğu coğrafi bölgeyi ifade ederken, aşağı havza bir akarsuyun başka bir su kütleline (örneğin, göl, deniz veya okyanus) boşaldığı coğrafi bölgeyi ifade eder (Demangeot, 1945, s. 12). Yukarı ve aşağı havzalar arasındaki farkın somut bir örneği Nil havzasında görülebilir. Bu anlamda, Nil havzası iki ana kısma ayrılabilir: Yukarı kısım, Burundi, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Kenya, Etiyopya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti dahil olmak üzere Nil'in beslenmesine katkıda bulunan ülkeleri içermektedir. Aşağı kısmı, Sudan ve Mısır dahil olmak üzere Nil'in aşağısında bulunan ülkeleri içerir. Nil'in yukarısındaki ülkeler, aşağı kısmın su temininde çok önemli bir role sahiptir. Bu çerçevede aşağı ve yukarı havzalar arasındaki ayrım, su yönetimi ve

Dünyanın en uzun nehri olan Nil'i besleyen kaynaklara bakıldığında Burundi'deki Kasumo Nehri'nden gelen sular, Viktorya Gölü'ne dökülmeye çok yakın olduğu zamanda Kagera adını alır. Viktorya Gölü'nden çıkarak Albert Gölü'ne doğru yol aldığıında Kyoga adında 1000 metre yükseklikte bir bataklık alanı oluşturan nehir Albert Gölü'ne akar. Albert Gölü'nden çıkan sular *Bahr'el Cebel* adını alır. Bu doğrultuda Güney Sudan sınırlarına giren nehir Etiyopya platosundan gelen Sobat'ı da kendine katarak No Gölü çıkışında *Nil-i Ebyad* yani Beyaz Nil adını alır. Bu kolun Sudan'ın başkenti Hartum'a gelene kadar buharlaşma ve toprağın suyu çekmesi nedeniyle Nil'e olan katkısı bu safhadan sonra azalır. Etiyopya'nın yüksek kesimlerinde yağış ve coğrafi özellikleri nedeniyle debisi yüksek gelen *Bahre'l Ezrak* yani Mavi Nil'in Hartum'da Beyaz Nil ile birleşmesiyle çoğalan sular kuzeye doğru akmaya devam eder. Nil'in bundan sonraki adına *Ana Nil* veya *Büyük Nil* denmektedir. Nil'e Etiyopya'nın kuzey platolarından gelen Atbera'nın da dahil olmasıyla nehir Sudan'ın Vadi Halfa bölgesinden Mısır vadisine giriş yapar ve kuzeye doğru yol alarak Akdeniz'e doğru yönelir. Mısır'ın başkenti Kahire'ye ulaşan nehir burayı geçtikten sonra delta oluşturarak İskenderiye ve Dimyat'tan Akdeniz'e dökülür (Prunier, 2000).

2.2.2. Nil'in Nehri'nin Havza Ülkeleri İçin Önemi

Dünyanın nehirleri, yalnızca gezegenimizin temel işleyişi için gerekli değil, aynı zamanda insan uygarlıkları için de hayatidir ve bu nehirlerin başında Nil Nehri gelmektedir. Nil bugün hala birçok insan için önemli bir kaynak olmaya ve bölgenin kalkınmasında hayati bir rol oynamaya devam etmektedir. Nehir, güzergâhı boyunca Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzanya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda, Güney Sudan, Etiyopya, Eritre, Sudan ve Mısır'a sulama ve diğer kullanımlar için hayati bir su kaynağı sağlamaktadır. Bu bölümde Nil'in kıyıdaş ülkelerin kalkınmasında oynadığı rol ve önemi ortaya konulacaktır.

Şekil 2.2.2. Nil'in Havza Ülkeleri

Kaynak: Solé, 2017.

2.2.2.1. Mısır

Nil, Afrika'ya kıyısı olan tüm devletler için büyük önem taşımakla birlikte Mısır için nehrin farklı bir önemi vardır. Nil, insanlık tarihindeki en büyüleyici medeniyetlerden birinin ortaya çıktığı bir coğrafyada yer alır. Geçmişten gelen tarihsel süreci ile binlerce yılda kurulan Mısır uygarlığı, en köklü ve kalıcı düzene sahip uygarlıklardan biri olmuştur. En önemli su kaynaklarından biri olarak kabul edilen Nil, eski Mısırlılar için her zaman hem bir yaşam kaynağı hem de çeşitli şekillerde Mısır uygarlığının gelişiminin itici gücü olmuştur.

Eski Mısırlılar Nil'in önemini *Nil'in getirdiği mal, altından ve gümüşten daha faydalı, hatta mücevherlerden bile daha değerlidir* sözleriyle ifade etmişlerdir. Binlerce yıldır Mısır, tarım, ulaşım, enerji ve yaşamın tüm yönleri için Nil'in sularına güvenmiştir. Nil, Mısır uygarlığında tarımın gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu çiftçilerin verimli toprakları işlemesine buğday, arpa, sebze ve meyve gibi ve eski Mısır'ın refahına katkıda bulunan bol mahsul üretmesine izin vermiştir (Ragab, 2016, s. 15). Ayrıca Nil, Mısır uygarlığının ekonomisinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Mısır'ın gelişen ve müreffeh bir medeniyet haline gelebilmesi büyük

ölçüde Nil sayesinde olmuştur. Nil, tarım arazilerinin sulanması için sürekli bir su kaynağı sağlamıştır. Aynı zamanda Nil, eski Mısırlıların verimli bir ulaşım sistemi geliştirmelerine izin vermiştir. Tekneler Nil’de gezinerek bölgeden bölgeye mal naklediyor ve kasabalar ve köyler arasındaki ticareti kolaylaştırıyordu (Bethemont, 2003, s. 3). Son olarak Nil, eski Mısır dininde önemli bir rol oynamıştır. Mısırlılar, Nil’in tanrıların bir hediyesi olduğuna ve nehrin her yıl taşmasının ilahi bir mucize olduğuna inanmıştır. Ayrıca Nil tanrılarının yıllık tufanı düzenlemekten sorumlu olduğuna inanıyorlardı. Nehir boyunca tapınaklar inşa etmelerinin nedeni de buydu. Bu tapınaklar, Mısırlıların tanrıları yatıştırmak ve iyi bir hasat sağlamak için ayin yaptıkları önemli dini merkezler haline gelmiştir (Carnegie, 2020). Görüldüğü üzere Nil olmasaydı, Mısır uygarlığının gelişemeyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Antik Mısırlıların yaşamında önemli bir rol oynayan Nil Nehri, Helenistik ve Roma dönemlerinde de önemini sürdürmüştür. Büyük İskender’in ölümünden sonra Mısır Batlamyuslar tarafından yönetilmiştir. İmparator Ptolemies, Mısır’ın Nil boyunca tarım arazilerini sulamak için kanallar inşa etme geleneğini sürdürmüştür. Ayrıca Nil’in taşmasını kontrol etmek için barajlar inşa etmiş ve ticareti kolaylaştırmak için nehir üzerindeki limanları genişletmişlerdir. Helenistik dönemde nehir kıyısındaki topraklar tüm Mısır’daki en verimli topraklar olmuştur ve çiftçiler ürünlerini sulamak için Nil sularını kullanmıştır. Batlamyuslar ayrıca tarımsal üretkenliği artırmak için gelişmiş sulama sistemleri inşa etmiştir. Helenistik dönemde Nil mal taşımacılığı için de önemli bir işleve sahip olmuştur. Tekneler, malları nehir boyunca Akdeniz’den Mısır’ın iç kesimlerine taşıyabiliyordu. Bu durum Mısır topraklarının bölgede önemli bir ticaret merkezi olmasını sağlamıştır. Taşınan mallar arasında tahıl, tekstil ürünleri, baharatlar, metaller ve mamul mallar yer almıştır (Chamoux, 2002, s. 8).

Mısır’daki Roma dönemi MÖ 30 yılında Augustus’un Mısır’ı fethetmesi ile başlamıştır. Romalılar, Batlamyusların tarım ve ticaret politikalarını sürdürdüler (Legras, 2014, s. 271). Ayrıca selleri kontrol altına almak ve tarım arazilerini sulamak için barajlar ve kanallar inşa etmeye devam ettiler. Nil, Roma’nın su kaynağı için çok önemliydi. Romalılar, Nil’den Roma şehrine su taşıyan bir su kemeri dahi inşa ettiler. Su kemeri, zamanı için etkileyici bir teknik başarı olan 400 km’den fazla bir mesafeye su taşımıştır. Nil, Roma’ya yiyecek sağlamada da önemli bir rol oynamıştır. Mısır,

Roma İmparatorluğu için ana tahıl tedarikçisiydi ve Nil, bu tahılı taşımanın ana yoluydu. Romalılar ayrıca Mısır'dan baharat, parfüm ve tekstil gibi lüks mallar da getirdiler. Nil, Mısır'ın savunması için de önemliydi. Romalılar, sınırlarını yabancı saldırılara karşı korumak için nehir boyunca kaleler inşa ettiler. Bu kaleler ayrıca gemilerin Nil'deki hareketlerini kontrol etmek için kullanıldı ve bu da onların düşmanların istilalarından korunmalarına yardımcı oldu. Nil, Roma döneminde dini anlamda da önemliydi. Zira Mısırlılar, Nil'in yaşamın kaynağı olduğuna inanıyor ve onu bir tanrı olarak görüyorlarmıştır. Romalılar bu inançları benimsediler ve Nil tanrısı hakkında kendi yorumlarını eklediler. Romalılar ayrıca bu tanrıyı onurlandırmak için Nil boyunca tapınaklar inşa ettiler (Schwartz, 1960, ss. 18-44).

Mısır, İslam Devleti sınırlarına Hz Ömer döneminde dahil edildi. Bu dönemde Mısırlı köylüler Nil Vadisi'nin verimli topraklarını ekmeye devam ettiler ve Romalılar tarafından kurulan sulama sistemini kullanmaya devam ettiler. Ek olarak Mısır, nehri ülke çapında mal ve insan taşımak için kullanan Müslüman tüccarlar için önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Mısır'ın İslamlaşması, ülkenin kültürel yaşamını da etkiledi. Nil, Arapları, Farsları, Afrikalıları ve diğer etnik grupları içeren Müslüman toplumun birliğinin ve çeşitliliğinin önemli bir sembolü haline gelmiştir. Bu dönemde şairler ve yazarlar eserlerinde nehrin ve kıyıların güzelliğini anlatırken, sanatçılar sanat ve mimarilerinde Nil'den ilham alan tasarımlar ortaya koydular (Zouache, 2021).

16. yüzyılda Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti oldu. Osmanlılar, yeni kanallar inşa ederek, eskileri onararak ve pompalama sistemlerini modernize ederek Nil Vadisi'nin suladığı alanları genişlettiler. Ayrıca, malların ve insanların taşınması için su yollarının kullanımını geliştirdiler. Ek olarak Osmanlılar, genellikle öngörülemeyen ve tehlikeli olan Nil taşkınlarının yönetilmesine yardımcı olmak için bir su düzenleme sistemi oluşturdu. Osmanlı döneminde Mısır toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalanı ve dış dünya ile bağlantılı hayati bir ticaret merkezi haline geldi. Tüccarlar nehri tahıl, kumaş, baharat gibi mallar ile köleleri gibi taşımak için kullandılar. Mısır, bölgenin dört bir yanından din ve bilim adamlarını kendine çeken üniversiteler ve kütüphanelerle bu dönemde önemli bir entelektüel ve kültürel merkez haline gelmiştir (Polak, 2014).

1798’de Fransızların Mısır’ı işgali, Napolyon Bonapart önderliğinde gerçekleşti. Modern Mısır tarihinin en kritik dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen bu işgal, Nil üzerinde de önemli bir etki yaratmıştır. Mısır’daki bu Fransız varlığı, öncelikle bölgedeki İngiliz etkisini bozmayı amaçlamıştır (Thtry, 1973, s. 17). Fransız döneminin Mısır’a en önemli katkılarından biri, altyapının modernizasyonu ve Nil’deki iyileştirmeler olmuştur. Fransızlar, nehirde seyrüseferi kolaylaştırmayı ve ticareti teşvik etmeyi amaçlayan büyük projeler üstlenmiştir. Örneğin, nehrin derinliğini iyileştirmek için tarama çalışmaları yaptılar, bu da gemilerin daha rahat hareket etmesine olanak sağlamıştır. Ek olarak, Fransızlar Nil’in akıntılar ve şelaleler nedeniyle navigasyonun zor olduğu bölgelerini etkin hale getirmek için kilitler ve kanallar inşa ettiler. Bu yeni su yolları ticaret fırsatları oluşturdu ve malların nehir boyunca hareketini kolaylaştırdı. Fransızlar tarafından kurulan altyapı, Mısır’da ülke ekonomisine ve ticaretine büyük fayda sağlayan su yollarının daha da geliştirilmesine giden yolu açtı (Cyr, 2001, s. 25). Napolyon Bonapart’ın 1798’den 1801’e kadar yürüttüğü kısa süreli sefer, Fransızların bölgede kalıcı olmasına izin vermese de, Avrupalıların dikkatini Mısır’ın zenginliklerine çekmesi yönüyle de önem arz etmektedir.

1801 yılında Fransızların Mısır’dan geri çekilmesinden sonra Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır tarihinde önemli bir değişim dönemini başlatmıştır. Mehmet Ali Paşa, 19. yüzyılda Mısır’ın modernleşmesinde büyük rol oynayan bir Osmanlı valisiydi. Paşa, Osmanlı Devleti tarafından bölgede düzeni sağlamak için gönderilen bir askeri komutan olarak Mısır’a gelmiştir. Kısa süre içinde gücünü hızla pekiştirerek 1805’te Mısır valisi olmuştur. Hükümdarlığı döneminde, özerkliğini güçlendirmeyi ve Osmanlı yönetiminden kurtulmayı amaçlayan ülkeyi modernize etmek ve geliştirmek için iddialı reformlara girişmiştir. Bu çerçevede Mısır’ı modernize etmek için özellikle altyapı alanında önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Ülke çapında ulaşım ve iletişim araçlarını geliştiren yollar, köprüler, kanallar ve limanlar inşa etmek için projeler üstlenmiştir. Paşa’nın Mısır’daki en önemli başarılarından biri, Nil sulama sistemini iyileştirme çabalarıydı. Nil, Mısır’ın birincil su kaynağıydı ve suyunun verimli kullanımı ülkenin tarımı ve ekonomisi için çok önemliydi. Paşa, tarım üretimini artırmak için ve kısmen Mısır’ın güvenliği ile ilgili olarak Nil Nehri üzerinde sulama projeleri uygulamaya başlamıştır. Bunlar arasında sadece yeni kanallar inşa etmek

değil, aynı zamanda ülkedeki diğer kanalları temizlemek de vardı. Mehmet Ali Paşa döneminde inşa edilen kanalların ömrünün öncekilere göre iki katına çıktığı tahmin edilmektedir (Fahmy, 1998, ss. 149-152). Paşa'nın en önemli reformlarından biri de Mahmudiye Kanalı'nın inşasıydı. 1820'de tamamlanan bu kanal İskenderiye'yi Nil'e bağlamıştır. Nil Deltası'nda yer alan tarım arazilerinin sulanmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılan kanal tarım arazilerine ek su getirmek suretiyle ürün verimini artırmış ve yeni ürünlerin yetiştirilmesine imkân sağlamıştır. Bu durum tarımsal üretkenliğe, artan hasatlara ve nüfus için gıda güvenliğine katkıda bulunmuştur. Mahmudiye Kanal, tarımdaki rolünün yanı sıra Nil üzerindeki taşımacılığı da geliştirmiş, nehrin gezilmesi zor olabilecek bölümlerinden kaçınarak tekneler için alternatif bir rota sağlamıştır. Böylece malların taşınması kolaylaşarak Mısır ile diğer bölgeler arasındaki ticaret gelişmiş ve bölgenin ekonomik olarak büyümesi ve zenginleşmesi noktasında ilerleme söz konusu olmuştur (Fahmy, 2010, s. 10).

Mısır ekonomisini çeşitlendirme ve endüstriyel gelişmeyi teşvik etme arzusu Mehmet Ali Paşa'nın önceliklerinden biriydi. Bu amaca ulaşmak için yeni teknolojileri tanıttı ve çeşitli sektörlerde fabrikaların kurulmasını teşvik etmiştir. Paşa'nın sınai gelişmeyi teşvik ettiği kilit sektörlerden biri de Mısır için önemli bir gelir kaynağı haline gelen tekstil, ürünlerinin hammaddesi olan pamuk üretimidir. Avrupa'dan ithal edilen makinelerle donatılmış modern tekstil fabrikaları kuran Paşa, ekonominin çeşitlenmesi ve farklı sektörlerde imalatların yaratılması ile ithalata olan bağımlılığı azaltmış ve ekonomik büyümeyi teşvik etmiştir. Üstelik bu girişimler birçok alanda istihdam yaratarak Mısırlıların yaşam koşullarını iyileştirmiş ve ülkenin ekonomik özerkliğini güçlendirmiştir (Al-Zubani, 2022).

Mehmet Ali Paşa, Mısır'ı modernize etmek için eğitime yatırım yapmak ve orduyu güçlendirmek gerektiğinin de farkındaydı. Modern okullar kurmuş, yeni öğretim yöntemleri getirdi ve kadınlar da dahil olmak üzere kitlelerin eğitimini desteklemiştir. Amaç, ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek için nitelikli bir işgücü yetiştirmektir. Paşa aynı zamanda Avrupa modellerine dayalı modern, iyi organize edilmiş bir ordu kurmayı başarmıştır. Böylece Mısır'ın savunması güçlenmiş ve ülkenin modernleşmesi için gerekli koşullar sağlanmış olmuştur. Paşa, Mısır'da ilk düzenli yayın organı olan *Vekâyi-i Mısriyye* adlı resmi gazetenin kurulmasında da kilit

rol oynamıştır. 1828 yılında kurulan bu gazete, devletin resmi yayın organıydı ve ülkedeki siyasi haberler, inkılâplar, yerel ve uluslararası olaylar ile ekonomik ve sosyal gelişmeler hakkında halkı bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Gazetenin yayınlanması, Mısır'da bilginin yayılmasına ve bir kamusal alan yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu Mısırlıların resmi haber ve bilgilere erişmesine izin vererek şeffaflığı ve vatandaş katılımını teşvik etmiştir. Ayrıca gazete, Paşa'nın reformist fikirlerinin yayılmasında ve reformların teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yine gazete Mısır'da medyanın gelişmesi noktasında önemli bir adım olmuş, özgür ve bağımsız bir basın temellerini atmıştır (Cleveland ve Bunton, 2016, ss. 92-95).

Mehmet Ali Paşa'nın torunu Hidiv İsmail Paşa, Mısır'ı yönetmek için dedesinin modernleşme reformlarını sürdürmüştür. İsmail Paşa, Mısır'ı modernize etmek ve bölgesel etkisini artırmak amacıyla demiryolu ağının geliştirilmesi ve Süveyş Kanalı'nın genişletilmesi gibi altyapı inşaat projeleri başlatmıştır. Ancak, bu iddialı projeler büyük bir borç birikimine ve bütçe dengesizliğine yol açmıştır. Mali durumu istikrara kavuşturmak için İsmail Paşa, başta İngiliz ve Fransız olmak üzere Avrupa'dan büyük krediler almıştır. Sonuç olarak, İngiltere ve Fransa, Mısır'ın meseleleri üzerinde artan bir etkiye sahip olmaya başlamıştır. 1879'da İsmail Paşa, oğlu Tefik Paşa lehine tahttan çekilmek zorunda kalmıştır. Mısır'ın istikrarsız ekonomik ve siyasi durumu, halk arasında yaygın bir hoşnutsuzluğa neden olurken milliyetçi bir hareketin de ortaya çıkmasına yol açmıştır (Hefnawi, 2017).

1882'de bu milliyetçi hareketin yükselişine ve Süveyş Kanalı bölgesinin güvenliğine ilişkin endişelere yanıt olarak İngiltere, Mısır'a askeri müdahale kararı almıştır. İngiliz kuvvetleri ülkeyi işgal etmiş ve resmen Mısır'ın bağımsızlığını kazandığı 1922 yılına kadar süren bir hamilik rejimi kurmuştur. 1882'den 1922'ye kadar süren Mısır'daki İngiliz himayesi, Britanya'nın Mısır üzerinde hatırı sayılır bir etkiye sahip olduğu, hükümetini fiilen kontrol ettiği ve yönetiminde önemli rol oynadığı bir çerçevede kurulmuştur. Bu dönem, Mısır yönetiminde önemli reformlar ve değişikliklerle birlikte aynı zamanda ülkedeki milliyetçi hareketleri ve Mısırlılar ile İngilizler arasındaki gerilimi de ateşlemiştir. Mısır milliyetçi hareketi, 1919'da Vafd Partisi'ni kuran Mustafa Kamil gibi önemli isimlerle bu dönemde büyümüştür. Vafd, Mısır'ın İngiliz yönetiminden tam bağımsızlığını talep etmiş ve bu amaca ulaşmak için siyasi

kampanyalar ve halk gösterilerine öncülük etmiştir. Himaye dönemindeki milliyetçi hareket ve direnişlerin Mısır'ın bağımsızlık sürecine önemli ölçüde etkisi olmuştur (El Shafy, 2019).

1922'de Mısır bağımsız bir devlet olarak İngilizler tarafından tanındı ama İngiltere'nin siyasi ve ekonomik etkisi altında kaldığı için bağımsızlık hala sınırlıydı. İngiliz varlığı, askeri danışmanların ve ekonomik kontrollerin varlığıyla devam etmekteydi. Birleşik Krallık dışişleri, savunma ve iletişimin kontrolünü elinde tutmuştur. Bununla birlikte, bu dönem daha fazla siyasi bağımsızlığa doğru bir hareketin başlangıcıydı. İngiliz yetkililer, Nil'in sularını kontrol edebilir ve orada yeni sulama projeleri inşa edebilirlerse Mısır'ı istikrarsızlık olmadan başarıyla yönetebileceklerini düşünmüştür. Bu nedenle İngilizler, Nil kaynaklarının yönetimi üzerinde sıkı bir kontrol uygulamıştır. Nehrin akışını izlemek ve düzenlemek için, su kaynaklarını ekonomik ve politik çıkarlarına göre yönetmelerine olanak tanıyan bir sistem kurdular. Bu durumun Nil'den gelen sulamaya dayanan Mısır tarımı için de önemli sonuçları olmuştur. Ek olarak İngiltere, Nil boyunca barajlar ve saptırma kanalları gibi altyapı projeleri geliştirerek Mısır'daki stratejik çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Bu projeler öncelikle denizcilik ve ticareti kolaylaştırmak için üstlenilmiş olsa da aynı zamanda nehrin ekolojisini ve geçim kaynakları için Nil'e bağlı olan yerel halkı da etkilemiştir (Polak, 2014).

1952'de Cemal Abdülnasır'ın da içinde bulunduğu *Hür Subaylar* bir askeri darbe ile Kral Faruk'u devirerek iktidarı ele geçirmiştir. Böylece Mısır üzerinde 70 yıldır devam eden İngiliz vesayeti sona ermiştir. 1952 darbesi, yabancı yönetimden hoşnutsuzluk, sosyal eşitsizlik, rejim yolsuzluğu ve milliyetçi şikayetler dahil olmak üzere çeşitli faktörler tarafından motive edildi. Darbenin liderliğini General Muhammed Necip üstlenirken o zamanlar daha düşük rütbeli bir subay olan Cemal Abdülnasır'ı da hareketin içindeydi. Necip devlet başkanlığını üstlenerek bir geçiş hükümeti kurmuştur. Onun liderliğinde, Haziran 1953'te monarşinin kaldırılması ve cumhuriyetin ilan edilmesi de dahil olmak üzere bir dizi reformlar yapılmıştır. Ancak Necip ile Abdülnasır arasındaki ilişkiler, siyasi ve ideolojik farklılıklar nedeniyle bozulmaya başlamıştır. Düşük rütbeli subaylar arasında popüler olan ve daha radikal bir siyasi bakış açısına sahip olan Abdülnasır, Hür Subaylar Konseyindeki gücünü kademeli

olarak pekiştirdi. şubat 1954'te Necip'i ev hapsine aldıran Abdülnasır Mısır'ın yeni cumhurbaşkanı olmuştur (Gordon, 1992, s. 4).

Mısır'ın coğrafı ve tarihi omurgası olan Nil'in, ülkenin geçmişinde, kalkınmasını ve refahını şekillendirerek çok önemli bir rol oynadığı açıktır. Bu durumun ileri bölümlerde ele alınacak olan Cemal Abdülnasır, Enver Sedat, Hüsnü Mübarek, Muhammed Mursi ve Abdülfettah el Sisi'nin devlet başkanlıkları sırasında da önemli ölçüde korunduğunun altını çizmek gerekir.

2.2.2.2. Etiyopya

Yunan tarihçi Herodot'un dediği gibi Nil nasıl Mısır için bir hediye ise nehrin ana kaynaklarından birine ev sahipliği yapan Etiyopya için de bir hediyedir. Etiyopya'daki suyun tarihi, su kaynaklarının verimli yönetimi ile tanınan antik Habeş İmparatorluğu'na kadar uzanır. Eski Etiyopyalılar, kurak ve yarı kurak toprakları işlemek için gelişmiş sulama sistemleri inşa ettiler ve böylece verimli bir tarımsal üretim süreci yaşadılar. Bu sulama sistemlerinin kalıntılarını, suyu arazilerine yönlendirmek etmek için geleneksel teknikleri kullanan *Tigray* kabilesinin tarım arazilerinde bugün dahi görebilmek mümkündür. Ayrıca su, Etiyopya kültürü ve dininde de önemli bir rol oynamıştır. Etiyopya Ortodoks Hristiyanlığı kutsal sayılan su kaynaklarına büyük önem vermektedir. Etiyopya kiliseleri genellikle arınmayı ve vaftizi simgeleyen nehirlerin veya su kaynaklarının yakınına inşa edilir. Birçok hacı, suyla ilgili dini törenler ve ayinler için Tana Gölü ve Mavi Nil şelaleleri gibi meşhur dini yerleri de ziyaret eder. Bununla beraber Etiyopya, Mısır'da llen Nil akışının %86'sına katkıda bulunan bu su kaynağından Mısır kadar yararlanamamıştır (Ayeb, 1992, s. 68).

Etiyopya'nın 1974'ten 1991'e kadar süren Mengistu Haile Mariam rejimi altında ülke, ekonomisini geliştirmek ve artan nüfusunun su ihtiyaını karşılamak için Nil'den yararlanmaya çalışmıştır. Mengistu rejimi, tarımsal üretkenliği artırmayı ve ülkenin gıda güvenliğini iyileştirmek amacıyla Nil ve kolları boyunca büyük sulama projelerine ağırlık vermiştir. Barajlar, kanallar ve sulama sistemleri, Nil'in sularını kontrol altına almak ve daha önce kurak olan toprakların ekilmesine izin vermek için inşa edilmiştir. En önemli projelerden biri de Mavi Nil Vadisi'nde sulu tarımı

geliştirmeyi amaçlayan Mavi Nil Projesi oldu. Sulama yoluyla binlerce hektar arazi ekilebilir hale getirilerek pamuk, mısır ve sorgum gibi mahsullerin yetiştirilmesine olanak sağlanmıştır. Böylece ülkenin tarımsal geliri arttı ve gıda ithalatına bağımlılık azalmaya başlamıştır (Abebe, 1998, s. 169). Sulamanın yanı sıra Etiyopya, hidroelektrik potansiyeli bakımından da Nil'den de yararlanmıştır. Mengistu rejimi altında, Mavi Nil boyunca Tana Beles ve Gibe Barajları dahil olmak üzere birkaç hidroelektrik baraj inşa edilmiştir. Bu barajlar, büyük ölçekte elektrik üretilmesini mümkün kıldı ve böylece Etiyopya'nın ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmıştır. Hidroelektrik enerji üretimi, Etiyopya'nın enerjide kendi kendine yeterli olmasına katkıda bulunduğu gibi, komşu ülkelere elektrik ihracatının da önünü açmıştır. Etiyopya enerji ihracatçısı konumuna gelmiş, bu sayede bölge ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu elektrik ihracatı aynı zamanda ülkeye ek gelir sağlayarak ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur. Mengistu rejimi altında ülke, çıkarlarını aktif bir şekilde savundu ve diğer kıyıdaş ülkelerin haklarına saygı duyarak Nil sularından adil bir pay almaya çalışmıştır (Le Floch, 2010).

1990'larda Etiyopya, hızlı nüfus artışı ve önemli ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldı. Ülkenin, nüfusunun artan ihtiyaçlarını karşılamak ve tarımsal gelişimini, enerji üretimini ve içme suyu tedarikini desteklemek için su kaynaklarını geliştirmesi gerekmiştir. Ülke, ağırlıklı olarak yağmurla beslenen bir tarıma sahip olduğu için gıda üretiminin çoğu için de yağışa ihtiyacı vardı. Ancak hızlı nüfus artışı, su kaynakları üzerinde ek bir baskı oluşturmuş ve sulamanın yaygınlaştırılması ve tarımsal üretimin artırılması için önlemler alınmasını gerektirdi. Etiyopya, Mavi Nil de dahil olmak üzere birçok nehri sayesinde önemli bir hidroelektrik potansiyeline sahip olsa da 1998 sonlarında bu nehirlerin akışının yalnızca küçük bir kısmını, Mavi Nil'in akışının ise yalnızca %0,3'ünü kullanabilmiştir. Bu durum kısmen, su kaynaklarını geliştirmek için teknik ve finansal kapasite eksikliğinden kaynaklanıyordu. Sözü edilen zorlukların üstesinden gelmek için, Etiyopya hükümeti ülkenin su kaynaklarını geliştirmek için çaba sarf etmeye başlamıştır (Le Floch, 2010).

Etiyopya hükümeti, uluslararası kuruluşların ve diğer ortakların desteğiyle içme suyuna erişimi iyileştirmek için girişimlerde bulunmuştur. Kuyuların açılması, su

temin sistemlerinin inşası ve su noktalarının kurulması için programlar ülke genelinde uygulanmıştır. Bu girişimler, topluluklara daha yakın içme suyu kaynakları sağlamayı, böylece su toplama yükünü azaltmayı ve sıhhi koşulları iyileştirmeyi amaçlamıştır (Gascon, 2015, s. 155).

Etiyopya'nın önemli projelerinden biri 2011 yılında yapımına başlanan Mavi Nil üzerindeki Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'dır (BERB). 2023 yılında tamamlanan baraj Etiyopya'ya hidroelektrik enerji sağlamayı ve çevre düzenlemesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. BERB, Nil'in Sudan ve Mısır da dahil olmak üzere aşağı havza ülkelerine giden su akışını etkileyeceği için bölgesel endişeleri ve gerilimleri artırmıştır. Yukarıdaki bölümde vurgulandığı gibi, bu ülkeler su temini ve tarım için büyük ölçüde Nil sularına bağımlıdır. Buna paralel olarak, Etiyopya da sulamanın geliştirilmesine yatırım yapmış ve tarım için su kullanımının etkinliğini artırmayı amaçlayan projeleri hayata geçirmiştir. Bu çerçevede küçük ve orta ölçekli barajların inşasını ve modern sulama tekniklerinin benimsenmesini içeren çabalar, tarımsal üretimi artırmayı, gıda güvenliğini iyileştirmeyi ve yağışa bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir (Thedrel, 2013).

2.2.2.3. Sudan

Nil Nehri'nin 1.800 kilometreden fazla aktığı Kuzeydoğu Afrika'da bir ülke olarak öne çıkan Sudan, nehre en bağımlı ülkelerden biridir. Nil, yüzyıllar boyunca ekonomik, kültürel ve siyasi gelişimini şekillendirerek Sudan tarihinde hayati derecede önemli bir rol oynamıştır. Dünyanın en uzun nehirlerinden biri olan Nil, Nubia Uygarlığı'nın ortaya çıkması ve refahı için gerekli kaynakları sağlamıştır. Nil'in Sudan'a en önemli katkılarından biri de tarımsal potansiyelidir. Nil'de yıl boyunca yaşanan taşkınlar, ülke çapında yüzlerce kilometre boyunca uzanan Nil Vadisi adı verilen verimli bir nehir vadisi ortaya çıkarmıştır. Bu bölge, binlerce yıldır yoğun bir tarım yatağı olmuştur. Eski Nubyalılar, Nil kıyılarında bol sudan ve nehrin taşkınlarının biriktirdiği zengin tortulardan yararlanarak buğday, arpa ve baklagiller gibi ürünler yetiştirmiştir. Bol hasat, büyük nüfusları desteklemiş, Sudan'da karmaşık ve hiyerarşik toplumların ortaya çıkmasına izin vermiştir (Ahmed, 2019).

Nil, Sudan’da ticaretin gelişmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır. Önemli bir su yolu olarak, Sudan’ın bölgeleri ve komşu medeniyetler arasında mal akışına izin vermiştir. Yüzyıllar içinde Nil boyunca uzanan ve Sudan’ı Mısır’a, Sahra altı Afrika’ya ve dünyanın diğer bölgelerine bağlayan ticaret yolları gelişmiştir. Nehir boyunca altın, fildişi, baharat, tarım ürünleri gibi mallar ile birlikte köle ticareti bölgedeki ticareti ve ekonomik refahı canlandırmıştır. Nil kıyısındaki şehirler, farklı bölgelerden tüccarları çeken ve kültürel alışverişi teşvik eden canlı ticaret merkezleri haline gelmiştir.

Nil, 19. yüzyıldan itibaren onu kendi ekonomik çıkarları için kullanmaya çalışan güçler için stratejik bir kaynak haline gelmiştir. Mısır, Mehmet Ali Paşa dönemiyle birlikte Sudan üzerindeki kontrolünü genişletmiş ve nehrin tarımsal kaynaklarını kullanmak için sulama projeleri geliştirmeye başlamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde Sudan siyaseti ve ekonomisinde büyük değişiklikler gerçekleşmiş ve Nil, merkezi bir rol oynamaya devam etmiştir. Sudan’ın 1956’daki bağımsızlığı, ülke için yeni zorlukların ve fırsatların yolunu açmıştır. Nil’in su kaynaklarının kullanımı, özellikle tarım ve içme suyu temini için çok önemli bir konu haline gelmiştir. Nehrin sularından yararlanmak için sulama projeleri ve barajlar geliştirilmiştir. Örneğin, Mavi Nil üzerindeki Roseires Barajı yaklaşık 1.800 metre uzunluğundadır ve 7.4 milyar metreküp su depolayabilmektedir. Baraj, sulama, elektrik üretimi ve navigasyon için kullanılmakta, ayrıca Mavi Nil’in su akışını düzenleyerek taşkınları önlemeye yardımcı olmaktadır (Ayeb, 1992, s. 71).

Nil, antik dönemde Sudan’ın dini ve manevi inançlarında da merkezi bir yere sahipti. Ülkede nehri kutsal kabul eden topluluklar onunla ilişkili ruhlara ve tanrılara saygı duyuyordu. Geçmişte, törenler ve dini ritüeller genellikle Nil’in döngüleriyle, özellikle de yaşamın ve doğurganlığın yenilenmesini işaret eden yıllık sellerle bağlantılıydı. Nehrin kıyıları, yerel halk için genellikle dua, meditasyon ve toplanma yerleriydi ve böylece bu yaşamsal su kaynağıyla manevi bağlarını güçlendiriyordu (Amiot, 2013).

Bugüne kadar Sudan’ın, özellikle Nil’e yakın bölgelerdeki ekonomik gelişimi, hala büyük ölçüde tarıma ve nehrin su kaynaklarına bağlıdır. Ülkedeki bereketli Nil bölgesi, kuzey Hartum’dan Mısır sınırına kadar uzanır ve ‘Nil Vadisi’ olarak bilinir. Mısır, sorgum, pamuk ve sebze gibi mahsullerin yetiştirildiği bu bölge, Sudan’ın en verimli

tarım bölgesi olarak kabul ediliyor. Ayrıca nehir turizmi, dünyanın her yerinden eski uygarlıkların kalıntılarını keşfetmek ve Nil Vadisi'nin muhteşem manzarasının tadını çıkarmak isteyen ziyaretçileri çeken önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir.

Nil, Sudan'da tarihsel, kültürel, ekonomik ve çevresel olarak çok önemli bir rol oynamaktadır. Yerel toplumlar geçim kaynakları ve yaşam tarzları için Nil'e bağımlıdır, bu da su ve çevre yönetimini Sudan için önemli bir sorun haline getirmektedir. Bu nedenle, Nil'in yerel halkın yaşamlarında ve Sudan'ın kalkınmasında olumlu bir rol oynamaya devam etmesi Nil sularından faydalanmasına bağlıdır.

2.2.2.4. Diğer Havza Ülkeleri

Nil su kaynaklarının kalkınma için bir kaldıraç olarak kullanılması ihtimali Mısır, Etiyopya ve Sudan ile sınırlı olmayıp, Nil havzasındaki diğer ülkeleri de kapsamaktadır. Nil'e büyük önem veren yukarı havzadaki Uganda, Ruanda, Tanzanya, Kenya, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Eritre gibi ülkeler nehir sularını yalnızca su temini, sulama ve tarımsal üretim gibi temel ihtiyaçları karşılayan hayati bir kaynak olarak değil, aynı zamanda ekonomik büyümelerini teşvik edecek stratejik bir araç olarak da görmektedir (Amiot, 2013).

Uganda'da Nil'in kaynağı, ülke için hayati bir kaynak olan Victoria Gölü'nden gelmektedir. Uganda, su temini, tarımsal sulama ve elektrik üretimi bakımından Nil'e bağımlıdır. Yine Victoria Gölü ile sınırı olan Kenya da Nil Nehri'ne ihtiyaç duymakta, su tedariki açısından bu doğal kaynağa olan bağımlılığı giderek artmaktadır. Öte yandan kimi ülkeler Nil Havzasına olan katkıları yönüyle öne çıkmaktadır. Nil doğrudan üzerinden akmasa da Ruanda, Afrika'nın Büyük Göller bölgesinde yer almakta ve dolaylı olarak Nil havzasına katkıda bulunmaktadır. Nil'i besleyen kolların komşu bölgelerden gelmesi, su kaynaklarının birbirine bağlı doğasını göstermektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) de, nehrin akışına katkıda bulunan kolları ile Nil havzasında önemli bir aktördür. Bu katkı, paylaşılan su kaynaklarının sürdürülebilir yönetiminde bölgesel işbirliğinin önemini artırmaktadır. Burundi'nin güneybatısında yer alan Tanganyika Gölü de Nil'in kollarını beslemektedir. Bu tatlı su kaynağı Burundi için hayati önem taşımakta ve bölgedeki ekosistemlerin birbirine

bağlılığını göstermektedir. Tanzanya, Victoria Gölü'nün faydalarını Uganda ve Kenya ile paylaşmakta ve bu durum ülkeyi tatlı su kaynakları ve hidrolik potansiyel açısından önemli ölçüde etkilemektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanması için bu kaynakların işbirlikçi yönetimi zorunlu hale gelmektedir. Eritre'nin Nil Nehri ile doğrudan sınırı olmasa da ülke, su kaynaklarının ve çevredeki ekosistemlerin yönetiminde diğer bölge uluslarıyla ortak çıkarları paylaşmaktadır. Dolayısıyla bölgesel işbirliği, Afrika'nın bu bölgesindeki ekolojik dengenin korunması açısından hayati önem taşımaktadır (Amiot, 2013).

Nil havzasındaki ekonomik kalkınma arayışı, hidroelektrik barajların inşasını, nehrin enerji kaynaklarının işletilmesini ve sanayileşmeyi teşvik eden altyapının oluşturulmasını içermektedir. Bölgedeki çeşitli ülkeler arasındaki bu ortak vizyon, Nil sularına erişim ve kontrol konusundaki rekabetin gerginliğe ve anlaşmazlıklara yol açabilmesi nedeniyle potansiyel olarak çelişkili bir senaryo yaratmaktadır. Nil Havzası'ndaki bu ülkelerde değişen demografik özellikler, hızlı ekonomik büyüme ve artan enerji ve su talebi, nehrin kaynakları üzerindeki baskının artmasına katkıda bulunmaktadır. Her biri kendi gelişimini en üst düzeye çıkarmaya çalışırken, Nil sularının kullanımındaki çatışan çıkarlar, bu ülkeler arasında çıkar çatışması olasılığı konusunda endişeler doğurmaktadır. Bunun için, Nil'in enerji kaynaklarından yararlanarak ekonomik çıkarlarını sürdüren yukarı havza ülkeleri, son zamanlarda Nil'in sularını kullanma hakkı talebinde bulunmuşlardır ve bu durum Mısır ile aralarındaki gerilimi artırmıştır (Bouguerra, 2004).

Yukarı havza ülkeleri artık su kaynaklarının sömürülmesini kalkınmalarını teşvik etmenin bir yolu olarak görmektedir. Örneğin, 2003'te Kenya, kendisini 1959 Anlaşması'na bağlı hissetmediğini belirterek Mısır'a meydan okumuştur. Bu durum, Nil havzası ülkelerini bağlayan tarihi anlaşmaların sorgulanmasına yol açarak bölgede kısa süreli bir gerginliğe neden olmuştur. İki ülke ilişkileri bir süreliğine gerilse de açık bir çatışmaya doğru evrilmedi. Yine Uganda'nın sulama projelerinin uygulanmasında İsrail'den talep etmesi iki ülke arasında tarım ve su kaynaklarının geliştirilmesi alanında işbirliğine kapı araladı. Gelişmiş sulama ve tarım teknolojileriyle tanınan İsrail, tarım uygulamalarını iyileştirmek ve verimliliği artırmak için uzmanlarını Uganda'ya göndermiştir. Bu işbirliği genel olarak İsrail'in bilgi, teknoloji ve tarım

yöntemlerinin Uganda'ya transferini içeriyordu. Sulama projeleri, tarımda suyun verimli kullanımını en üst düzeye çıkarmayı, böylece daha iyi gıda güvenliği ve ülkenin su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamayı amaçlamıştır (Amiot, 2013). Tanzanya, 2019 yılında Victoria Gölü'nden su pompalayarak büyük ölçekli bir sulama projesini başarıyla hayata geçirdi. Bu iddialı girişim, ülkenin orta ovalarında yaklaşık 600.000 hektarlık geniş bir araziye sulamayı amaçlamıştır. Victoria Gölü suyunun sulama için kullanılması, Tanzanya'nın tarım sektörünü desteklemek ve arazi verimliliğini artırmak için mevcut kaynakları stratejik olarak kullanma arzusunu göstermektedir (Takouleu, 2019).

Yukarı havza ülkelerdeki projelerin bu şekilde çoğalması, aşağı havza yer alan ülke olan Mısır için büyük endişelere yol açmaktadır. Yukarı havza ülkelerin aldığı kararlara önemli ölçüde bağımlı olduğu göz önüne alındığında, Mısır kendisini hassas bir konumda bulmaktadır. 1985 yılında Mısır eski Dışişleri Bakanlarından Boutros Boutros-Gali, *Mısır'ın ulusal güvenliğinin Nil Havzası'ndaki diğer sekiz Afrika ülkesinin elinde olduğunu* vurguladı. Bu nedenle, yukarı havza ülkelerinin Nil'in sularından yararlanmaya yönelik art arda gelen talepleri Mısır tarafından oldukça eleştirel bir şekilde değerlendirilmektedir (Lasserre, 2002, s. 270).

2.2.3. Mısır Hidro-Hegemonya Dönemi

Hidrohegemonya terim olarak bir devletin su kaynaklarının kontrolü ve stratejik yönetimi yoluyla bir bölge üzerinde uyguladığı hakimiyet biçimini ifade eder. Mısır hidrohegemonyası, Mısır'ın Nil'in su kaynakları üzerindeki üstünlüğünü ifade eder ve böylece bölgedeki su yönetiminde büyük bir güç olarak üstünlüğünü tesis eder. Bu hakimiyet özellikle 19. yüzyılın başlarında Mehmet Ali Paşa döneminde pekişmiş, 20. yüzyılda İngiliz sömürgeciliği döneminde de sürdürülmüştür. Bu dönemde Mısır tarımsal reformları başlatmış, gelişmiş su altyapısını geliştirmiş ve topraklarını güneye doğru genişletmiştir. Böylece Nil üzerindeki kontrolünü ve onun hayati suları üzerindeki hakimiyetini güçlendirmiştir. Bu dönem, Nil'in su kaynaklarının yönetiminde Mısır'ın etkisinin devam etmesinin temelini atmıştır.

2.2.3.1. Mehmet Ali ve İsmail Paşalar Dönemi

Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgali, modern Mısır tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bunu takip eden olaylar, özellikle de Fransız kuvvetlerinin ayrılması ve Mehmet Ali Paşa'nın Mısır yönetiminin başına geçmesi, ülkenin modernliğe doğru yol almasında önemli bir rol oynamıştır. İstanbul'da Osmanlı yönetimiyle yaşanan anlaşmazlıklar sonrasında Mehmet Ali Paşa resmen Mısır valiliğine atanmış, ancak daha sonra Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğu'na göre derinden dönüştüren bir dizi siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri reformu hayata geçirmiştir. En radikal ve önemli dönüşümlerden biri, odunun ve özellikle deniz kuvvetlerinin güçlü bir savaş makinesine dönüştürülmesiydi. Bu güçler, Paşa'nın Mısır'ın, Hicaz, Yemen, Girit, Mora Adaları, Suriye, Anadolu ve Sudan dahil olmak üzere ve Arap Yarımadası başta olmak üzere diğer bölgeler üzerindeki kontrolünü genişletmesine olanak sağlamıştır. Bu bölgeler arasında Sudan, Mehmet Ali Paşa ve Mısır'daki yönetimi için hayati önemi haizdi (Fahmy, 1998, s. 139).

Mehmet Ali Paşa saltanatının temel özelliği, tarım ürünlerinin üretimi ve ticaretini hem yurt içinde hem de yurt dışında kontrol altına almasıydı. 1811'de Mısır üzerindeki hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra, ülkenin tarım arazilerini geliştirmek için bir kampanyaya yöneldi. Önceki bölümde de belirtildiği üzere Paşa, tarımsal üretimi artırmak ve Mısır'ın gıda arzını güvence altına almak amacıyla Nil Nehri boyunca sulama projeleri, yeni kanalların inşası ve aynı zamanda mevcut kanalların temizlik ve bakım projelerini hayata geçirmiştir.

Mehmet Ali Paşa'nın 1820'de Sudan'a yaptığı askeri seferin karmaşık motivasyonları vardı. Mehmet Ali Paşa dönemi konusunda uzman olan Mısırlı tarihçi Khaled Fahmy'ye (2010, s. 40) göre, bu seferin çeşitli nedenleri vardı: İlk olarak Paşa, disiplinsiz Arnavut güçlerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ayrıca Sudan'ın orta bölgesinde, Nil'in doğu kıyısında yer alan bir kasaba olan Sennar'ın zengin altın yataklarının kontrolünü de ele geçirmeyi amaçlamıştır. Paşa aynı zamanda Sudanlıları da disiplinli ordusuna dahil etmeyi planlamıştır. Son olarak bu sefer Memlük yöneticilerinden kurtulmayı da hedeflemiştir. Dolayısıyla, Sudan'ın fethinin ekonomik ve askeri motivasyonları olmasına rağmen, Nil'in kontrolünün bu karmaşık girişimin merkezi hedefi olup olmadığını tartışmak önemlidir. Bu bağlamda pek çok yazar,

Paşa'nın Sudan'a doğru yürüyüşünün öncelikle Nil Vadisi'nin birliğini ve Nil kaynaklarının kontrolünü sağlama arzusundan kaynaklandığını öne sürmektedir (İbrahim, 1998, s. 205; Kendie, 1999, s. 146). Bu perspektife göre Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın güvenliğinin ve refahının Nil'in suları ve kaynaklarıyla yakından bağlantılı olduğuna kesinlikle inanmıştır. Hem ekonomik hem de askeri açıdan büyük ölçekli projeleri hayata geçirmek için Nil nehri sistemi üzerinde tam kontrol elde etmeyi hedeflemiştir. Mısır'ın su temini büyük ölçüde Nil sularına bağlı olduğundan Paşa, Etiyopya ve Sudan'ı fethetmeye çalışmıştır. 1820'de Sudan'ın işgalinden sonra ordusu Etiyopya topraklarına doğru yola çıkmıştır. Ona göre ya Etiyopya'yı işgal edecek ya da onları Mavi Nil'in en önemli kaynaklarından biri olan Tana Gölü'nü terk etmeye zorlayacaktı. Bu nedenle Paşa'nın ordusu 1834'te Kasala'yı, 1838'de Metema'yı ve 1846'da Massawa'yı işgal etti (Kendie, 1999, s. 145; Milas, 2013, s. 81). Bu askeri hareketler, Mısır'ın refahını ve güvenliğini garanti altına almak için Nil'in kaynaklarına erişim ve bunlar üzerinde hakimiyeti güvence altına almak için düzenlenmiştir.

Mehmet Ali Paşa, Sudan ve Etiyopya'ya yönelik dış politikasında iddialı ve yayılmacı bir vizyon başlatmış olsa da, Birinci Abbas Paşa ve Said Paşa gibi halefleri dış politikada daha ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir. Ancak Paşa'nın torunu İsmail Paşa iktidara geldiğinde, Etiyopya ve Afrika Boynuzu'nda yer alan diğer bölgelere yönelik agresif askeri kampanyalara girişmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Sudan ve Etiyopya'ya karşı yürüttüğü seferin amaçları hakkında tartışmalara yol açması gibi, İsmail Paşa'nın seferleri de tartışmalara neden olmuştur. Zira bazı kaynaklar İsmail Paşa'nın asıl motivasyonunun köle ticaretiyle bağlantılı olduğunu iddia ederken (İbrahim, 1998, s. 210), bazı kaynaklar (Kendie, 1999, ss. 145-146; Milas, 2013, s. 81) ise Hidiv İsmail Paşa'nın Etiyopya'ya ilerlemesinin ana nedeninin Nil'in stratejik kontrolüyle ilgili olduğu iddiasındadır. Bu nedenle, İsmail Paşa'nın Etiyopya'ya yayılmasının nedenleri konusunda kaynaklar arasında fikir ayrılığı mevcut olup, bazıları köle ticaretiyle ilgili bir motivasyonu öne sürerken, diğerleri ana neden olarak Nil'in stratejik kontrolünü vurgulamaktadır. Bu farklı yorumlar, Mısırlı liderlerin Afrika Boynuzu'ndaki eylemlerinin ardındaki hedeflerin ve motivasyonların karmaşıklığını yansıtmaktadır. Hidiv İsmail Paşa'nın Afrika Boynuzu ve Etiyopya'ya karşı yürüttüğü askeri harekâtın ana nedenleri ve motivasyonları ne olursa olsun, bu seferlerin birçok başarı ve

başarısızlıkla karşılaştığı açıktır. Birincisi, Mısır'ın 1865'te Suakin ve Massawa'yı ele geçirmesinin ardından Mısır ile Etiyopya arasındaki ilişkiler önemli bir dönüşüme uğramıştır. Hidiv İsmail Paşa, 1867 ve 1868 yıllarında Etiyopya'ya karşı İngiliz İmparatorluğu'nu desteklese de, Etiyopya'ya karşı sefere çıkmadan önce İngilizlerden tarafsız davranmasını beklemiştir. Yani İsmail Paşa'nın Etiyopya'ya karşı sefere hazırlanırken hedefi muhtemelen Mısır'a herhangi bir İngiliz müdahalesinden kaçınmaktı (İbrahim, 1998, s. 212). Ek olarak, Hidiv'in bugünkü Ekvator Nil'ine yaptığı sefer, Güney Sudan'ın güneyi ve Uganda'nın kuzey sınırlarındaki bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölge 1869 yılında Hidiv İsmail Paşa'dan yetki alan Sir Samuel Baker'ın komutası altında gelişmiştir (Holt, 2008, s. 42). Ayrıca Mısır'ın güney sınırlarına doğru askeri ilerleyişi, 1869'da Etiyopya'nın batı sınırlarında yer alan Kunama bölgesini işgal edene kadar devam etmiştir. Hidiv İsmail Paşa bir yandan Massawa ile Sudan arasında bağlantı kurmaya çalışırken, diğer yandan 1875 yılında eski bir Etiyopya şehri olan Harar'ı fethetmiştir (Milas, 2013, s. 81). Hidiv İsmail Paşa'nın orada durmaya niyeti yoktu ve Etiyopya'nın tamamının kontrolünü yeniden ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bu niyetle karşı karşıya kalan Paşa'nın İsviçreli danışmanı ve Massawa Valisi Werner Munzinger, İsmail Paşa'yı uyararak şunları vurgulamıştır: *Disiplinli bir yönetime ve Avrupalı güçlere karşı dostane bir orduya sahip olan Etiyopya, Mısır için bir tehdit oluşturmaktadır. Mısır ya Etiyopya'yı kontrol altına alıp İslam'a dönüştürmek zorundaydı ya da onu anarşi ve sefalet içinde tutmak zorundaydı* (Kendie, 1999, s. 145; Milas, 2013, s. 81). Ancak 1875'te Münzinger'in ölümünden sonra Hidiv İsmail Paşa, Etiyopya'ya doğru ilerlemeye devam etmiştir. 1875-1876 yılları arasında yapılan bu sefer sırasında Mısır ordusu, Etiyopya kuvvetlerine karşı küçük düşürücü yenilgiler almıştır (İbrahim, 1998, s. 213).

Sonuç olarak, Mehmet Ali Paşa ve İsmail Paşa'nın Mısır hidrohegemonyası bağlamındaki yayılmaları, Nil bölgesinin tarihinde önemli bir iz bırakan karmaşık olaylardır. Mehmet Ali Paşa, cesur ekonomik ve tarımsal reformların yanı sıra Nil boyunca önemli hidrolik projeler başlatarak Mısır hidrohegemonyasının temellerini atmıştır. Sudan ve Etiyopya'ya doğru bölgesel genişlemenin, motivasyonları çok faktörlü olmasına rağmen, Nil'in kaynaklarının kontrol edilmesi açısından sonuçları vardı. Bu arada İsmail Paşa, Mısır'ın Etiyopya üzerindeki kontrolünü genişletmek amacıyla bu genişleme çabalarını sürdürmüştür. Sebepleri tartışmaya açık olmasına

rağmen bu seferler Mısır'ın Nil sularını kontrol etme konusundaki ısrarını ortaya çıkarmıştır. Bu seferler sırasında Mısır ordusunun yaşadığı aksilikler, Mısır hidrohegemonyasını sınır ötesine doğru genişletmenin zorlukların da ortaya çıkarmıştır.

2.2.3.2. İngiliz İşgali Dönemi

19. yüzyılın sonları Avrupalı devletlerin, Afrika konusundaki keşif faaliyetlerinin sona ermesi ile birlikte keşif, işgal ve koloni politikasının ikinci ayağı olan işgal hareketlerinin başladığı dönem olarak öne çıkmıştır. Daha önceki dönemlerde çok sınırlı olan ve başta su ve diğer kaynaklara sahip bölgeler olmak üzere kıyılardaki ticari faaliyetlerle yakından ilgilenen sömürgeci devletler için nehirler özel önem arz etmiştir. Bu çerçevede Nil'in kontrolünün sağlanması siyasi veya askeri önceliklerin önüne geçmiştir.

Avrupalı sömürgeci devletler 19. yüzyılın son çeyreğinde Nil sularının kullanımı konusunda kendi aralarında görüşmeler yapmıştır. Kıtada bir rekabet ruhu içinde geniş alanları yöneten devletler 1884'te Berlin Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Avrupa'nın etrafında toplandıkları bu dönemde esas olarak Afrika kıtasının kolonizasyonunun resmi kurallarını ortaya koyan sömürgeci devletler Berlin'deki toplantıda Nil Nehri ile ilgili de kararlar almıştır (Steinmetz, 2004, s. 55). Konferansın, Cape Town'dan Kahire'ye uzanan bir imparatorluk kurmaya çalışan ve aynı zamanda Nil'in geçtiği topraklarda belirleyici bir rol oynayan İngiliz politikası üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bunun en çarpıcı yanı, konferansın Doğu Afrika'daki İngiliz hegemonyasını sınırlandırmak suretiyle Fransa, Almanya ve Belçika'nın da bu bölgede nüfuz kazanmasının önünü açması olmuştur. Öyle ki Mısır'ın işgali ve Zanzibar'daki diplomatik baskı ile Doğu Afrika'da önemli ölçüde nüfuz sahibi olan İngilizler, konferansta alınan kararlar sonucunda Almanya, Belçika ve Fransa'nın bölgedeki etkinliğini kabul etmiştir (Fauvelle, 2009).

Nil'deki sömürge rekabeti dönemi, 20. yüzyılda Avrupa sömürgeciliğinin gerilemesi ve Afrika ülkelerinin bağımsızlığının yükselmesi süreciyle birlikte azalmıştır. Ancak Nil Nehri ile ilgili su kaynaklarının kullanımı, baraj projeleri ve kullanım hakları gibi konular bölgede özellikle Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında önemli sorunlar

oluşturmaya devam etmiştir. Bu noktada sömürgeci güçler tarafından havza ülkeleri karşısında uygulamaya konulan önemli anlaşmalarına değinmek önemlidir.

2.2.3.2.1. Sömürge Anlaşmaları

Nil Havzası bölgesindeki İngiliz etkisi, nehrin su kaynaklarının yönetimi ve kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan sömürge anlaşmalarının arkasındaki itici faktördü. Bu bölümde, Nil suyuyla ilgili konuların düzenlenmesinde ve kontrol edilmesinde İngiliz sömürgeciliği döneminin önemli bir rol oynadığı değerlendirilecektir.

İngiliz-İtalyan Protokolü (15 Nisan 1891)

İngiliz-İtalyan Protokolü, 15 Nisan 1891’de Büyük Britanya ve İtalya arasında imzalanan sömürgeci bir protokoldür. Bu protokolün 3. maddesi, İtalya hükümetinin neredeyse hiçbir sulama projesi ve Atbera Nehri üzerinde Nil’e akışını önemli ölçüde değiştirebilecek diğer işleri yapamayacağını garanti etmektedir. Protokol başta Etiyopya olmak üzere üçüncü tarafların çıkarlarını dikkate almamıştır. Böylece, belirli bir sözleşmenin imza sahibi olmayan taraflarının çıkarlarını korumayı amaçlayan, yani sözleşmeye doğrudan dahil olmayan bir tarafın, bu sözleşmeden doğan haklardan yararlanmasına veya yükümlülük ileri sürmesine olanak tanıyan sözleşmelerin *göreceli etkileri* ilkesi ihlal edilmiştir (Ferede ve Abebe, 2014, s. 58). Böyle bir protokolün imzalanması, nüfuz alanlarını oluşturmaya çalışan Avrupalı güçlerin Afrika’ya yönelik mücadelesini açıklamaktadır. Avrupalı güçler etki alanlarını ve karşılıklı rekabetlerini anlaşmalar yoluyla kontrol etmeye çalışmıştır. Anlaşmada da görüleceği üzere amaç Nil suyunu kullanmak değil, sömürgeci bir sınır oluşturmak olmuştur. Bu bağlamda, anlaşmanın nehrin mülkiyet hakları üzerinde bir anlaşma olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

İngiliz-Etiyopya Anlaşması (15 Mayıs 1902)

İmparator İkinci Menelik liderliğindeki Etiyopya, Avrupa kolonizasyonundan bağımsızlığını korumayı başaran birkaç Afrika ülkesinden biriydi. İmparator, yabancı işgaline direnmek ve Etiyopya’yı Afrika’da bağımsız bir güç olarak tutabilmek için bir dizi başarılı askeri girişime öncülük etmiştir. Ancak Etiyopya, sömürgeci güçlerin artan tehditleriyle karşı karşıya kalmış ve güvenliğini garanti altına almak için

müttefikler bulmak için çaba göstermiştir. 1902 İngiliz-Etiyopya Antlaşması o dönemde Etiyopya ile İngiltere arasındaki ilişkiler için önemli etkileri olan bir anlaşmaydı. Zira bu anlaşma Etiyopya'nın bağımsızlığının ve egemenliğinin korunmasında çok önemli bir rol oynamıştır (Mohammed, 2004, s. 48). Öyle ki 1902 anlaşması, Etiyopya'nın kendi toprakları ile komşu İngiliz sömürgeleri arasındaki mevcut sınırları tanımasını şart koşuyor ve İngilizler, Etiyopya'nın egemenliğini ve bağımsızlığını tanımayı kabul ediyordu. Anlaşma aynı zamanda iki taraf arasındaki iletişim ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için mekanizmalar da kurmaktaydı. Bununla beraber, anlaşmanın içeriği önemli bir anlaşmazlık noktası olmuştur. Etiyopya ile İngilizler arasındaki en önemli anlaşmazlık noktalarından biri, anlaşmanın Etiyopya'nın resmi dili olan Amharca'dan İngilizce'ye çevrilmesiyle ilgiliydi. Bu nedenle sözleşme hükümleri farklı yorumlara tabi tutulmuş, iki taraf arasında yanlış anlaşılmalara ve gerilimlere yol açmıştır. Etiyopya, anlaşmanın İngilizce versiyonunun kendisine belirli sınır bölgeleri üzerinde kontrol sağladığını iddia ederken, İngilizler aksini savunmuştur (Kasimbazi, 2010, ss. 720-721). 1902 anlaşması nihayetinde geçersiz sayılmış, anlaşmanın tercümesi ve sınırların çizilmesi konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle önemli bir tartışma konusu olmuştur. Söz konusu sorunlar ancak 1925'te çözülebilmiş ve sınırların her iki taraf için de kabul edilebilir bir şekilde sınırlandırılması için yeni bir anlaşmaya varılmıştır. Buna göre ilgili ülkeler müzakereler başlatabilecek, istikrarı teşvik eden ve ikili ilişkileri güçlendiren karşılıklı anlaşmalar yapabilecekti.

Üçlü Anlaşma (13 Aralık 1906)

Nil Üçlü Anlaşması olarak da bilinen 1906 Anlaşması, Nil Nehri ve kollarının kaynaklarının yönetimi ve kullanımına ilişkin İtalya, Fransa ve Birleşik Krallık arasında gerçekleşen tarihi bir anlaşmaydı. 13 Aralık 1906 tarihinde imzalanan anlaşma Etiyopya'yı hedef almıştır. Öyle ki anlaşma Etiyopya'nın su kaynağı üzerindeki *mutlak egemenliğini* reddetmekte ve özellikle de nehrin ve kollarının düzenlenmesi konusunda Büyük Britanya ve Mısır'ın Nil Havzası'ndaki çıkarlarını korumaktadır (Hamada, 2017). Bu anlaşma havza ülkelerini içermediği gibi geçerli bir antlaşmanın unsurlarını da taşımamaktaydı. Anlaşmaya taraf olan devletlerin yalnızca sömürgeci güçler olması nedeniyle belirli bir koloni adına sömürgeci devletler tarafından yapılan anlaşmalar, yeni bağımsız ülke tarafından söz konusu koşullar kabul

edilmediği sürece geçerlilik kazanmayacaktır (Gascon, 2015, s. 158). Bu durumda, Etiyopya, Uganda, Kenya, Burundi, Ruanda gibi kıyıdaş ülkeler bu antlaşmayı bağımsızlıklarını kazandıktan sonra reddetmiştir (Kasimbazi, 2010, ss. 720-721).

İngiliz-İtalyan Gizli Anlaşması (20 Aralık 1925)

İngiltere ile İtalya arasında 20 Aralık 1925'te Roma'da imzalanan bu anlaşma Nil suyu meselelerini ele almıştır. Zira Nil, Afrika'daki sömürgeci güçler arasında, özellikle de bölgede çatışan çıkarlara dahil olan İngiltere ve İtalya için önemli bir su kaynağıydı. Bu anlaşmada İngiltere, nehir üzerindeki kontrolünü sürdürerek çıkarlarını korumaya çalışmıştır (Ferede ve Abebe, 2014, s. 55).

İngiltere, Etiyopya'dan doğrudan taviz alamayacağını anlayınca, İtalya üzerinden dolaylı olarak amaçlarının peşine düşmüştür. Anlaşma, diğer şeylerin yanı sıra, Mısır ve Sudan'ın önceki hidrolik haklarını tanımış ve ana nehirdeki akışını önemli ölçüde değiştirebilecek herhangi bir çalışmanın üst yol ve kolları üzerine inşa edilmemesini garanti etmiştir. Buna yanıt olarak İngiltere, İtalya'nın ekonomik nüfuzunu artırmak amacıyla Etiyopya'yı Eritre sınırından İtalya'nın Somaliland sınırına bağlayan bir demiryolu inşa etmek için İtalya ile ortaklık kurmuştur (Negm, 2017).

İngiliz-Mısır Nil Suları Anlaşması (7 Mayıs 1929)

Nil'in paylaşımı ile ilgili bir başka anlaşma 7 Mayıs 1929'da gerçekleşen Nil Suları Anlaşması'dır. Anlaşma 1920'lerde Mısır ile Büyük Britanya arasındaki siyasi müzakerelerin sonucunda Mısır'a ulaşan su hacmindeki artışı garanti altına almak ve kolaylaştırmak amacıyla imzalanmıştır. Sulama amacıyla Nil sularının kullanımı ile ilgili olarak Sudan'ı temsilen Büyük Britanya ve Mısır arasındaki bu anlaşma Nil Nehri üzerindeki anlaşmaların önemli ve tartışmalı olanıdır (Samaan, 2019). Zira bu anlaşma, Nil sularının Mısır ve Sudan arasındaki paylaşımını sağlamış, Mısır'a yılda 48 milyar metreküp Nil suyu, Sudan'a ise yılda 4 milyar metreküp kullanma hakkı vermiştir. Bu dağıtım, Nil su kaynaklarının bu iki ülke tarafından kullanımına ilişkin yasal bir çerçeve oluşturmuştur. Anlaşma, nehrin sularını yönetmek için resmi bir mekanizma kurarak Mısır'ın Nil üzerindeki kontrolünü güçlendirmiştir. Mısır'ın, Nil'in akışını değiştirebilecek projelerin inşasına izin verme veya reddetme konusunda münhasır hakkını doğrulamıştır. Nitekim bu aşamada İngilizler Nil'i paylaşan

Ülkelerin çoğunluğunu işgal etmiş ve nehrin düzenli akışını sağlamak için Sudan’da çok sayıda geliştirme çalışması gerçekleştirmiştir. Bu anlaşma, önceki anlaşmalarda yer alan hususları, etkileri devam eden ayrıntılarıyla birlikte ele almaktadır (Gjersø, 2015, ss. 831-860). Ayrıca bu anlaşmaya göre Mısır, Nil zerindeki herhangi bir inşaat projesini veto etme ve yönetim hakkına sahip olmuştur. Bu durum ileride Etiyopya’nın Asvan Yüksek Barajı’nın (AYB) yapımını hazırlayan 1959 mzakeresinden dışlanmasına ve Nil sularının paylaşımı konusundaki gerilimlerin artmasına neden olacaktır.

3. MISIR İÇ VE DIŞ POLİTİKASINDA NİL NEHRİ'NİN ÖNEMİ

Bu bölüm Mısır'ın Nil bağlamındaki politikasına odaklanacak ve bu politikanın onlarca yıl boyunca çeşitli yöneticilerin yönetimi altında önemli ölçüde geliştiğini ortaya koyacaktır. Bu çerçevede Cemal Abdülnasır'dan Abdülfettah el-Sisi'ye her liderin Nil'in hayati kaynaklarının yönetiminin yanı sıra ülkenin iç ve dış politikasına kendi vizyonunu ve önceliklerini nasıl getirdiği de ele alınacaktır.

3.1. Cemal Abdülnasır Döneminin Genel Özellikleri

23 Temmuz 1952'de Özgür Subaylar olarak bilinen bir grup Mısırlı subay, Kral Faruk'u devirerek monarşiye son vermiştir. Darbe, başta Muhammed Necib ve Cemal Abdülnasır olmak üzere bir grup subayın liderliğinde gerçekleşmiş, ardından General Necib, 1953'te Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak onun gücü, Abdülnasır ve diğer subayların hakim olduğu Devrimci Komuta Konseyi (DKK) tarafından sınırlandırılmıştır. 1954'te Abdülnasır, DKK içindeki fiili iktidarı ele geçirmiş ve Necib'i başkanlıktan uzaklaştırmıştır. Abdülnasır 1956'da yapılan seçimde cumhurbaşkanı seçilmiş ve kısa süre içinde Arap milliyetçiliğinin ve sömürgecilik karşıtı hareketin sembolik bir figürü haline gelmiştir. Siyasi ve askeri bir lider olarak 1956'ten 1970'e kadar süren 14 yıllık cumhurbaşkanlığı süresince Nil üzerinde de önemli bir iz bırakmıştır. Bu dönemde Abdülnasır, ülke ve halkı üzerinde önemli bir etkisi olan Nil'i geliştirmek ve kontrol etmek için birkaç iddialı proje üstlenmiştir (Pascoe, 2015, s. 153).

Abdülnasır, Batı emperyalizminin, özellikle de sömürgeciliğin açık sözlü bir eleştirmeniymiştir. Mısır ve Arap dünyasındaki yabancı nüfuzu sona erdirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmeyi başardı, dönemin sömürgeci güçlerine meydan okuyan bir girişime imza atmıştır (Leventis, 2020). Süveyş Kanalı, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan stratejik bir su yoluydu ve daha önce İngiltere ve Fransa'nın ortak kontrolü altındaki Süveyş Kanalı Şirketi tarafından kontrol etmiştir. Abdülnasır, dönemin Mısır Devlet Başkanı olarak kanalın kamulaştırılmasına karar verdi, bu da kanalın Mısır devletinin denetimine ve yönetimine devredilmesi anlamına gelmiştir. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi birkaç faktör tarafından motive edilmiştir. Birincisi, Mısır ekonomisi için hayati bir

kaynağın kontrolünü yeniden ele geçirme girişimini temsil etmiştir. İkincisi, bu kilit bölgedeki yabancı etkisini sona erdiren ulusal egemenlik ve bağımsızlığın bir ölçüsü olarak görülmüştür. Son olarak, Mısır’da tarım ve sanayiye geliştirmeye yönelik büyük bir girişim olan Asvan Barajı inşaat projesini finanse etmenin bir yolu olarak görülmüştür (Uçaner, 2022, s. 2397).

Abdülnasır’ın Nil üzerinde üstlendiği bir diğer proje de sulama şebekesinin geliştirilmesiymiştir. Bu amaçla Nil’den Mısır’ın tarım arazilerine su getirmeye, tarımsal verimliliği artırmaya ve çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yardımcı olan sulama kanalları kurulmuştur. Bu sulama projeleri, daha önce ekilmemiş kurak toprakların ekilmesini mümkün kıldı ve Mısır’da önemli ölçüde bir tarımsal genişlemenin yolunu açmıştır. Abdülnasır ayrıca Nil üzerindeki ulaşımı geliştirmek için de çalışmalar başlamıştır. Nehri genişletmek ve derinleştirmek için tarama yapmış, gemilerin malları daha kolay ve daha kârlı bir şekilde taşımasına olanak sağlamıştır. Böylece Mısır’ın iç ve dış ticaretini artırdı, Afrika, Orta Doğu ve Avrupa arasında bir ticaret merkezi olma rolünü güçlendirmiştir (Susser, 2021, ss. 7-8). Abdülnasır, Nil ile ilgili bölgesel siyasette de öncü bir rol oynamıştır. Nil sularının kullanımıyla ilgili anlaşmazlıkları çözmek için Sudan ve Etiyopya da dahil olmak üzere komşu ülkelerle başlatılan müzakerelere öncülük etmiştir.

Abdülnasır, yukarıda altı çizildiği üzere Arap milliyetçiliğinin ateşli bir savunucusuymuştur. Arap ulusları arasında birlik ve dayanışmayı savundu ve Araplar arasındaki aidiyet duygusunu teşvik etmeye çalışmıştır. Konuşması ve politikaları Arap dünyası üzerinde büyük bir etki yarattı ve bölgedeki birçok milliyetçi hareketi etkilemiştir. Abdülnasır, Filistin’in kurtuluş hareketlerini aktif olarak destekledi ve Arap ülkelerini Filistin davası lehine seferber etmeye çalışmıştır. 1945’te Arap haklarını savunmaya ve Filistin davasını desteklemeye kendini adanmış bölgesel bir örgüt olan Arap Birliği’nin oluşumunda kilit rol oynamıştır. 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasına karşı çıktı ve Siyonizm’i yerel Arapların hakları pahasına Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurmaya çalışan bir ideoloji olarak gördü. Mısır’ın lideri olarak konumunu uluslararası sahnede Filistin davasını ilerletmek için kullandı ve Arap ülkelerini bu ortak dava etrafında birleştirmeye çalışmıştır (Gayffier-Bonneville, 2013, s. 37). Ayrıca Abdülnasır, 1958’de Mısır ve Suriye’nin siyasi olarak

birleşmesinden doğan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) kurulmasında kilit rol oynamıştır. Bu birliğin temel amacı, özellikle İsrail'e karşı mücadelede Arap ülkeleri arasındaki işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmektir. BAC, bölgedeki İsrail ve Batı etkisine karşı birleşik bir Arap cephesi yaratma girişimiydi. BAC'ın oluşturulması, Arap ülkeleri arasında ortak zorluklarla, özellikle de Arap-İsrail çatışmasıyla yüzleşmek için birlik ve işbirliğini savunan pan-Arabizm fikrine dayanmıştır. Abdülnasır, bu birliğin Arap ülkelerinin konumunu ve bölgedeki İsrail ve Batı etkisine direnme yeteneklerini güçlendireceğini umuyormuştur (Saad, 2020, s. 37).

1962'de patlak veren Kuzey Yemen iç savaşı, Mısır'ın eski cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın politikalarının odak noktasıydı. Bu savaş, cumhuriyetçi devrimci güçler ile başta Suudi Arabistan olmak üzere Batı destekli Arap monarşileri arasındaki karmaşık bir çatışmaya sahne oldu. Abdülnasır'ın Yemen'e müdahalesi, bölge tarihindeki bu çalkantılı dönemin önemli bir bileşeniydi. Abdülnasır, Arap monarşilerinin, özellikle de Suudi Arabistan'ın bölgedeki etkisini zayıflatmak amacıyla Yemen'deki cumhuriyetçi güçleri desteklemeyi tercih etti. Mısır'ın Kuzey Yemen'e verdiği askeri destek siyasi, ideolojik ve stratejik kaygılardan kaynaklandı. Abdülnasır'ın Arap birliği vizyonunu ve bölgede Batı emperyalizmine karşı mücadeleye olan bağlılığını yansıtıyordu. Bu bağlamda Abdülnasır, Yemen ihtilafını Arap dünyasındaki liderliğini pekiştirmek ve Arap ülkeleri arasında işbirliği fikrini teşvik etmek için bir araç olarak kullanmaya çalıştı. Ancak daha sonra Mısır'ın Yemen'e müdahalesinin, bölge ve Mısır'ın dış politikası açısından karmaşık sonuçları olan uzun süreli ve maliyetli bir girişim olduğu ortaya çıktı (Aoun, 2020).

Abdülnasır, pan-Arabizm ve anti-emperyalist duruşunun yanı sıra, üçüncü dünya ülkeleri için sömürgecilikten kurtulma ve kendi kaderini tayin etme taahhüdü ile de biliniyordu. Abdülnasır, Soğuk Savaş sırasında Doğu veya Batı blokları ile ittifak yapmak istemeyen bir grup ülkeden oluşan olan Bağlantısızlar Hareketi'nin en etkili liderlerinden biriydi. Mısır'ın bir Afrika ülkesi olarak kıta ülkelerine yardım sağlama sorumluluğu olduğunu düşünen Abdülnasır'ın bu fikri Afrika ülkeleri arasında pan-Afrika dayanışma ve birlik vizyonuna dayanmaktaydı. Şöyle ki, Mısır'ın dış politika öncelikleri doğrultusunda Afrika ülkelerine sömürgecilik ve emperyalizme karşı mücadelelerinde destek sağlayacağı iddia edilebilir. Buna göre Mısır'ın Afrika

lkelerinde olup bitenleri, Mısır'ı etkilemediği halde görmezden gelemeyeceği söylenebilir. Abdülnasır, ulusal kurtuluş hareketlerini destekliyor ve Afrika uluslarının bağımsızlığının desteklenmesi gerektiğine inanıyordu (Romeo, 2010). Bu anlamda 1955'te düzenlenen Bandung Konferansı, uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Konferans bağımsızlığını yeni kazanmış 29 Asya ve Afrika ülkesinin ortak çıkarlarını savunmaya ve yeni bir dünya düzenini teşvik etmeye kararlı liderleri bir araya getirmiştir. Konferansta Asya'dan 23 (Afganistan, Suudi Arabistan, Burma, Kamboçya, Seylan, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Irak, İran, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Nepal, Pakistan, Filipinler, Suriye, Tayland, Türkiye, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam, Yemen) ve Afrika'dan 6 ülke vardı (Gana, Etiyopya, Liberya, Libya, Mısır, Sudan). Bu konferansta hayati bir rol oynayan etkili liderler arasında dönemin Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır da vardı. Konuşmasında Bandung Konferansı'ndaki katkısına ve rolüne de değinen Abdülnasır, sömürgeleştirilmiş halkların kurtuluşu ve kendi kaderini tayin etme konusundaki etkisine ve taahhüdüne vurgu yapmıştır ("Başkan Cemal Abdülnasır'ın Bandung'daki Asya-Afrika Konferansının Açılışında Yaptığı Konuşma" 1955).

Uluslararası düzeydeki rolüne rağmen Abdülnasır, zellikle Mısır'da Müslüman Kardeşler konusu başta olmak üzere bazı i siyasal konularla da karşı karşıya kalmıştır. Müslüman Kardeşler, 1928'de Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan İslamcı bir gruptu. Saf İslam'a dönüşü savunan Hareket Mısır'da bir İslam devleti kurmaya çalışmıştır. Abdülnasır döneminde Müslüman Kardeşler hatırı sayılır bir güç haline gelmişti. Abdülnasır, saltanatının başlangıcından itibaren laik ve milliyetçi bir politika benimsedi ve Müslüman Kardeşler de dahil olmak üzere dini grupların siyasi etkisini bastırmıştır (Karameşe, 2019, ss. 83-84). Müslüman Kardeşler Abdülnasır'ın laik devlet vizyonuyla çelişen bir şekilde, dinin siyasi ve sosyal yaşamın tüm yönlerine rehberlik etmesini istiyormuştur. Abdülnasır ise Arap milliyetçiliğinin güçlü bir destekçisiydi ve Arap lkelerinin birlik ve beraberliğine inanıyormuştur. Amacı Batı emperyalizmine karşı savaşmak ve Arap lkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmektir. Daha çok belirli İslami konulara odaklanan ve Arap milliyetçiliğiyle daha az ilgilenen Müslüman Kardeşler Abdülnasır'ın Arap milliyetçiliğinin kendilerinin İslam devleti vizyonunu baltalayacağından korkuyorlardı. Abdülnasır, çeşitli siyasi güçleri kullanarak ve i rekabetlerden yararlanarak *bl ve yönet* politikasını benimsemiştir. Bu

stratejinin bir örneği, siyasi bir rakip olan Vefd partisini ortadan kaldırmak için Müslüman Kardeşler'i kullanmasıydı. Abdülnasır, siyasi hedeflerine ulaşmak için Müslüman Kardeşler içindeki mevcut ikilikten yararlanmıştı. Örgüt içindeki iç bölünmeleri zayıflatmak ve kendi rejimine tehdit oluşturmasını önlemek için manipüle etti. Muhafız gruplar ve partiler içindeki bölünmelere yönelik bu siyasi strateji, Abdülnasır'ın Mısır'daki gücünü pekiştirmek için kullandığı taktiklerden biriydi (Karameşe, 2019, s. 85).

Abdülnasır bölgedeki Batı etkilerine karşı birleşik bir Arap ittifakı kurmaya çalışmış ve Altı Gün Savaşı olarak bilinen 1967 Arap-İsrail Savaşı da dahil olmak üzere birçok bölgesel ihtilafın tarafı olmuştur. Bu savaş Mısır ve diğer Arap ülkeleri için büyük bir yenilgiydi ve Abdülnasır'ın İsrail işgaline karşı direnişin sembolü olarak konumunu zayıflatmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndaki bu yenilgi, ilgili Arap ülkelerinin koordinasyon, strateji ve askeri hazırlıklarındaki boşlukları ortaya çıkarmıştır (Hazan, 2001, s. 37). Mısır ve İsrail arasındaki ilişkiler zaman içinde önemli ölçüde değişecektir. 1967'de İsrail'in Sina dahil Mısır topraklarını ele geçirdiği Altı Gün Savaşı'ndan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler son derece gergindi. Ancak Abdülnasır'ın halefi Enver Sedat'ın başkanlığında Mısır, İsrail ile barış yönünde adımlar atacaktır (Dawisha, 2016, s. 3).

1967'de gerçekleşen Altı Gün Savaşı'nda Mısır ve Arap müttefiklerinin İsrail tarafından ezici bir yenilgiye uğratılmasının ardından, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır bir konuşma yaparak istifa etmiştir. Bu konuşma Arap dünyasının ve özellikle Mısır'ın siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Arap milliyetçiliğinin karizmatik ve sembolik bir figürü olan Abdülnasır, 1954'ten beri Mısır'ı yönetiyordu ve istifasının geniş kapsamlı bölgesel yansımaları oldu. Abdülnasır konuşmasında sadece yenilginin nedenlerine değinmekle kalmamış, aynı zamanda Mısır'ın ve bir bütün olarak Arap ulusunun geleceğine ilişkin vizyonundan da söz etmiştir. Abdülnasır'ın yenilgi sonrasında yaptığı açıklamalar, onun halkına karşı sorumluluk duygusunun yanı sıra Arap milliyetçiliği ve bölgesel birlik ideallerine olan derin inancını da ortaya koyuyordu. Yenilgi sonrası konuşması, dürüstlüğü ve bir lider olarak eylemlerinin sorumluluğunu almaya istekli olmasıyla karakterize edilmiştir. Yenilgiye yol açan şaşırtıcı faktörler de dahil olmak üzere savaşı çevreleyen

koşulları açıklarken, ulusal çıkarların önemini ve Mısır'ın Arap dünyasında önemli bir rol oynamaya devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna ek olarak Abdülnasır, kariyeri boyunca teşvik etmeye çalıştığı bir ideal olan Arap birliği meselesini de gündeme getirmiştir. Kendisinden sonra veraset meselesine değinen Abdülnasır Arap milletin geleceğinin tek bir adamın omuzuna dayanamayacağını da vurgulamıştır. Son olarak, sömürgeci güçlerin baskılarına ve düşmanlıklarına rağmen gerçek düşmanların Arap liderler değil, sömürgecilik olduğunun altını çizdi (Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın Mısır Televizyon ve Yayın Binasından Yayınladığı, Cumhurbaşkanlığından Emekli Olduğunu Halka ve Millete Duyuran Açıklama, 1967).

1967 yenilgisinin sonuçları Filistin topraklarındaki kayıplarla sonuçlanan 1948 savaşından çok daha yıkıcı olmuştur. Zira Mısır, Suriye ve Ürdün, topraklarının önemli bir kısmını İsrail'e kaptırmıştır. Bu durum Orta Doğu tarihinde çok önemli bir an oldu ve Mısır'ın karizmatik lideri Abdülnasır'a karşı çok sayıda farklı tepkinin fitilini ateşlemiştir. Bu askeri fiyasko, Mısır'da ve genel olarak Arap toplumunda karmaşık fikir ve duygulara yol açmıştır. Acı hayal kırıklığından Abdülnasır'a gösterilen hoşgörüye, öfke ve liderliğinin sorgulanması da dahil olmak üzere çok sayıda perspektifi ortaya çıkarmıştır. Bir yandan, pek çok kişi, bu savaşın aslında Abdülnasır'a yönelik bir tuzak, onu itibarsızlaştırmayı ve *kahraman* statüsüne son vermeyi amaçlayan önceden tasarlanmış bir manevra olduğuna inanmaktadır. Aslında bu savaş ve onun aşağılayıcı sonucu, Abdülnasır'ın büyük milliyetçi projesine son vermiş, hatta Enver Sedat, *Nasır'ın 28 Eylül 1970'te değil, 5 Haziran 1967'de öldüğünü* söylemiştir. Enver Osman'a göre Sedat haklıydı, zira 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında yaşanan ezici yenilgi, Abdülnasır'ın yalnızca fiziksel sağlığı üzerinde değil, aynı zamanda egosu ve itibarı üzerinde de yıkıcı sonuçlar doğurmuştu (Osman, 2010, ss. 72-73). Daha da önemlisi bu olaylar, bir zamanlar bir kahraman ve tarih devi olarak kabul edilen Abdülnasır'a dair sıradan Mısır halkının algısını kökten değiştirmiştir. Onun sadece bozuk bir sistemi yöneten aciz bir lider olduğu ortaya çıkmıştır. Abdülnasır'ın yine aciz ve çaresiz olduğu ortaya çıkan 1967'de Mısır ordusunun genel komutanı olan ve Ürdün Kralı Hüseyin tarafından *geri zekalı* olarak tanımlanan Mareşal Amer gibi askeri komutanlara güvenmesi özellikle eleştirilmiştir (Osman, 2010, s. 73). Ülkesini savaşa sokan, fakat bir haftadan kısa bir süre içinde mağlup olan Abdülnasır'ın Arap milliyetçiliği projesi ivmesini ve çekiciliğini

yitirmiştir. Abdülnasır'ın eylemleri artık tarihi olarak adlandırılmazdı ve ulusun nesiller boyu bir yolda ilerlediği duygusu dağıldı. Böylece Abdülnasır bir kahraman olarak görülmekten, yalnızca savaşıyla aşağılanan fakir bir üçüncü dünya ülkesinin başkanı olarak görülmeye başlanmıştır.

Abdülnasır 9 Haziran 1967'de istifa etmeye karar verdiğinde çoğu insan onun ayrılışını kabul etmekte zorlanmış, çünkü ondan başkasını lider olarak tasavvur edemiyorlardı. Hatta Mısır Ulusal Rehberlik Bakanlığı, o dönemde elektrik kesintileri ve hava saldırıları uyarılarına rağmen binlerce Mısırlının sokaklara döküldüğünü bildirmiştir. Yaklaşık 50.000 Mısırlı Kahire'de toplanmış ve Abdülnasır'ın liderliğini destekleyen sloganlar atmıştır (Sharnoff, 2017, s. 35). Bu büyük tepki, halkın kaybettiklerini geri kazanma konusunda Abdülnasır'a olan güvenini ortaya koymuştur. Birçokları onu, Mısır'ın içine düştüğü zorluğun üstesinden gelebilecek tek lider olarak görmüştür. Mısır tarihinin bu dönemi, Abdülnasır'ın nasıl umudun ve değişimin vücut bulmuş hali olarak görüldüğünü ve onun istifasının Mısır'ın geleceği hakkında bir belirsizlik ve endişe anı olduğunu dokunaklı bir şekilde göstermektedir (Podeh ve Winckler, 2004, s. 31). Sonuç olarak, 1967 yenilgisine rağmen Abdülnasır belli bir siyasi güvenilirliği korumayı başarmıştır. Aslında pek çok Mısırlı, bu fiyaskonun sorumluluğunun doğrudan Abdülnasır'a atfedilemeyeceğine inanmaktaydı. Bu algı onun liderliğini sürdürmesinde ve Mısır halkının desteğini almaya devam etmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bunu akılda tutarak Mısırlılar, Abdülnasır'ın 1967'deki askeri başarısızlıklardan kişisel olarak sorumlu olmadığına ve diğer dış faktörlerin sorumlu olduğuna inanma eğiliminde olmuştur.

İstifa kararını geri aldıktan sonra Abdülnasır 1967 yenilgisine katkıda bulunan eksiklikleri ve hataları gidermek için orduda ve hükümette büyük reformlar gerçekleştirmiş, askeri yüksek komuta ve yönetim yapılarında değişiklikler yapmıştır. Ayrıca ekonomik ve siyasi reformlar gerçekleştirerek halkın güvenini yeniden kazanmaya çalışmıştır (Franc, 2016). 1967 sonrası Mısır için Abdülnasır'ın liderliğinde yeniden yapılanma ve değerlendirme dönemi idi. 1967 yenilgisinden sonra Abdülnasır üç yıl kadar daha görevinde kaldıktan sonra Eylül 1970'te hayatını kaybetmiştir.

3.1.1. Abdülnasır'ın Nil Nehri Bağlamında İç Politikası

Abdülnasır döneminde Mısır'ın Nil'in paylaşımına ilişkin iç politikası, Mısır milliyetçiliği ve ulusal egemenlik arzusundan etkilenmiştir. Abdülnasır bu milliyetçi ideolojiyi somutlaştırmış ve Nil meselesini Mısır halkını ortak bir hedef etrafında seferber etmek ve birleştirmek için kullanmıştır. Nil kaynaklarının kontrolü bu dönemde Mısır egemenliğinin ve sömürgecilğe karşı mücadelenin bir sembolü olarak görülmüştür.

İktidara geldikten kısa bir süre sonra 26 Temmuz 1956'da İskenderiye'de yaptığı konuşma Abdülnasır'ın siyasi kariyerinin en ünlü konuşmalarından biridir. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi vesilesiyle yapılan bu konuşmada Abdülnasır, Mısır'ın kanalı millileştirme ve yabancı şirketlerin kontrolüne son verme yönündeki egemen kararını duyurmuştur. Abdülnasır, eylemin Mısır'ın kanal üzerindeki egemenliğini yeniden tesis etmeyi, kanal gelirlerinden Mısır halkına fayda sağlamayı ve bu stratejik su yolunun yabancılar tarafından sömürülmesine son vermeyi amaçladığını söylemiştir. Ayrıca Arap birliğinin yani pan-Arabizmin önemini vurgulamış ve Arap ülkelerine Mısır'ın adalet ve bağımsızlık mücadelesinde destek vermeleri çağrısında bulunmuştur (Devrimin 4. Yıldönümünde Cemal Abdülnasır'ın İskenderiye'de Yaptığı Konuşma, 1956). Süveyş Kanalı dünyanın en önemli su yollarından biri olmuş, gemilerin Avrupa'yı Asya'ya bağlamak için Afrika çevresindeki uzun ve tehlikeli yolculuğu atlamasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede dünya ticaretinde ve malların taşınmasında hayati bir rol oynayan kanal, deniz yollarının kontrolü ve bölgedeki askeri gücün projeksiyonu açısından büyük stratejik önem arz etmiştir. Sömürgeci güçlerin, özellikle Fransa ve Birleşik Krallık'ın, Mısır'daki nüfuzlarını ve askeri varlıklarını sürdürme konusunda önemli jeostratejik çıkarları olmuştur (Franc, 2016, ss. 62-66).

Şekil 3.1.1. 26 Temmuz 1956'da İskenderiye'de Abdülnasır, Süveyş Kanalı Şirketi'nin millileştirildiğini duyuran konuşmasının ardından halkın arasındayken.

Kaynak: Solé, 2017.

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinin ana nedenlerinden biri, Mısır'ın kendi toprakları üzerindeki ulusal egemenliğini yeniden savunmaktı. Kanal, 19. yüzyılda inşa edilmesinden sonra uluslararası bir şirket tarafından işletiliyordu. Abdülnasır, Mısır'ın içişlerine yönelik bu dış müdahaleye bir son vermeye çalışıyordu. Süveyş Kanalı'ndan geçen gemilerin ödediği geçiş ücretleri de önemli bir gelir kaynağıydı. Abdülnasır, bu gelirleri Asvan Barajı ve diğer altyapı inşaatları da dahil olmak üzere Mısır'daki kalkınma projelerini finanse etmek için kullanmak istemiş, bu fonların ülkenin modernleşmesi için gerekli olduğunu düşünüyordu (Kurt, 2009, s. 2406).

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi bir Mısır'da geniş halk desteğiyle karşılanmıştır. Bu cesur hareket, Abdülnasır'ın ülkenin karizmatik lideri olarak konumunu güçlendirmiştir. Mısır halkı onu ulusal bağımsızlığın savunucusu ve Arap milliyetçiliğinin bir sembolü olarak görmüştür. Millileştirmeye yönelik kitlesel halk desteği, Abdülnasır'ın lider olarak meşruiyetini pekiştirmiş ve iç muhalefeti zayıflatarak, siyasi rakiplerinin onun otoritesine meydan okumasını zorlaştırmıştır. Abdülnasır, iktidarı elinde tutan Hür Subaylar Hareketi'nin sembolik yüzü haline gelmiş, böylece Mısır hükümeti içindeki konumunu ve etkisini güçlendirmiştir. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi kararı, milliyetçiliğin ve ulusal bağımsızlık mücadelesinin bir zaferi olarak görülmüş, ülke içindeki milliyetçi ve sosyalist güçlerin popülaritesini artırmıştır. Abdülnasır ve hükümeti, Mısır halkının yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve

eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan ekonomik ve sosyal politikaları desteklemiştir. Bu politikalar halkın büyük bir kısmı tarafından memnuniyetle karşılanmış ve böylece Abdülnasır rejiminin Mısır'ın iç siyaseti üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmıştır (Arsever, 2011).

Abdülnasır, Mısır'da Asvan Yüksek Barajı olarak da bilinen Asvan Barajı'nın inşasında çok önemli bir rol oynamıştır. Barajı inşa etme fikri 1950'lerden beri konuşulsa da projeyi başlatmak için gerekli olan siyasi irade ancak Abdülnasır'ın başkanlığı altında ortaya konabilmiştir. Abdülnasır, barajın inşasının Mısır'ın kalkınması ve Nil taşkınlarına olan bağımlılığını azaltması için gerekli olduğuna inanmıştır. Bu çerçevede barajın inşasını finanse etmek için 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmek suretiyle söz konusu baraj projesine önemli miktarda mali kaynak sağlamıştır. Kanaldan elde edilen gelir, barajın inşaat maliyetinin çoğunu finanse etmek için kullanılmıştır. Asvan Barajı'nın inşası, Abdülnasır'ın Nil ile ilgili iç politikasında aldığı en önemli tedbirlerden biri olmuştur. Bu proje Mısır'ın su tedariki üzerinde daha fazla kontrol sağlamış ve Nil'in sularını daha etkili bir şekilde düzenlemiştir. Öyle ki barajla birlikte Nil'in akışını düzenlemek, böylece taşkınları daha iyi kontrol etmek, tarım ve sanayi için daha istikrarlı bir su kaynağı sağlamak amaçlanmıştır. Tarımın tarım arazilerini sulamanın büyük ölçüde Nil sularına bağlı olması Mısır için bu barajı daha da önemli hale getirmiştir. Ayrıca Asvan Barajı, büyük ölçekte elektrik üretilmesini mümkün kılmıştır. Baraja kurulacak türbinler ile hidroelektrik enerji üretmek suretiyle Mısır'ın endüstriyel gelişimine katkıda bulunulması da hedeflenmiştir.

Asvan Barajı 1960 ve 1970 yılları arasında Mısır'ın Asvan şehri yakınlarında Nil Nehri üzerinde inşa edilmiştir (Polak, 2014). Asvan Barajı'nın inşası, Mısır'ın bağımsız olarak gelişme ve su ve enerji ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır (Ayebe, 1998, ss. 69-71). Abdülnasır, Asvan Barajı'nın inşasını ulusal egemenliğin ve Mısır'ın stratejik öneme sahip projeleri dış yardıma veya etkiye bağlı olmadan yürütme yeteneğinin bir sembolü olarak kullanmıştır. Barajın kimi olumsuz etkileri de olmuştur. Örneğin, Asvan civarında yaşayan binlerce insanın yerinden olmasına yol açarak sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlar yaratmıştır. Ek olarak baraj, Sudan ve Etiyopya da dahil olmak üzere komşu ülkeler arasında Nil'in akışı ve su

mevcudiyeti üzerindeki etkisi konusunda endişelere yol açmıştır. Bu zorluklara rağmen, Asvan Barajı'nın inşası, Abdülnasır döneminin ikonik bir başarısı ve Mısır'ın su kaynaklarını kontrol etme ve ekonomik ve sosyal gelişimini bağımsız olarak sürdürme arzusunun bir sembolü olmuştur (Ayeb, 2001, ss. 143-145).

Abdülnasır 1956'te iktidara geldiğinde, Mısır tarımı büyük arazi eşitsizlikleri, verimsiz arazi kullanımı ve köylüler arasındaki yaygın yoksullukla karakterize edilmiştir. Toprak reformu, hem bu sorunları ele almak hem de Nil'le ilgili olanlar da dahil olmak üzere tarımsal kaynaklar üzerindeki devlet gücünü güçlendirmek amacıyla Abdülnasır için bir öncelik haline gelmiştir. Abdülnasır, toprağı büyük toprak sahiplerinden alarak topraksız köylülere dağıtmayı amaçlayan büyük bir toprak reformu başlatmıştır. Bu politika, tarımsal kaynaklara erişimde eşitliği artırmayı ve köylülerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlıyordu. Reformlar aynı zamanda devletin su kaynaklarının merkezi planlamasını ve yönetimini uygulamasına da olanak tanımıştır. Tarım kooperatiflerine yeniden dağıtılan araziler genellikle Nil'e yakın bölgelerde bulunmuş ve bu da sulamanın etkin bir şekilde koordine edilmesini gerektirmiştir (Ali, 2022, s. 16). Devlet, kaynakların adil dağılımını sağlamak için sulama altyapısına yatırım yaptı ve su yönetim sistemleri kurmuştur. Toprak reformları, daha verimli sulama uygulamaları da dahil olmak üzere modern tarım yöntemlerinin benimsenmesini teşvik etmiştir. Abdülnasır'ın desteklediği tarım kooperatifleri, suyun daha hassas kullanımına olanak tanıyan ileri tarım teknolojilerinin kullanımını teşvik etmiştir. Üretkenliği artırmak ve Mısır'ın artan nüfusuna yeterli gıda tedarikini sağlamak için çok önemliydi. Toprak reformları, tarımı düzene sokarak ve verimliliği artırarak Mısır'ın gıda güvenliğinin güçlendirilmesine yardımcı olmuştur. Devlet, tarımsal üretimi daha iyi planlayabildi ve nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamak için hayati önem taşıyan gıda ithalatına bağımlılığı azaltabilmiştir (Strand, 2022).

Mısır'ın ve Arap milliyetçiliğinin karizmatik lideri Cemal Abdülnasır, özellikle Nil bağlamında propagandasını teşvik etmek ve siyasi mesajını yaymak için medyayı da stratejik olarak kullanmıştır. Bunun merkezinde, Mısır'ın nehir üzerindeki egemenliği ve diğer önemli konulara ilişkin siyasi vizyonunu aktarmada hayati bir rol oynayan çeşitli gazeteler ve medya kuruluşları vardır. Abdülnasır, etkili bir iletişim aracı olarak medyanın gücünün farkındaydı. En dikkate değer gazeteler arasında Mısır'da geniş

tiraja ve nüfuza sahip olan *el Ahram*, *el Ahbar* ve *el Cumhuri* vardır (Sharnoff, 2017). Bu gazeteler, Abdülnasır'ın Nil'e ilişkin politikalarına olumlu bakan makaleler, konuşmalar ve başyazıların yayınlanması için kullanıldı. Nehrin kaynakları üzerindeki Mısır egemenliğini savunmak için platform görevi gördüler ve nehrin ulusal ve bölgesel önemini vurguladılar. Çok sayıda radyo içerisinde özellikle *Kahire Radyosu*, Abdülnasır'ın iletişim stratejisinde önemli bir araçtı. Mısır dışındaki Arap ülkelerinde de dinlenebilen radyo konuşmalarında karizmatik lider imajı güçlendirildi ve Abdülnasır'ın siyasi konumuna vurgu yapıldı. Radyo, mesajlarını iletmenin ve geniş bir izleyici kitlesini dava etrafında toplamanın hızlı ve etkili bir yolunu sunmuştur. Abdülnasır, Mısır'ın Nil üzerindeki egemenliğinin savunucusu, yabancı güçlere karşı Mısır'ın çıkarlarının savunucusu imajını oluşturmak için medyayı ustalıkla kullanmıştır. Medyayı güçlü bir propaganda aracı olarak kullanarak kamuoyunu kendi politikaları lehine harekete geçirmeyi ve liderliğini sürdürmeyi başarmıştır (Dawisha, 2016, ss. 147–150).

Cemal Abdülnasır radyo yayınlarında Nil'in Mısır'ın hayatındaki merkezi rolünü anlatmak için çarpıcı metaforlar kullanmıştır. Nil'i *Mısır'ın kanı* olarak tanımlayarak, sembolik olarak nehrin ulusun hayatta kalmasındaki özünü vurgulamıştır (Goldschmidt, 2008). Bu metafor, Mısırlıların kalplerine derinden dokunmak ve Nil'in ülkeleri için yaşam ve refah kaynağı olduğunu anlamalarını sağlamak için tasarlanmıştır. Kentli ve kırsal vatandaşlar da dahil olmak üzere farklı kökenden gelen Mısırlılar bir araya getirilmeye ve ortak bir hedef etrafında harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Mısır'ın Nil üzerindeki haklarının savunulması, Mısır ulusal kimliğinin önemli bir birleştirici unsuru haline gelmiştir.

Nasır'ın 1970'teki ölümü Mısır'da ve Arap dünyasında büyük bir boşluk bırakmıştır. Ölümü geniş çapta yas tuttu ve kendisi hâlâ modern Mısır tarihinde ve Arap milliyetçiliğinde ikonik bir figür olarak kabul edilmektedir (The Video of Nasser's Funeral Dirges and Funeral of Gamal Abdel Nasser, 1970).

3.1.2. Nil Nehri Bağlamında Abdülnasır'ın Dış Politikası

Abdülnasır'ın dış politikasını ele alırken Nil Nehri'nin bu dinamikte oynadığı merkezi rolü göz ardı etmek mümkün değildir. Mısır için hayati bir kaynak olan Nil'in sularını

yönetmek, Abdülnasır'ın endişelerinin merkezinde yer almış ve dış politika kararlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Abdülnasır karmaşık bir jeopolitik bağlamda gezinirken, bu hayati kaynağa erişimi güvence altına almak gibi hassas bir görevle karşı karşıya kalmıştır. Bu bölümde Abdülnasır'ın Nil'le ilgili dış politikasının ana yönleri incelenecek, karşılaşılan zorluklar ve Mısır'ın bölgedeki konumunu güçlendirmek için girişilen girişimler vurgulanacaktır.

3.1.2.1. Mısır-SSCB İlişkileri ve AYB İnşaatı

Abdülnasır dönemi, özellikle Nil bağlamında, Mısır ile dünya güçleri arasındaki ilişkilerde önemli bir dönem olarak öne çıkmıştır. Abdülnasır, karizmatik bir lider ve Arap milliyetçisi olarak o dönemin bölgesel ve uluslararası siyasetinde merkezi bir rol oynamış ve Mısır ile Nil'e kıyıdaş diğer ülkeler arasındaki ilişkilerin en temel öznelerinden biri olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği üzere Abdülnasır, Arap ülkelerini Batı emperyalizmine ve sömürgeci nüfuza karşı birleştirmeyi amaçlayan-. Arap milliyetçiliğinin ikonik bir figürü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Abdülnasır, özellikle Nil üzerindeki Asvan barajının inşası için dünya güçleriyle kritik ilişkilerin içinde olmuştur.

Asvan Yüksek Barajı'nın inşası, büyük ekonomik, siyasi ve diplomatik sonuçlarıyla Cemal Abdülnasır döneminde Mısır'ın en sembolik projelerinden biriydi. Bu devasa projenin ana hedefi, Nil'in sularını düzenleyerek tarıma yönelik sulama ve Mısır'ın endüstriyel kalkınması için elektrik üretimi için önemli fırsatlar sağlamaktı. Ancak bu maliyetli girişimin gerçekleştirilmesi önemli miktarda mali yardım gerektirdi. Bu bağlamda, bu büyük projeyi denetlemek için özel bir kuruluş olan Asvan Mühendislik Topluluğu kuruldu. Bu şirket, baraj inşaatının teknik ve lojistik yönlerini yönetmek için Ulusal Üretim Konseyi de dahil olmak üzere Mısır hükümetiyle yakın işbirliği içinde çalıştı. Asvan Mühendislik Topluluğu'nun kurulması, AYB projesinin başarısını garantilemek için çok önemliydi. Zira barajın tasarımını, inşaatını ve bakımını denetlemek için mühendislik ve proje yönetimi uzmanlarını bir araya getirdi. Bu girişim, Mısır'ın projenin gerçekleştirilmesine aktif katılımını sağlarken uluslararası teknik uzmanlıktan yararlanmayı amaçlıyordu. Dönemin Mısır Maliye Bakanı Abdül Celil el Ameri, projeye mali ve ekonomik destek sağlamak için 1953 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile görüşmelere başladı.

Ancak IBRD yalnızca 200.000 ABD Doları tutarında nispeten mütevazı bir katkı teklif etti; öyle ki bu miktar, barajın inşasını tam olarak finanse etmek için açıkça yetersizdi (Waterbury, 1979, ss. 101-102).

Mısır, ulusal ve bölgesel hedeflerine ulaşmak için siyasi, ekonomik ve askeri destek arayarak, zamanın iki süper gücü olan ABD ve Sovyetler Birliği ile karmaşık ilişkiler kurmuştur. Bu iki blok arasındaki dengeleme eyleminin Mısır siyaseti üzerinde önemli etkisi olmuş ve Abdülnasır, bir yandan bağımsızlığı korurken bir yandan da süper güçlerin çıkarları arasında ustaca gezinmek için büyük çaba göstermek durumunda kalmıştır. Sovyetler Birliği Mısır'a silah ve ekonomik yardım konusunda temel destek sağlayarak Mısır'ın bölgesel konumunu güçlendirmeye yardımcı olmuştur. 1955'te Mısır, Sovyet silahlarını satın alarak bu ittifakı başlatmıştır. Abdülnasır, ordusunu modernize etmek için Sovyet silahlarının sevkiyatını güvence altına almayı başarmış ve bu da Mısır'ın etkili bir bölgesel oyuncu olarak itibarını artırmıştır (Al Arabia, 2023, 29 Ekim). Ancak bu ilişki aynı zamanda ABD ve bölgesel müttefikleri, özellikle İsrail tarafında endişelere yol açmıştır. Buna karşın Abdülnasır, destek kaynaklarını çeşitlendirmeye ve Sovyetler Birliği'ne aşırı bağımlı hale gelmemeye çalışarak ABD ile ilişkilerini sürdürmüştür. ABD 1955' te Mısır'a, özellikle Nil Nehri üzerindeki Asvan Barajı'nın inşası için ekonomik yardım sağlama sözü vermiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nden silah satın alınması ve 1956'da Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesiyle ilişkiler soğumuştur. Daha sonra ABD, Abdülnasır'ın Sovyetler Birliği'nin müttefiki olmasından korkarak Mısır'a desteğini sınırlamıştır (Waterbury, 1979). Bu sırada bölgedeki tarihi nüfuzunu korumaya çalışan İngiltere de baraj projesini bu rekabetin kilit bir unsuru olarak görmüştür. Bu anlamda AYB'nin inşası, başta ABD, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Büyük Britanya olmak üzere birçok büyük gücün yoğun ilgisini ve katılımını uyandırmıştır. Bu ülkeler projenin gerçekleştirilmesi için çok önemli mali ve ekonomik destek sağladılar ancak motivasyonları ve rolleri farklıymıştır. Birincisi, İngiltere'nin tarihsel olarak Mısır ve Sudan da dahil olmak üzere Orta Doğu bölgesinde önemli çıkarları varmıştır. Kısmen ABD tarafından finanse edilen barajın inşası, bazı İngiliz yetkililer tarafından bölgedeki İngiliz etkisini zayıflatma girişimi olarak görülmüştür. İkincisi, ABD projenin ilk aşamalarında barajın inşası için önemli mali yardım sağlama sözü vermiştir. Gelişmekte olan ülkelerle bağları güçlendirmeyi, ekonomik kalkınmayı

desteklemeyi ve komünist etkiye karşı koymayı amaçlayan ABD dış politikasının bir parçasıymıştır. Üçüncüsü, 1955'te SSCB de Mısır'la barajın inşası için bir finansman anlaşması imzalamıştır. SSCB, proje için maliyetin çoğunu karşılayan önemli miktarda fon sağlamayı kabul etmiştir. Bu anlaşma iki ülke arasındaki işbirliğinin sembolü olarak görülmüş ve Abdülnasır'ın Mısır'ı ile Kruşçev'in SSCB'si arasındaki bağları güçlendirmiştir (Ayebe, 2001, ss. 142-143).

Barajın yapımı noktasında sözü edilen İngiliz ve Amerikan mali yardımı kısa sürmüştür. ABD ve İngiltere'den AYB'nin projesine mali ve ekonomik yardım sağlamaları istenmiştir. Ancak tepkileri ve motivasyonları karmaşıktı ve çoğu zaman çelişkiliymiştir. Başlangıçta projeye önemli mali destek sağlayan ABD Sovyetlerin barajdaki müdahalesine tepki olarak yardımını geri çekmiştir. Büyük Britanya ise bölgedeki nüfuz kaybından endişe duymuş ve projeye fazla dahil olarak Sudan tarafını rahatsız etmekten korkmuştur. Mısır, Amerikan yardımının ve İngiliz rezervlerinin çekilmesi nedeniyle mali engellerle karşı karşıya kalınca, önemli mali destek için Sovyetler Birliği'ne yönelmiştir (Deney, 1962, s. 387).

Sovyetler Birliği'nin AYB'nin finansmanı ve inşasına katılımı bu girişimin önemli bir parçasıydı ve o zamanın uluslararası ilişkileri bağlamında önemli yansımalarla neden olmuştur. Başlangıçta, Mısır Genelkurmay Başkanı Abdülhakim Amr mali yardımı görüşmek üzere Moskova'ya gittiğinde, Kruşçev Mısır'a ilk kez Asvan Barajının ilk aşaması için önemli mali destek veya 100 milyon dolar sağlamayı kabul etmiştir. Bu karar, başlangıçtaki mali engellerin aşılmasını mümkün kıldığı için projenin gerçekleştirilmesinde çok önemli bir katkı olarak görülmüştür (Dawisha 1979, ss. 170-171). Sovyetler Birliği'nin barajın ilk aşaması için Mısır'a verdiği kredinin geri ödemesi %2,5 gibi nispeten düşük bir faiz oranıyla on iki yıl içinde sağlanmıştır (Waterbury, 1979, s. 109). Bu teklif, Orta Doğu'daki Sovyet etkisinde önemli bir adım olduğu için Batı medyası tarafından önemli bir olay olarak değerlendirilmiştir. Mısır medyası ise böylesine önemli bir proje için finansal açıdan Batı'ya bağımlı olmamanın önemini vurgulamıştır. Daha sonra 1960'ta Sovyetler Birliği ve Mısır, barajın ikinci aşaması için Sovyetler Birliği'nin inşaat için 120 milyon dolarlık ek kredi sağladığı başka bir anlaşma imzaladılar. İnşaat süreci boyunca Sovyet şirketleri barajla ilgili ekipmanların imalatında yer aldı ve teknik yardım sağlamıştır. Ancak ABY'nin

inşaatının en büyük ekonomik ve mali yükünün Mısır'a düştüğünü de belirtmekte yarar vardır. Sovyet katkısı büyük olmasına rağmen maliyetlerin belli bir kısmını içeriyordu, ancak Mısır projenin genel finansmanının büyük kısmından sorumluydu (Dawisha, 1979, s. 171).

AYB'nin inşaatı, 1959'da Sudan-Mısır arasında Nil'in sularına ilişkin yapılan anlaşmanın ardından 1960'ta başladı. Ancak inşaat süreci, Abdülnasır'ın ölümünden bir yıl sonra, 1971'de tamamlanabildi. AYB'nin uzunluğu yaklaşık 3.600 metre, yüksekliği ise 111 metredir. Nasır Gölü'nden de yararlanan ve Nil Nehri'nin su kaynaklarının yönetimindeki hayati rolü nedeniyle Mısır'ın Nil'in hidro-hegemonyasındaki belirleyici güçlerinden biri haline gelen baraj Nil Nehri önemli miktarda su depolama kapasitesine ile dünyanın en büyük yapay göllerinden biri olmuştur.

3.1.2.2. Mısır ve Diğer Havza Ülkeleri Arasındaki İlişkiler

Cemal Abdülnasır döneminde Mısır'ın Nil'e sınırı olan ülkelerle ilişkilerine, nehrin su kaynaklarının yönetimiyle ilgili gerginlikler ve büyük zorluklar damgasını vurmuştur. Abdülnasır'ın Nil'in kontrolüne ilişkin politikalarının Mısır'ın komşularıyla, özellikle de Sudan ve Etiyopya ile ilişkileri üzerinde derin etkileri olmuştur. Su sorunları bu dönemin gündeminin başında yer almış ve bölgenin siyasi dinamiklerini şekillendirmiştir. Bu karmaşık ilişkileri anlamak için Abdülnasır'ın üstlendiği politika ve eylemlerin yanı sıra Nil'e kıyaslı olan ülkelerin bu kritik dönemde verdiği tepkileri araştırmak önemlidir.

3.1.2.2.1. Mısır-Sudan İlişkileri: 1959 Anlaşması

Mısır, eski çağlardan beri Sudan'a yoğun ilgi göstermiş ve onu fethetmek amacıyla birçok askeri sefer düzenlemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, modern çağda Mehmet Ali Paşa ve halefleri de nüfuzlarını bu bölgeye yaymaya çalışmıştır. Mısırlı ve İngiliz askeri yetkilileri arasındaki işbirliği sayesinde Sudan, 1899'dan 1950'lerin ortalarına kadar Kat Mülkiyeti olarak bilinen ortak bir denetim rejimi altına girmiştir. Mısırlılar tarafından doğal bir nüfuz alanı olarak görülen Sudan, Mısır ile İngiltere arasındaki müzakerelerde her zaman büyük endişe kaynağı olmuştur. Nil ve onun potansiyel kaynakları, Mısır'ın Sudan'a ilgisini çeken temel faktörler olmuştur (Khan,

1959a, s. 53). Mısırlı milliyetçiler bu nedenle modern zamanlarda Mısır'da Nil Nehri'nin geçtiği coğrafi bölgeleri kapsayacak siyasi veya idari bir varlığın kurulmasını ima eden *Nil Vadisi'nin birliği* fikrini güçlü bir şekilde desteklemişlerdir. İngiliz-Mısır anlaşmalarına göre Sudan'ın plebisit yoluyla kendi geleceğini belirleme hakkı vardı. 1953 seçimlerinde Sudan halkı bağımsızlık arzusunu dile getirdi ve Sudan 1956'da bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bağımsızlık sonrasında Sudan Nil havzasının ana kıyıdaş ülkelerinden biri olarak Asvan Büyük Barajı'nın inşasına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Sudan hükümeti, 1953'teki halk oylamasının ardından bağımsızlığını ilan etmeden önce bile, 1954'te Mısır'la Asvan Barajına ilişkin müzakerelere başlamıştır. Zira Sudan hükümeti bu barajın Sudan'ın değil, yalnızca Mısır'ın çıkarlarına hizmet edeceğinin farkındaydı. Ayrıca Sudan 1929 tarihli Nil Suları Anlaşması'nın İngiltere ile Mısır arasında imzalandığını ve dolayısıyla o dönemde henüz bağımsız bir devlet olmayan Sudan'ın hariç tutulduğunu ileri sürerek anlaşmanın geçerliliğine itiraz etmiştir. Bu çerçevede Sudan kendi Nil suyu ihtiyaçları ve bölgedeki genel çıkarları dikkate alınmadığı takdirde Büyük Asvan Barajı'nın inşasına karşı çıkacağını beyan etmiştir (Abdalla, 1971, ss. 330-331).

Sudan ile Mısır arasında 1954-1958 yılları arasında yürütülen müzakereler sırasında Sudan hükümeti, Asvan Yüksek Barajı'nın inşasına izin vermek için beş ön koşul belirlemiştir. Birincisi, inşaat başlamadan önce Sudan sularının nihai payının açıkça tanımlanmasıydı. İkincisi, Sudan, Nil ve kolları üzerinde kendi barajlarını ve projelerini inşa etmekte özgür olmak istemiştir. Üçüncüsü, Mısır hükümetinden inşaat sahasının yakınındaki Wadi Halfa bölgesinde yaşayan Sudanlıların taşınması için başka bir yer sağlamasını istemiştir. Yani Mısırlı yetkililerin bu bölgede yaşayan insanlara yeni bir yer tahsis ederek onları daha uygun bir yere taşınmasını istemiştir. Dördüncüsü, Halfa Vadisi sakinlerinin yeniden yerleştirilmesiyle ilgili tüm masraflar Mısır hükümeti tarafından karşılanacaktı. Beşincisi Sudan, Gezira projesinin genişletilmesini veya daha da geliştirilmesini anlaşmasının ön şartı olarak kabul edecek ve karşılığında Mısır da bu uzatmaya karşı çıkmamayı taahhüt edecekti (Abdalla, 1971, ss. 331-332). Gezira projesi 20. yüzyılın başında İngiliz sömürge döneminde başlamış, Nil Nehri'nin suları ile geniş alanları sulamak suretiyle çeşitli mahsullerin yetiştirilmesini teşvik etmiş ve bölgenin tarımsal kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır.

İki ülke arasında devam eden görüşmelere rağmen barajın inşası ve su tahsisi konusunda nihai bir anlaşmaya varılamamıştır. 1958’de Asvan Yüksek Barajı rezervuarının inşasının Sudan topraklarına tecavüz etmesi ve müzakerelerin çıkmaza girmesiyle durum gerginleşmiştir. Sudan hükümeti daha sonra Sudan’ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için bölgeye askeri güç göndermiştir. Ayrıca Sudan, Birleşmiş Milletlerde Mısır’ın Sudan topraklarına yönelik tutumunu şiddetle eleştirmiş ve protesto etmiştir (Khan, 1959b, s. 147). Tüm müzakerelerin, siyasi gelişmelerin, krizlerin ve güç gösterilerinin ortasında General İbrahim Abboud liderliğindeki Sudan ordusu, Sudan’ın seçilmiş hükümetine karşı şiddet içermeyen bir askeri darbe gerçekleştirerek ülkenin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu eylem Mısır’ın lehine oldu çünkü General Abboud Mısır’la ilgili tüm sorunları, özellikle de Nil suları sorununu çözmeye meyilliydi. Nil meselesinin büyük ölçüde yapay olduğunu ve bazı gazetecilerin propagandasının sonucu olduğunu düşünmüştür. Onun liderliğinde Asvan Büyük Barajı’nın inşasına ilişkin müzakereler yeniden başlamıştır. 1959’da Sudanlı delege Mısır hükümetiyle mevcut anlaşmayı feshetmek için Kahire’ye gelmiştir (Collins, 1996, ss. 266-268). Böylece Sudanlı askeri lider, 1959’da *Nil sularının tam kullanımı için* anlaşmanın temellerini atmıştır.

1959 Nil Suları Anlaşması 8 maddeden oluşmaktadır (FAO, “Sudan Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında Nil Sularının Tam Kullanımına İlişkin Kahire’de İmzalanan Anlaşma”, 1959). Anlaşmanın ilk maddesi 1929 Anlaşması’nda belirlenen Mısır’a 55 milyar m³, Sudan’a ise 18,5 milyar m³ su tahsisini onaylamaktadır. İkinci madde ile Mısır yıllık Nil Nehri akışının tamamını depolayabilen Asvan Barajı’nı kurma hakkını kazanırken, Sudan’ın Mavi Nil üzerine Roseires Barajını inşa etme, ek sulama ve hidroelektrik enerji üretim kaynakları geliştirme planı da onaylanmakta, Nil sularının akış miktarının Asvan Barajı’nda 84 milyar metreküp olduğu kabul edilmektedir. Üçüncü madde, Nil Havzası sularının Bahr el Jebel, Bahr el Zeraf, Bahr el Ghazal ve Sobat Nehri bataklıklarında önemli miktarlarda kaybolması nedeniyle sırayla önlem alınması ve iki ülkenin tarımsal genişlemede kullanması amacıyla nehrin verimini artırmak için maliyet esasına göre çalışmaya karar verdiklerinin altını çizmektedir. Dördüncü madde iki ülkenin ortak projeler üzerinde teknik iş birliğini kolaylaştırmak için Daimî Ortak Teknik Komite kurduklarına dair olup, beşinci madde

her iki ülkenin de ortak bir pozisyon geliştirmeden önce Nil suyu üzerinde üçüncü bir tarafla pazarlık etmeyeceklerini kabul ettiklerini hüküm altına almaktadır. Anlaşmanın yürürlüğe giriş koşulları ve anlaşmaya ek olan belgelerin anlaşmanın ayrılmaz bir parçası olduğu konuları ise altı, yedi ve sekizinci maddelerde vurgulanmaktadır.

1959 Anlaşması ile Sudan ve Mısır nehrin tüm sularına el koymuş, diğer yukarı havza ülkelerine kullanım hakkı tanımamıştır. İkinci ve beşinci maddeler ile iki devlet Nil sularının dağıtımında belirleyici rol üstlenmiş ve diğer Nilotik devletlerin herhangi bir iddiasına karşı ortak tutum alma kararına varmıştır. Özellikle Mısır için çok avantajlı olan bu anlaşma Mısır'a Nil suları üzerinde doğal ve tarihi haklar tanımıştır. Bu nedenle Mısır sonraki dönemlerde kazanımlarını korumaya özen göstermek suretiyle diğer Nilotik devletlerin buna saygı duyması gerektiğini ileri sürmeye devam etmiştir (Le Floch, 2010, s. 496). 1959 Anlaşması Nil'in hidropolitiği üzerinde derin bir etki yaratmıştır, çünkü diğer kıyıdaş ülkelerin haklarını tamamen göz ardı etmiştir. Nil su kaynaklarının paylaşımına ilişkin bu anlaşmaya başka hiçbir ülke davet edilmemiştir. Mısır ve Sudan'ın diğer kıyıdaş ülkelerin haklarını dikkate almaması, özellikle Etiyopya'nın sert tepkisini tetikleme riski taşımaktaydı (Waterbury, 1979, s. 117).

Sudan'ın iki ayrı birime bölünmesi, Mısır ile Sudan arasındaki tarihi Nil suyu anlaşmalarını doğrudan etkilememiştir. 2011 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Güney Sudan, Nil sularının kullanımına ilişkin tartışmalara ve anlaşmalara aktif olarak katılma arzusunu dile getirmiştir. Her ne kadar Mısır ve Kuzey Sudan arasındaki anlaşma devam etse de bağımsızlığını yeni kazanan Güney Sudan, Nil'in kaynaklarından kendi payını talep ederek nehrin ilk aktığı bölge olarak stratejik konumunu vurgulamıştır. Güney Sudan'dan gelen bu iddia, Nil suyuna ilişkin bölgesel müzakerelere yeni konuların girmesine neden olmuştur. Tartışmalar, yalnızca Mısır ve Sudan'ı değil, Güney Sudan'ı da kapsayacak şekilde daha kapsayıcı bir yaklaşıma doğru evrilmiştir. Dolayısıyla dinamikler değişmiş, mevcut anlaşmaların yeniden değerlendirilmesi ve tüm paydaşların çıkarlarını dikkate alan çözümlerin aranması gerekmiştir. Güney Sudan, ekonomik büyümesini desteklemek ve nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için su kaynaklarına adil erişim ihtiyacına dikkat çekmek suretiyle kalkınma ihtiyaçlarını vurgulamıştır. Bu talepler müzakerelerde ayarlamalara

yol açarak Nil sularının yönetimine yönelik daha karmaşık bir bölgesel çerçevenin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Hugonin, 2011).

3.1.2.3.2. Mısır-Etiyopya İlişkileri

Nil Vadisi ülkelerinin birliğini teşvik etme fikrine sahip olan Abdülnasır, Etiyopya, Eritre, Sudan, Somaliland, Somali, Uganda ve Kenya dahil olmak üzere bir dizi bölgesel devlet üzerinde Mısır'ın nüfuzunu genişletmeye çalıştı. Bunun için İmparator Haile Selassie'ye Mısır'ı ziyaret etmesi için birçok davette bulundu. Ancak imparator bu davetleri kabul etmedi. Aralık 1956'da Haile Selassie, Melesse Andom'a Abdülnasır'la görüşmesi talimatını verdi. Melesse Andom görüşmesinde Abdul Nasır Abdülnasır'la olan anlaşmazlıklarını şöyle dile getirdi: *Siz Arap olduğunuzu ve Arap dünyasını yönettiğinizi iddia ediyorsunuz, ancak Arap komşularınızın işlerine karışyorsunuz ve Irak, Libya, Lübnan ve Sudan hükümetlerine sorun çıkarmaya çalışıyorsunuz. Biz Etiyopyalılar bu dünyanın ayrılmaz bir parçası olarak görülmemeliyiz. Nil'in suyunu sizlerle paylaşsak da kimliğimiz sizinkine tabi olmamalıdır...* (Kendie, 1999, s. 154). Melesse Andom'un açıklaması, bu birlik önerisinin hiçbir zaman Abdülnasır'ın istediği gibi gerçekleşmeyeceğini ortaya koymuştur. 1959'da Mısır ile Sudan arasında Nil sularının tam kullanımına ilişkin anlaşmanın imzalanmasından önce ve Sudan'ın bağımsızlığına kavuşmasının ardından Etiyopya gazeteleri, İmparator Haile Selassie liderliğindeki Etiyopya'nın Nil sularını kullanmayı planladığını duyurmaya başlamıştır. Bu açıklamaya yanıt olarak Haile Selgassie, Mavi Nil üzerinde Mavi Nil Master Planı veya Abbay Master Planı Çalışması olarak bilinen hidrolojik bir çalışma başlatmıştır. Etiyopya, sulamayı erişilebilir kılmak ve hidroelektrik enerji üretmek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri Islah Bürosu ile işbirliği yapmıştır (Collins, 1996, ss. 277-278). 1958-1964 yılları arasında yapılan araştırmaların ardından ABD Islah Bürosu yetkilileri, Etiyopya'nın Mavi Nil üzerinde dört büyük baraj inşa etmesini önermiştir. Abdülnasır'ın Sovyetlere yaklaştığı bu dönemde inşa edilecek barajların yıllık su depolama kapasitesi 51 milyar metreküp olacaktı. Sonuçta bu iddialı projenin bir takım ekonomik ve mali kısıtlamaları vardı ve Etiyopya tıpkı Tana Gölü projesinde olduğu gibi bu girişimi de gerçekleştirememiştir. Bu süreçte Etiyopya Girişimi tarafından tehdit edildiğini ileri süren Abdülnasır liderliğindeki Mısır Etiyopya'yı baltalama ve istikrarsızlaştırma çabalarına başladı ve 1980'lere kadar Eritreli ve Somalilileri

istihdam ederek Etiyopya hükümetini istikrarsızlaştırmaya çalıştı. Abdülnasır, bu süreçte Müslüman Eritrelileri el Ezher’de okumaya davet etmeye başladı ve hatta Eritre’nin Etiyopya’dan ayrılmasını amaçlayan bir örgüt olan Eritre Kurtuluş Cephesi’nin (ELF) oluşumunu desteklemiştir. Bu çerçevede Abdülnasır liderliğindeki Mısır’ın Eritre halkının Arapçılığını vurgulayarak Etiyopya’yı istikrarsızlaştırmaya çalıştığı ve 1980’lere kadar Eritrelilerin ana desteği haline geldiği söylenebilir (Arsano, 2010, s. 167). Somali, Mısır’ın Etiyopya’yı Afrika Boynuzu ve Nil Havzası’nda istikrarsızlaştırması ve izole etmesi için bir başka araç haline gelmiştir. Bağımsızlık öncesi dönemde kurulan Somali Gençlik Birliği (SYL), Etiyopya, Kenya ve Cibuti’de yaşayan tüm Somalilileri kontrol etmek istediği tek Somaliland için mücadele etmiştir. *Büyük Somali* adı verilen bu proje Abdülnasır tarafından da desteklenmiştir. 1960 yılında Somali bağımsızlığını kazandıktan sonra burada Nasırcılık ve ideallerinin ivme kazandığı söylenebilir. Ayrıca Büyük Somaliland projesinin ivme kazanması Etiyopya’nın toprak bütünlüğünü de tehdit etmiştir. Bu nedenle Etiyopya’da yaşayan Somalililer, Mogadişu hükümeti ve Abdülnasır’ın desteğiyle Etiyopya bölgelerine saldırmıştır. Bu tür saldırıların Etiyopya’nın istikrarsızlaşmasına neden olacağı düşünüldüğünden Büyük Somali Projesi etrafındaki tüm girişimler Mısır hükümetleri tarafından desteklenmiştir. Özellikle Siyaad Barre 1969’da bağımsız Somali’nin liderliğini üstlendikten sonra Büyük Somali Projesi’ne yönelik girişimleri Mısır tarafından desteklenmiştir (Milas, 2013, ss. 87-88). Dolayısıyla Mısır’ın 1959 Anlaşması’nda Etiyopya’yı dikkate almaması ve Eritreli ve Somalilere verdiği destek nedeniyle bu dönemde Mısır-Etiyopya ilişkileri kopma noktasına gelmiştir.

3.1.2.3.3. Mısır ve Diğer Havza Ülkeleri Arasında İşbirliği

Mısır ile Sudan arasında 1959’da yapılan Nil sularının tam kullanımına ilişkin anlaşmanın, havzanın diğer kıyıdaş devletleri dikkate alınmaksızın imzalanması bu ülkelerin eleştirilerine neden olmuştur. En dikkate değer örnek, daha sonra ismi Tanzanya haline gelen Tanganyika’dır. Başkan Julius Nyerere’nin *Nyerere Doktrini* olarak bilinen doktrini, Nil Havzası’nda İngiliz imparatorluk sistemi altında bulunan sömürge ülkelerinin, Nil sularının kullanımının formüle edilmesinde hiçbir rol oynamadığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu doktrine göre sömürge döneminde imzalanan anlaşmalar ve protokoller, havzanın bağımsızlığını yeni kazanan devletler için geçerli ve uygulanabilir olarak kabul edilemezdi. Başka bir deyişle bu ülkeler,

1929 tarihli Nil Suları Anlaşması'nın Nil Havzası'ndaki bağımsız devletlere dayatılamayacağına inanmıştır. Buna yanıt olarak Tanganyika hükümeti Mısır, Sudan ve Britanya'ya 1929 Anlaşması'nın artık kendileri için bağlayıcı olmadığını bildirmiştir. Ancak Mısır, bu anlaşmanın Doğu Afrika ülkeleri için tamamen uygulanabilir ve geçerli olduğunu ileri sürerek hızlı bir tepki göstermiştir (Collins, 1996, s. 275).

Abdülnasır'ın döneminde Mısır, diğer Nil kıyısı ülkeleriyle çok taraflı işbirliğini teşvik etmeye yönelik önemli çabalarla karakterize edilmiştir. Bu girişimler arasında en dikkat çekenlerden biri, Nil Havzası'ndaki hidrometeorolojik kaynakların yönetimini iyileştirmeyi ve bölgesel iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan Hydromet projesinin kurulmasıydı. 1967'den 1992'ye kadar, bu program bölgesel ve uluslararası ortaklarla işbirliği içinde Nil Havzası'ndaki yer alan Mısır, Kenya, Tanzanya, Uganda, Burundi, Sudan, Ruanda ve Etiyopya tarafından uygulandı. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) desteğiyle kurulan (Chelkeba, 2018, ss. 170-171) organizasyon, havza genelindeki ilk düzenleme olarak kayda geçmiştir. Bu program, bölgedeki hava tahmini, hidrolojik gözlem ve veri yönetimi yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Girişim, nehir akışları, göl ve rezervuar seviyeleri, yağış ve kuraklık koşulları hakkında bilgi sağlamak da dahil olmak üzere hidrolojik tahminleri iyileştirmeyi ve su kaynakları yönetimini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu ülkelerin sulama, baraj yönetimi ve su kaynakları planlaması konusunda bilinçli kararlar alarak su kaynaklarını daha iyi yönetmelerini öngörmüştür. Hydromet Girişimi, doğru iklim bilgileri ve uzun vadeli tahminler sağlayarak ülkelerin iklim değişikliğinin etkilerine karşı dayanıklılık geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Politika yapıcılarının ve toplulukların iklim eğilimlerini daha iyi anlamalarını ve doğal kaynak yönetimi politikaları ve altyapı planlaması geliştirmek gibi uygun uyum önlemleri almalarını sağlamayı hedefliyormuştur (Waterbury, 2002). Ancak Hydromet, havza düzeyinde işbirliği için etkili bir kurumsal düzenleme geliştirememiştir. Belirli bir bölgedeki su kaynaklarının entegre ve koordineli yönetimine olanak sağlamak için havza düzeyinde kurumsal bir işbirliği mekanizmasının oluşturulması esastır. Bu genellikle aynı nehir havzalarını paylaşan farklı ülkeler arasındaki işbirliğini içerir. Hydromet'in böyle bir cihazı geliştirememesinin birçok nedeni arasında ilgili ülkeler arasındaki siyasi veya

jeopolitik zorluklar, farklı çıkarlar veya öncelikler, finansal veya teknik kaynakların eksikliği ve hatta bürokratik engelleri saymak mümkündür (Swain, 2002, s. 301).

3.2. Enver Sedat Döneminin Genel Özellikleri

Abdülnasır'ın ani ölümünün ardından Sedat iktidara geldiğinde, bu görevini uzun süre sürdüreceği beklenmemiştir. Kendisi bir *Nasır karizması* veya liderliğine sahip olmadığı için Sedat'ın Mısır'ın iç veya dış politikasında önemli değişiklikler getireceği düşünülmemiştir. Hatta bazıları onu *Nasır'ın evcil kanişi* olarak değerlendirmiştir. Ancak zamanla muhalifleri bile Sedat'ın tıpkı selefi gibi Mısır'ın ulusal ve uluslararası sahnedeki konumunu derinden etkilediğini kabul etmek zorunda kalacaktır (Tignor, 2010, s. 274).

Tignor'a göre hem Abdülnasır hem de Sedat, güçlü bir milliyetçilik duygusu, tüm saldırganlara karşı nefret ve vatani kurtarmaya çalışanlara karşı sevgi ve hayranlıkla hareket eden aynı özgür subaylar grubundan gelmiştir (2010, s. 276). Sedat, 1952'de monarşiyi deviren askeri grubun bir parçası olmasına rağmen yönetici elitlerin gerisinde kalırken, Abdülnasır baskın lider haline gelmiştir. Sedat, kırsal kökenli olması nedeniyle diğer subaylara göre daha dindar ve daha az eğitilmiş görülüyordu. Neredeyse 20 yıl boyunca Abdülnasır'ın gölgesinde kalması, muhtemelen onun Abdülnasır tarafından görevden alınmasını önleyen bir etken olmuş. Ancak Abdülnasır'ın ölümünden sonra Mısır'daki ikinci adam oldu ve bu durum onun beklenmedik bir halef olarak Abdülnasır'ın yerini almasını sağlamıştır (Martin, 2017, s. 3).

Enver Sedat, Mısır'ın yeni lideri olarak göreve başlamadan önce, o dönemde yürürlükte olan anayasa hükümleri gereğince ilk olarak geçici cumhurbaşkanı olarak atandı ve sadece iki hafta içinde ülkenin yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu hızlı ve beklenmedik siyasi geçiş, Mısır tarihinde bir dönüm noktası olmuş, hem ülke hem de bölge için önemli sonuçlar doğurdu. İktidara yükselişi, Mısır için yeni siyasi ve ekonomik yaklaşımlar vaat eden konuşmalarıyla dikkat çekmiştir. Sedat, Abdülnasır'ın yakın arkadaşı olmasına rağmen kendisinden uzaklaşmaya çalıştı ve selefinin birçok politikasından hızla vazgeçerek daha pragmatik ve Batı yanlısı bir çizgi benimsedi.

1971’de Sedat, ülkenin Birleşik Arap Cumhuriyeti olan resmi adını Mısır Arap Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik, Abdülnasır’ın teşvik ettiği pan-Arabist ideallerden bir kopuş olarak yorumlanabilir. Abdülnasır yönetimi altında Mısır, Arap ülkelerini tek bir siyasi varlık altında birleştirmeye çalışmıştı, ancak Sedat, daha geniş bir pan-Arabist hareketten ziyade farklı Mısır kimliğini vurgulayarak daha Mısır milliyetçisi bir yaklaşımı benimsemiştir. Sedat, ülkenin isim değişikliğinin yanı sıra Mısır’ın milli bayrağını ve milli marşını da değiştirdi. 1984’te kabul edilen yeni bayrak, önceki bayrağa göre biraz farklı renklere sahipmiş ve belki de yeni bir ulusal kimlik öne sürerken kendisini Abdülnasır’ın mirasından uzaklaştırma arzusunu yansıtmıştır. Aynı şekilde milli marş da Sedat yönetimindeki yeni devletin değerlerini ve özelemlerini yansıtacak şekilde değiştirilmiştir (Dessouki 2008, s. 168).

Enver Sedat’ın Mısır halkının hükümete olan güvenini yeniden tesis etmesi gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmek için Mısır ordusunu yeniden inşa etmeyi ve Mısır’ın askeri caydırıcılık yeteneğini yeniden tesis etmeyi amaçlayan cesur eylemlere girişmiştir. Yeni askeri yetkililer atadı, ordunun yeteneklerini güçlendirdi ve bir askeri modernizasyon programı başlatmıştır. Bu önlemler ulusal gurur duygusunu yeniden canlandırmaya ve hükümetin güvenilirliğini güçlendirmeyi hedefliyormuş. Önemli bir Yahudi bayramı olan Yom Kippur’da 6 Ekim 1973’te Enver Sedat, Mısır ile İsrail arasındaki ilişkilerdeki çıkmaza son vermek için cesur bir karar vermiştir. O dönemde Mısır, 1967’deki Altı Gün Savaşı’nda Sina Yarımadası’nı kaybetmiş ve bu bölgeyi geri almaya çalışmıştır. Sedat bunu müzakere yoluyla ya da güç kullanarak yapma niyetini açıkça ifade etmiştir. Barış görüşmelerinde ilerleme sağlayamayan Mısır, bir karara varılması için askeri eyleme geçme kararı almıştır. Mısır, Suriye’nin desteğiyle, Süveyş Kanalı ve Sina’daki İsrail mevzilerine sürpriz bir saldırı düzenleyerek, Bar Lev Savunma Hatları olarak bilinen İsrail tahkimatlarını aştı. Bu sürpriz saldırı İsrail’i hazırlıksız yakalamıştır. Bu saldırı İsrail’in tepkisini, İsrail’in müttefiki ABD’nin savaşa müdahalesini beraberinde getirmiştir. ABD, Sedat’ın başlangıçta umduğu gibi çatışmanın bir parçası haline gelmiştir. Sovyetlerin herhangi bir müdahalesinden çekinen ABD Arap-İsrail çatışmasında ateşkes ilan etmek istedi ve Mısır’ın geri çekilmesine izin verdi. Bu durum Mısır ile ABD arasında savaş sonrası süreçte bir barış anlaşmasının yolunu açan yakınlaşmayı başlatmıştır (Brownlee, 2011, s. 648).

Enver Sedat, 1977'de İsrail'e bir resmi ziyarette bulunarak tarihi bir jest yaptı ve bu yönde bir adım atan ilk Arap lider olmuştur. Hatta bu ziyaret sırasında İsrail parlamentosu Knesset'te dikkat çeken bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma, Mısır ve İsrail ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve 1978'de Camp David Anlaşmalarına ve nihayetinde 1979'da İsrail-Mısır barış anlaşmasına yol açan müzakerelerin yolunu açmıştır. Bu anlaşmalar, İsrail-Mısır ilişkilerinin normalleşmesinin, Mısır ile İsrail arasındaki ilişkilerin yanı sıra Mısır'ın İsrail Devleti'ni tanıması karşılığında İsrail'in Sina'dan çekilmesinin yolunu açmıştır (Abadi, 2019, s. 11). Bu tarihi atılımdan dolayı Sedat'a 1978'de Nobel Barış Ödülü verilmiştir. Öte yandan Mısır, bu anlaşmayı Arap çıkarlarına ihanet olarak gören diğer Arap ülkelerinden eleştiri aldı ve bu anlaşma nedeniyle Arap Birliği'nden çıkarıldı, birliğin başkenti de Kahire'den Tunus'a taşınmıştır (Hentsch, 1980, s. 647).

Enver Sedat'ın başkanlığının dikkati çeken bir diğer özelliği, o dönemde Mısır'ın ekonomik zorluklarına ve siyasi zorunluluklarına karşı kararlı bir yanıt olan *infıtah* (açıklık) politikasıydı. Bu politika, belirgin sosyalizm ve büyük ölçüde millileştirilmiş ekonomiyle karakterize edilen Abdülnasır dönemine göre önemli bir değişime işaret etmiştir. *İnfıtah*'ın uygulamaya konması Mısır ekonomisi üzerinde derin bir etki yarattı ve kamulaştırmanın azaltılması ve özel sektörün teşvik edilmesi gibi büyük ekonomik reformların önünü açmıştır. Bu politikanın Mısır ve bölge için de önemli siyasi ve sosyal sonuçları olmuştur.

Enver Sedat, Mısır'ın politikasındaki cesur reformlarının bir parçası olarak Sovyetler Birliği ile ilişkilerini kesme kararı almıştır. Abdülnasır döneminde Mısır ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişki, önemli askeri ve ekonomik işbirliği içinde dönem boyunca devam etmiştir (Soltan, 2009, ss. 30-31). Ancak Sedat, Mısır'ın daha bağımsız bir dış politika ile uluslararası sahnede daha aktif rol oynaması gerektiği düşüncesindeydi. ABD ve diğer Batılı güçlere açılmayı Mısır'ın uluslararası ilişkilerini çeşitlendirmek ve dünya sahnesindeki statüsünü yükseltmek için bir fırsat olarak görmüştür. Sovyetler Birliği'nden kopuş, Sedat için eleştirileri ve meydan okumaları da beraberinde getirmiştir. Bazı Mısırlılar hareketi pan-Arap ilkelere ihanet olarak görerek Sedat'ın Batı yanlısı yöneliminden memnuniyetsizliklerini dile getirdiler. Bu kopuş aynı zamanda, Sovyetler Birliği'nden Mısır'a yapılan ekonomik ve askeri yardımın askıya

alınmasına yol açarak ülke için ekonomik zorluklara neden olmuştur. Buna rağmen Sovyetler Birliği'nden kopuş Sedat'ın dış politikasında kilit bir adım olarak Mısır'ın uluslararası ittifaklarında köklü bir değişikliği beraberinde getirmiş ve ABD ve diğer Batılı güçlerle ilişkilerinde yeni bir aşamanın yolunu açmıştır (Martin, 1982, ss. 76-80).

Enver Sedat, Mısır'ın iç siyasetinde de önemli değişiklikler yapmıştır. Siyasi mahkûmları serbest bıraktı, medya sansürünü hafifletti ve daha fazla siyasi açıklığı teşvik etmiştir. Ancak bu reformlar genellikle seçici ve sınırlıydı. Siyasi düzeyde belirli bir siyasi açıklık getiren Sedat çeşitli siyasi partilerin var olmasına izin vermiş, ancak bunların hem sayısı hem de gerçek etkileri genellikle sınırlıydı. Sedat'ın Ulusal Demokrat Partisi (UDP) baskın parti olarak kalmaya devam etmiş ve siyasi sistem üzerindeki kontrolünü sürdürmüştür. UDP, 1978 yılında Sedat tarafından önceden var olan iki partinin, yani Sedat'ın esas partisi olan Özgürlük Partisi ve Arap Sosyalist Partisi'nin birleştirilmesiyle kurulmuş muhafazakâr ve milliyetçi bir partiydi. Arap milliyetçiliğine ve siyasi istikrara odaklanan bir Mısır vizyonunu desteklemiştir. UDP bu dönemde Mısır siyasi sistemi üzerinde önemli bir kontrole sahipken muhalefetteki siyasi partiler katı düzenlemelere tabi idi ve rejimin direktifleri doğrultusunda faaliyet göstermek zorundaydı. Dolayısıyla Sedat'ın düzenlemeleri gerçek siyasi rekabeti doğurmamıştır. Ek olarak UDP, Sedat'ın ekonomik liberalizasyon ve yabancı yatırımın teşviki de dahil olmak üzere ekonomik reformlarını desteklemiştir. Sedat, selefi Abdülnasır'ın yönetimi altında baskı gören İslamcı ve sol hareketlerin üyelerini yeniden bütünleştirmeyi amaçlayan bir ulusal uzlaşma politikası da başlatmıştır. Abdülnasır döneminde büyük ölçüde yasaklanmış olan İslamcı grup yine sıkı gözetim altında olmasına rağmen Sedat döneminde kısmen hoşgörüyle karşılanmıştır. İktidara karşı çıkmaya çalışan birkaç küçük sol ve ulusal kurtuluş partisi de siyaset sahnesinde boy göstermeye çalışmış, ancak bunlar çoğu zaman hükümetin baskısından dolayı zorluklarla karşılaşmıştır (Blaydes ve El Tarouty, 2010, ss. 72-73).

6 Ekim 1981'de Kahire'deki askeri geçit töreni sırasında Enver Sedat, bir İslami Cihad mensubu tarafından öldürüldü. Sedat'ın politikalarına, özellikle de İsrail'le yakınlaşmasına ve siyasi ve ekonomik reformlarına tepki olarak gerçekleştirilen bu

suikast, Mısır'ı ve tüm dünyayı sarsan bir gelişme olmuş ve Sedat dönemini sonlandırmıştır.

3.2.1. Enver Sedat'ın Nil Nehri Bağlamında İç Politikası

Abdülnasır yönetimindeki Mısır'da, güçlü bir merkezi yapı içinde otoriter bir rejim kurulmuştu. Abdülnasır 1956, 1961 ve 1965'te tek aday olduğu seçimlerde cumhurbaşkanlığına yeniden seçildi. Seçimler iktidar partisi olan Arap Sosyalist Partisi'nin tekelindeydi ve bu da siyasi çoğulculuğun eksikliğini yansıtıyordu. Benzer durum Enver Sedat döneminde de devam etti. Gerek Abdülnasır gerekse Sedat'ın girdiği tüm cumhurbaşkanlığı seçimleri parlamento tarafından gösterilen tek adayın referandumda onaylanmasından ibaretti. Mübarek döneminin önemli bir bölümünde de devam eden ve 2005 seçimlerinde vazgeçilen bu seçim yönteminde seçmenler cumhurbaşkanı adayı için *evet* veya *hayır* oyu verme seçeneğine sahipti. 1976 seçimlerinin resmi sonucu açıklandığında Sedat'ın seçmenler tarafından büyük ölçüde onaylandığı ve geçerli oyların %99'dan fazlasını aldığı ortaya çıkmıştı. Bu seçim, siyasi çoğulculuğun ve alternatiflerin eksikliği nedeniyle eleştirilmiş ve rejimin o dönemdeki otoriter karakteri vurgulanmıştır (Al-Masaa, 2010).

Enver Sedat Mısır'da siyasi katılımı genişletmeyi amaçlayan siyasi reformları üstlenmiştir. Sedat, sansürü ortadan kaldırarak ve seçici tasfiyeye izin vererek daha açık ve şeffaf bir siyasi iklimin yaratılmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, hukukun üstünlüğüne olan bağlılığının altını çizerek güvenlik güçleri ve mahkemelerde reform yapılması yönünde adımlar atmıştır. Bu eylemler UDP'nin tekelinin sona ermesine ve görünüşte de olsa Liberal Sosyalist Parti ve Mısır İslami İşçi Partisinin kurulmasına izin vererek birden fazla siyasi partinin ortaya çıkmasına izin vermiştir. Siyasi çoğulculuk anlamına gelebilecek bu açılım, 1952 askeri darbesinden sonraki Mısır siyasi yaşamında yeni bir döneme işaret etse de, bu partilerin Sedat'ın kontrolü altında kaldığını belirtmek önemlidir (Cleveland ve Bunton, 2008, s.378). Cumhurbaşkanlığı seçimine paralel olarak Mısır'da sınırlı da olsa belli bir siyasi açıklığın damgasını vurduğu yasama seçimleri yaşanmıştır. Esasında Arap Sosyalist Birliği ülkedeki esas parti olmaya devam ederken, seçimlerde bu partinin üç ayrı siyasi grubu ve bağımsız adaylar yarışmıştır. Bu seçim deneyimi görünüşte de olsa Mısır'da 1952'den sonra olsa ilk çok partili seçimlerin yolunu açmıştır (Staff, 1976). Genel olarak, bu seçim

olayları o dönemde Mısır'da iktidar partisinin uyguladığı, gerçek seçim rekabetini ve aday çokluğunu sınırlayan siyasi kontrolü göstermiştir. Bu durum, 2005 yılında Hüsnü Mübarek döneminde daha önemli siyasi değişiklikler gerçekleşene kadar devam etmiştir. Siyasi reformlar Sedat'ın dış politikasıyla, özellikle de ABD ile ilişkiler kurma çabalarıyla da yakından bağlantılıydı. Sedat, demokratik ve istikrarlı bir Mısır imajı yansıtarak ABD ile bağları güçlendirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu reformlar hem ulusal hem de uluslararası değerlendirmelerle motive edilmiştir (Vatikiotis, 1991, s. 425).

Mısır Liberal Sosyalist Partisi, 1976 yılında siyasi bir platform olarak kurulmuş ve 1977 yılında Liberal Sosyalist Parti adı altında tam bir siyasi partiye dönüşmüştür. Çok partili siyasetin yeniden canlanmasının ardından ortaya çıkan üç Mısır partisi arasında önemli bir rol oynamıştır. Liberal Sosyalist Parti'nin başında bulunan serbest subaylardan biri olan Mustafa Kamel Murad Mısır'da çoğulcu siyasetin yeniden canlanmasında önemli bir oyuncuydu. Mısır'da bu partiyi temsil eden ilk muhalif gazete olan *el Ahrar* 1977'de yayımlandı. Bu döneme, bu yeni partilerin temsil ettiği siyasi görüş ve perspektif çeşitliliğinin artması damgasını vurmuş ve böylece Mısır siyasi sahnesinin çoğulculuğuna katkıda bulunmuştur. Mısır İşçi İslam Partisi de bu dönemde ortaya çıkan İslamcı gruplardan biriydi. İslam'ın muhafazakâr bir yorumunu savundu ve Mısır toplumunda İslam hukukunun daha fazla etkisini teşvik etmeye çalışmıştır. Sedat başlangıçta Müslüman Kardeşler ile bir tür yakınlaşma kurmaya çalışmıştır. Selefi Abdülnasır'ın aksine Sedat, Müslüman Kardeşlerin sürgünden dönmesine ve Mısır siyasi yaşamına katılmasına izin vermiştir. Müslüman Kardeşler, sosyal ve hayırsever faaliyetleri nedeniyle Mısır halkı arasında hatırı sayılır bir destek tabanına sahipti. Hareket aynı zamanda ortak bir dini vizyonu paylaşan bazı Körfez ülkelerinin mali desteğinden de yararlandı. Bu destek hareketin nüfuzunu genişletmesine ve güçlendirmesine yardımcı olmuştur (Ben Néfissa, 1996). Ancak Sedat ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişkiler hızla kötüleşti. Müslüman Kardeşler, Sedat'ın İsrail'le yakınlaşması ve ekonomi politikaları da dahil olmak üzere bazı politikalarından memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Sedat, Müslüman Kardeşlerin faaliyetlerini kendisine karşı komplo kurmakla suçlayarak yasakladı. Binlerce üyesi hapsedilen hareket ciddi şekilde baskı altına alınmıştır. Bu baskı Mısır devleti ile İslamcılar arasındaki ilişkilerde derin yaralar bırakmıştır. Sedat'ın bu tavrı Mısır'ın,

İsrail’le barış anlaşması imzalamasına karşı çıkan Libya, Suriye ve İran tarafından şiddetle kınanmıştır (The New York Times, 2007, 23 Nisan). Bu dönemde, Enver Sedat’ın Mısır’daki çok partili sistemi hakkında uluslararası medyada artan görüş çeşitliliği damgasını vurdu. Bu uluslararası medya, Sedat’ın hiçbir zaman demokratik kurumlara sahip olmayan bir ülkede demokratik kurumlar kurmaya istekli olduğunu iddia ediyordu. Onlara göre Sedat demokratik deneyiminin kırılganlığının farkındaydı ve siyasi partiler ve medya üzerinde sınırlı bir kontrole sahip olmasının yanı sıra Müslüman Kardeşleri de bastırmıştır (The Washington Post, 1981, 11 Ekim).

Enver Sedat döneminde Mısır, iç siyasetinde önemli bir çalkantı dönemi yaşamıştır. Sedat, Mısır’ın gidişatını yeniden şekillendiren ve *infitah* olarak bilinen iddialı bir siyasi, ekonomik ve sosyal reform programı başlatmıştır. Bu reformlar, ülkenin o dönemde karşı karşıya olduğu birçok zorluğun ve kısıtlamanın üstesinden gelmeyi amaçlamıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu büyük reformlara rağmen Sedat, kendi iktidarını korumak adına ülke üzerindeki otoriter hakimiyetini sürdürmüştür. Kısmi reformlar ve otoriterliğin bu birleşimi, başkanlığı boyunca rejiminin yönetim tarzını belirlemiştir.

Enver Sedat, iktidara geldikten bir yıl sonra, 1971’de Mısır’da Asvan Yüksek Barajı projesinin açılışını yapmıştır. Esas olarak Abdülnasır döneminde tasarlanan proje Enver Sedat döneminde tamamlanıp resmi olarak açılmıştır. 15 Ocak 1971’de Mısırlılardan oluşan büyük bir kalabalık, Asvan Yüksek Barajı’nın açılışını kutlayan görkemli törene katılmak üzere Asvan’da toplanmıştır. Törenin onur konuğu Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Nikolai Podgorny idi. Katılımcılar arasında Mısır’ın ileri gelenleri, yabancı ülke temsilcileri, baraj inşaatına katılan mühendisler ve işçilerin yanı sıra bu tarihi olaya tanık olmak için ülkenin dört bir yanından gelen Mısır vatandaşları da vardı. Projeye katkıda bulunan herkese gurur ve şükranlarını ifade eden Enver Sedat ve öteki konuşmacılar barajın Mısır ve geleceği açısından önemini vurgularken (Ina, 1971, 16 Ocak), Nikolai Podgorny konuşmasını Arapça Mabrouk! (Tebrikler) ifadesiyle bitirmiştir. Barajın açılış töreni Mısır ve uluslararası medyada geniş yer bulmuştur. *El Ahram* gibi Mısır gazeteleri açılışı haberleştirdiği özel baskılarda törenden ayrıntılı raporlar, tam konuşmalar ve fotoğraflara yer vermiştir. *Kahire Radyosu* da töreni canlı yayınlayarak geniş bir izleyici kitlesinin olayları gerçek

zamanlı olarak takip etmesine olanak sağlamıştır. Yetkililerin konuşmaları ve törenin önemli anları televizyondan yayınlanırken Mısır televizyonu törenin tamamını canlı yayınlamıştır. Sedat ve Podgorny, tarım için rezervuar görevi görececek gölün kenarında, eski Mısır Devlet Başkanı Abdülnasır anısına bir plaketin açılışını yapmıştır. Birkaç ay önce 28 Eylül 1970'te ölen Abdülnasır vurgusu açılış sırasında göze çarpmıştır. Barajın tepesinde onun devasa resimleri sergilendi ve bu devasa projeye ilk inananın kendisi olduğu hatırlatıldı. Ayrıca açılış tarihi Abdülnasır'ın 53. doğum gününe denk getirilmiştir (RTS, 1971, 15 Ocak).

Abdülnasır'ın 1970'teki ölümünün ardından Mısır tarım sektöründe büyük bir krizin içine düştü. Aktif nüfusun %45 ila 47'sini istihdam etmesine sektörün rağmen gayri safi milli hasılaya (GSMH) katkısı %30 ile sınırlı kalmıştır. Ülke nüfusu yılda %2,8 oranında artarken, tarımsal üretim bu artışa ayak uydurmakta zorlanmıştır (Fanchette, 1997, s. 81). Mısır'ın 1974 yılında tarihinde ilk kez net tarım ürünleri ithalatçısı haline gelmesi sorunları daha da büyötmüştür. Tahıl, pamuk ve şeker kamışı gibi başlıca mahsullerin veriminin düşmesiyle birlikte tarımsal üretkenlik aynı kalmış, hatta azalmıştır. Gıda ithalatı hızlı bir büyüme göstererek Mısır'ın artık tarımsal ihtiyaçlarının %70'i için ithalata bağımlı olduğu bir noktaya ulaştı ve böylece ticaret dengesi açığı genişlemiştir (Al Ahram, 1974, 1 Nisan).

Tarımsal krizdeki faktörlerden biri Nil'in su kaynaklarının dengesiz yönetimi idi. Bu nedenle Asvan Barajı, esasında bu krizi yönetmek ve Mısır tarımının Nil bağlamında karşılaştığı zorluklara çözüm sağlamak üzere tasarlanmıştı. Bu nedenle baraj Nil'in akışının önceki baraj sistemlerine göre çok daha hassas bir şekilde düzenlenmesini mümkün kıldı. Aşağı havzadaki yıkıcı su baskınlarının önlenmesine ve tarım arazilerinin sulanması için daha sürekli bir su temininin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Akışın düzenlenmesi, tarımsal üretimi istikrara kavuşturmak ve sel ve kuraklıktan kaynaklanan kayıpları en aza indirmek için çok önemli olmuştur. Bu anlamda baraj, büyük miktarlarda su depolayarak tarım arazilerinin sulama kapasitesini artırmıştır. Çiftçilerin ekili alanı genişletmesine ve daha verimli sulama yapmasına olanak sağlamıştır. Sulama kapasitesindeki artış tarımsal verimin ve ürün çeşitliliğinin artmasına da yardımcı olmuştur. Daha güvenilir sulamayla çiftçiler mahsulleri çeşitlendirmeye teşvik edildi, böylece pamuğa ve küresel pazarlardaki

dalgalanmalara karşı hassas olan diğer mahsullere olan bağımlılık azaltıldı. Çeşitlendirme Mısır'ın gıda güvenliğini ve ekonomik dayanıklılığını güçlendirmiştir. Bu çerçevede Asvan Barajı, sel ve kuraklıkla ilişkili riskleri azaltarak ve daha iyi sulama yoluyla tarımsal üretimi artırarak Mısır'ın gıda güvenliğinin güçlendirilmesine yardımcı olmuştur. Ülkeyi gıda ithalatına daha az bağımlı hale getirmiştir. Barajla ilgili hidrolik altyapı Mısır tarımının modernizasyonunu destekledi. Çiftçiler, gelişmiş tarım tekniklerine, daha kaliteli tohumlara ve üretkenliklerini artıracak eğitimlere erişim kazanmıştır (Arseve, 2011).

Enver Sedat tarımsal krizi çözmek için ekonomiyi liberalleştirmeyi öne çıkardı. Bu liberalleştirme projesinin dört temel amacı vardı. Birincisi, Mısır ekonomisinin piyasa modeline geçişini öngördü; bu da ülkenin ekonomik yaklaşımında önemli bir değişime işaret etmiştir. İkinci olarak Sedat, bu iki sektör arasındaki uyumun sürdürülmesinin öneminin bilincinde olarak endüstriyel ve tarımsal kalkınmayı dengelemeye çalışmıştır. Üçüncüsü, ekonomi politikası ile kamu ve özel sektör arasındaki rekabetin artmasını teşvik etmektir. Bu dinamik, daha aktif ve rekabetçi bir ekonomik ortam yaratmayı amaçlamıştır. Dördüncüsü, Sedat sosyal ve politik sorunların etkisini önlemek amacıyla daha yönetilebilir ve sağlam bir ekonomi kurmayı arzulmuştur (Dessouki, 2008, s. 168; Ben Néfissa, 2007, s. 5).

Ekonominin liberalleşmesi politikasının hayata geçmesiyle birlikte tarımın yönetimine devlet müdahalesi önemli ölçüde azaldı. Çiftçilere kârlılığa dayalı mahsul seçme özgürlüğü verilmesi, Nil bölgesinde yetiştirilen mahsul çeşitliliğinin artmasına fırsat sağlanmıştır. Bazı mahsuller su kullanımında daha verimli ve Nil'in su kaynakları üzerindeki baskıların yönetilmesine yardımcı olabildiği için kaynak yönetimi açısından da faydalar sağlanmıştır. Çiftçilerin verimli tarım arazisi arama teşviki, arazi üzerindeki baskının artmasına neden olmuştur. Bu, özellikle ekilebilir arazilerin sınırlı olduğu Nil bölgesinde daha belirgindi. Bu durum arazi çatışmalarına ve sürdürülemez arazi kullanımına yol açarak bölgedeki tarımsal kaynakların yönetimini olumsuz yönde etkilemiştir. Serbestleşmenin neden olduğu belirsizlik, ulusal tarım planlamasını daha da zorlaştırarak bölgenin gıda güvenliğini etkiledi. Fiyat ve arzdaki dalgalanmalar, tarıma bağımlılığın yüksek olduğu Nil bağlamında hayati önem taşıyan gıda bulunabilirliğini etkilemiştir. Serbestleşmenin teşvik ettiği rekabet, Nil

bölgesindeki tarım ürünlerinin uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü de etkilemiştir. Çiftçiler, karlarını en üst düzeye çıkarmak için yenilik yapmaya ve daha iyi tarım uygulamalarını benimsemeye teşvik edilmiş; bunun bölgeden tarım ürünlerinin ihracatı için faydalı olduğu kanıtlanmıştır (Fanchette, 1997; Tobi, 2019).

3.2.2. Enver Sedat'ın Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası

Enver Sedat yönetimindeki Mısır'ın Nil kıyısındaki çoğu ülkeyle genel olarak olumlu ilişkileri vardı, ancak Etiyopya ile gergin ilişkileri dikkate değer bir istisnaydı. Enver Sedat dönemi, iki ülke arasında özellikle Nil sularının yönetimi konusunda önemli anlaşmazlıkların yaşandığı bir dönemdi. Bu bölümde, Sedat ile Etiyopya arasındaki gergin ilişkilerin ardındaki nedenler araştırılacak ve bu iki komşu ülke arasındaki gerilimi daha da artıran Nil suyunun yönetimi ile ilgili konulara odaklanılacaktır.

3.2.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri

1970'lerin başında, Mısır ve Etiyopya arasındaki ikili ilişkileri etkileyen iç gelişmeler yaşanmıştır. Bir yandan Abdülnasır'ın yerine gelen Enver Sedat, Mısır dış politikasını SSCB'den ABD'ye doğru kaydırırken, diğer yandan Etiyopya İmparatoru Haile Selassie, 1974 yılında Mengistu Haile Mariam liderliğindeki askeri darbeyle devrilmiştir. Etiyopya'da radikal bir sosyalist cumhuriyet ilan edildi. Yeni dönemde Etiyopya'nın yüzünü ABD'den SSCB'ye çevirdiği, Mısır'ın ise tam tersi yönde olduğu bir süreç başlamıştır (Waterbury, 2002, ss. 69-70). Etiyopya ile Mısır arasında Nil suları nedeniyle var olan birkaç kriz yanında Mısır'ın Eritre ayrılıkçılığına ve Büyük Somali projesine verdiği desteğe ek olarak Sedat ve Mengistu, kişisel ve siyasi olarak birbirlerini baltalamaya, özellikle medya aracılığıyla birbirlerine sözlü savaş açmaya başlamıştır. Mengistu, Mısır'ın bu desteğini iç işlerine doğrudan müdahale ve ulusal istikrarına yönelik bir tehdit olarak yorumladı. Etiyopyalı yetkililer bu eylemleri, iki ülke arasındaki kızgınlığı ve gerilimi artıran düşman grupları destekleyerek ülkeyi istikrarsızlaştırma girişimi olarak görmüştür (Erlich, 2015, s. 165).

Sedat, Mengistu'yu bölgedeki SSCB'nin kuklası olarak algılayarak Mısır'ın Eritrelilere ve Somalilere desteğini artırmıştır. Örneğin, Somali'nin lideri Siyaad Barre, Büyük Somali için savaşımaya devam etmiş, Mısır ve onun Sudan ve Suudi

Arabistan gibi müttefiklerinin de desteğiyle Etiyopya'ya savaş açmıştır (Milas, 2013, s. 89). Somali ile Etiyopya arasında 1977 ve 1978 yıllarında gerçekleşen Ogaden Savaşı sırasında Somali, Etiyopya topraklarının bazı kısımlarını işgal etmiştir. Ancak Etiyopya, Küba ve SSCB'nin yardımıyla Somali tehdidini engellemeyi başardı. Etiyopya ordusunun Eritre'nin bazı kısımlarını geri almasının ardından Enver Sedat, Etiyopya saldırılarına karşı Somalililerin yararına işbirliği oluşturmaya çalışmıştır. Hem Arap Birliği'ni hem de Afrika Birliği Örgütü'nü koordine etti ve ABD'yi Somalililere yardım etmeye çağırmıştır. Sonuç olarak Mengistu, Etiyopya'nın Mavi Nil üzerindeki iddialı hidrolojik projelerini yeniden sahiplendiğine dair eski Mısır korkularını yeniden alevlendirdi. Buna cevaben Enver Sedat, Mengistu'yu Nil sularına dokunması halinde askeri müdahale ile tehdit etmiştir (Erich, 2015, s. 167). Bundan sonra Enver Sedat bir konuşmasında *hayatımızda yüzde 100 Nil'e bağlıyız, bu yüzden herhangi biri herhangi bir zamanda bizi hayatımızdan mahrum etmeyi düşünürse savaşa gitmekten asla çekinmeyeceğiz çünkü bu bir ölüm kalım meselesi* dedi (Collins, 2002, s. 213). Bu bağlamda Mısırlı karar alıcıların Nil Nehri'nden gelen bir damla suyun Etiyopya kullanımı nedeniyle azalması durumunda askeri müdahaleyi değerlendirdikleri söylenebilir. Sedat'ın Nil ve askeri müdahale konusundaki söyleminin aksine Mengistu, Sedat'ın *Nil'in Etiyopya'da yok etmek istediği bir kaynağı olduğunu bilmesi gerektiğini* söyleyerek ona Etiyopya'nın Nil'e yaptığı su katkısının miktarının altını çizmiştir (Erich, 2015, s. 167).

Etiyopya ile Mısır arasındaki Nil suları meselesi, İsrail ile Mısır arasında 1978 ve 1979'da imzalanan Camp David Anlaşmaları sırasında daha karmaşık hale gelmiştir (Waterbury, 2002, s. 70). Enver Sedat'ın Süveyş Kanalı'nın altından Sina Yarımadası'na boşalan yeni bir kanal inşa etme planlarından bahsetmesi Etiyopya'da endişelere yol açmıştır. Sedat, kanalın nihai varış yerini belirtmese de Etiyopyalılar Mısır'ın İsraillilere su satabileceğinden korkuyordu. Etiyopyalılar bunu Mısır'ın tek taraflı bir eylemi olarak yorumladı. Ayrıca, İsrail ile Mısır arasında Camp David Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Enver Sedat, Mısır'ı yeni bir savaşa itebilecek tek konunun Etiyopya için doğrudan tehdit olarak görülen su meselesi olduğunu söylemiştir (Starr, 1991, s. 19).

1981 yılında Cumhurbaşkanı Sedat'ın, İsrail Başbakanı Menachem Begin'e, Filistin sorununu çözme ve Kudüs'ü özgürleştirme karşılığında yılda 365 milyon metreküp Nil suyu sağlama planını önerdiği bildirildi. Ancak bu proje, esas olarak Mısırlı milliyetçilerin muhalefeti nedeniyle hiçbir zaman meyvesini vermedi. Etiyopya ve Sudan da İsrail'e önerilen bu su transferine derhal karşı olduklarını ifade ettiler (Swain, 1997, s. 683).

Enver Sedat'ın başkanlığı sırasında iki ülke arasındaki gerginlikler arttı ve ilişkilere savaş tehditleri hakim olmuştur. Ancak 1981'de Enver Sedat'ın öldürülmesi ve Mısır'daki liderliğin değişmesi, Mısır ile Etiyopya arasındaki gerilimin azalmasına yardımcı olmuştur. Hüsnü Mübarek cumhurbaşkanı olduğunda, Nil'e yönelik politikalarında farklı yollar izledi ve Mısır'ın nehrin suları üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Esasında Enver Sedat döneminde diğer Nil Havzası ülkeleriyle ortak projeler ve önemli işbirlikleri yoktur. Ortak girişimlerin olmayışı, siyasi farklılıklar, farklı öncelikler veya işbirliğini kolaylaştıracak bölgesel bir platformun bulunmaması gibi çeşitli faktörlere bağlanabilir. Dolayısıyla bu dönemde Nil çevresindeki bölgesel dinamikler, işbirlikçi çabalardan ziyade anlaşmazlıklarla karakterize etmiştir.

3.3. Hüsnü Mübarek Döneminin Genel Özellikleri

Sedat suikastı sırasında Hüsnü Mübarek 1975'ten itibaren üstlendiği Mısır'ın başkan yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Başkan yardımcısı olarak çeşitli önemli askeri ve hükümet görevlerinde bulunmuştu ve bu da ona Sedat'ın güvenini kazandırmıştır. Sedat suikastının ardından, Mübarek'in başkan yardımcısı ve savunma bakanı olarak kontrolünde tuttuğu Mısır ordusu, durumu hızla kontrol altına almıştır. Sedat'a suikast düzenleyen komplocular tutuklandı ve olağanüstü hal ilan edilmiştir. 14 Ekim 1981'de Hüsnü Mübarek, Mısır Cumhuriyeti'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak yemin etmiştir. İktidara yükselişi, özellikle ekonomi ve dış politika alanlarında Sedat'ın politikalarını sürdürme kararlılığıyla belirlenmiştir (Mikaël, 2010, s. 184).

Mısır'daki cumhurbaşkanlığı sırasında Hüsnü Mübarek selefi Enver Sedat'ın devamı olarak görülmüştür. Sedat gibi Mübarek de bölgesel istikrara büyük önem vermiş, ABD ve İsrail ile stratejik ilişkileri sürdürmüş ve Arap diplomasisinde aktif rol

oynamıştır. Bu çerçevede Hüsnü Mübarek'in ABD ile işbirliği, görevi boyunca Mısır'ın dış politikasının merkezinde yer almıştır. Bu işbirliği, özellikle bölgesel güvenlik, terörle mücadele ve Orta Doğu'daki siyasi istikrar açısından stratejik çıkarların yakınlaşmasıyla belirlenmiştir. Öyle ki Mübarek döneminde ABD-Mısır ilişkilerinin temel direklerinden biri, Enver Sedat'ın başkanlığında 1979'da Mısır ile İsrail arasında imzalanan tarihi barış anlaşması olmuştur. ABD bu anlaşmaya aracılık etmede önemli bir rol oynamış ve karşılığında Mısır da ABD'den önemli bir destek almıştır (Boutros-Ghali, 1983, s. 15). Bu çerçevede Mısır Arap dünyasının en kalabalık ülkesi olarak Ortadoğu'da istikrarın korunmasında kilit bir oyuncu olarak görülmüştür. Bölgesel diplomasisi ve etkisi nedeniyle Mısır, bölgesel çatışmaların çözümünde ve barışın desteklenmesinde kendisini kritik bir ortak olarak gören ABD tarafından desteklenmiştir (Aclimandos, 2005, s. 192).

Hüsnü Mübarek'in cumhurbaşkanlığı döneminde Mısır, özellikle aşırı İslamcı gruplardan gelen iç terör tehditleriyle de karşı karşıya kalmıştır. ABD, bu gruplarla mücadele için Mısır'a askeri ve istihbarat desteği sağlamıştır. Terör eylemlerini önlemeyi ve bölgesel istikrarı korumayı amaçladığı için güvenlik işbirliği her iki ülke için de hayati önem taşımaktaydı (Shama, 2014, ss. 155-157). ABD ayrıca Mısır'a ekonomik ve askeri yardım da dahil olmak üzere önemli miktarda mali yardım sağlamıştır. Bu yardımın amacı Mısır ekonomisini desteklemek, Mısır'ın askeri yeteneklerini güçlendirmek ve ikili işbirliğini geliştirmek olmuştur.

1979'da imzalanan İsrail-Mısır Barış Anlaşması, iki ülke arasındaki savaş durumunu sona erdirmiş ve tam diplomatik ilişkiler dönemini başlatmıştır. Mübarek de bu anlaşmaya bağlı kalmış, bölgesel güvenlik ve terörle mücadele konularında İsrail ile işbirliğini sürdürmüştür. 1991 Madrid Konferansı ve 1993 Oslo Anlaşmaları Mısır-İsrail ilişkileri bağlamında önemli katkılar olmuştur. Bu bağlamda özellikle Madrid Konferansı, İsrail-Arap çatışmasına barışçıl çözüm bulunmasına yönelik çabalarda önemli bir adım oluşturmuştur. İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasında imzalanan Oslo Anlaşmaları da işgal altındaki toprakların bir kısmında Filistin özerkliği için mekanizmalar oluşturarak barış sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Osman, 2010). Mısır'ın arabulucu olarak görev alması, çatışmaya siyasi çözüm bulmada önemli bir unsur olmuştur. Mısır'ın teşvik ettiği yapıcı diyalog, barış

müzakerelerinin ilerlemesine yardımcı olmuş ve bölgeyle ilgili daha geniş tartışmaların önünü açmıştır.

Mübarek, Mısır'ın İsrail'le yaptığı barış anlaşması nedeniyle bölgede yalnızlaştığının farkında olmasına rağmen, İsrail'le barış ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkiler arasında da bir denge kurmaya çalışmıştır. İsrail'le barışın Arap meselelerini terk etmek anlamına gelmediğini belirtmiş ve Arap davalarına bağlılığını gösterme gayretinde olmuştur (Claude, 2008, s. 135). Mübarek, bölgesel girişimlere katılarak ve Arap Birliği ile diğer bölgesel forumlarda istikrarı ve işbirliğini teşvik etmeye çalışarak Arap diplomasisinde aktif rol oynama çabası içine girmiştir. Örneğin, İran-Irak Savaşı sırasında Mısır, devrimci İran'a karşı Irak rejimini desteklemiş, dahası İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi ve Filistinli mültecilerin katledilmesi gibi olaylar meydana geldiğinde İsrail ile ilişkilerini dondurmak suretiyle Arap ve Filistin davalarıyla dayanışma içinde olduğunu göstermiştir. Böylece Mısır zaman içinde Libya dışındaki çoğu Arap ülkesiyle ilişkilerini yeniden kurmayı başarmıştır. Bu durum Mısır'ın diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerine verdiği önemi ve bölgesel meselelerde yapıcı bir rol oynama arzusunu göstermektedir (Shama, 2014, ss. 37-38). Bu gelişmelerin ardından Mübarek, Arap meselelerindeki rolünün tanınmasının bir göstergesi olarak 1989'da Kazablanka Konferansı'na davet edilmiştir.

Hüsnü Mübarek yönetimindeki Mısır siyaseti, cumhurbaşkanlığı boyunca otoriter eğilimleri yansıtmaya devam etmiştir. Mübarek 1987, 1993 ve 1999 başkanlık seçimlerinde gerçek bir muhalefetle karşılaşmadan yeniden cumhurbaşkanı seçilmiş ve hatta 2005'te muhalefet adaylarının yarıştığı dönemde bir kez daha seçilmiştir. İktidardaki Ulusal Demokrat Parti (UDP), beş yılda bir yapılan seçimlerde Halk Meclisi'ndeki çoğunluğunu istikrarlı bir şekilde güçlendirmiştir. Bu dönemde Müslüman Kardeşler, resmi olarak bir siyasi parti olmasına izin verilmese de, seçimler sırasında Yeni Vafd ve Liberal Sosyalistler gibi farklı partilere halk desteği sağlamada kilit rol oynamıştır. Öte yandan seçim sonuçlarının Mübarek destekçilerinin zaferini garanti altına almak için geniş çapta manipüle edilmesi seçim sürecinin meşruluğunu baltalamış ve rejimin otoriter karakterini iyiden iyiye pekiştirmiştir. Mısır basını, Abdülnasır ve Sedat dönemlerine kıyasla Mübarek döneminde daha fazla özgürlüğe sahip olmasına rağmen, rejim 1995 yılında bir hükümet yetkilisine zarar verici bilgiler

yayınlayan gazetecileri veya parti liderlerini hapse atmakla tehdit eden bir yasa çıkarmıştır. Bu yasa halkın tepkisi nedeniyle yumuşatılmış, en nihayetinde Anayasa Mahkemesi tarafından bozulmuştur. 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında Mısır'da ifade ve basın özgürlüğü uygulanan sansür nedeniyle kısıtlanmıştır. Mübarek rejimi, terörle mücadele konusunda, önleyici gözaltı ve işkence iddiaları da dahil olmak üzere sert önlemler almıştır. Buna karşılık Mısırlı terörist gruplar hükümet üyelerine yönelik saldırılar, 1995 yılında Addis Ababa'da Mübarek'e yönelik bir suikast girişimi ve önemli turistik merkezlere ve turistlere yönelik saldırılar da dahil olmak üzere şiddetli saldırılar gerçekleştirdi (Droz-Vincent, 2011, ss. 69-70).

Mübarek'in cumhurbaşkanlığı altında Mısır, ekonomik açıdan giderek daha karmaşık bir sürece evrilirken başta Uluslararası Para Fonu (IMF) olmak üzere uluslararası kurumlara bir miktar bağımlılık durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum Mısır'ın ekonomik bağımsızlığını sınırladı ve Mübarek'in ekonomi politikaları nedeniyle gelir ve kaynaklara erişimde eşitsizliğin artmasına yol açmıştır. Bu ekonomik eşitsizlik de Mısır toplumu içinde zengin ve fakir vatandaşların giderek birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur (Shama, 2014, ss. 37-38). Bu eşitsizlik aynı zamanda Mısır'da Müslümanlarla Kıptiler arasındaki bölünmeleri şiddetlendirerek ulusal birliğin aşınmasına da katkıda bulundu. Müslümanların Kıptileri dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmekle ve Mısır ekonomisini kontrol etmekle suçlamasıyla bazı dini gerilimler de ortaya çıkmıştır. Bazı Kıptiler ise Müslümanları kiliselere zarar vermek ve Mısırlı Hristiyanları İslam'a geçmeye zorlamakla suçlamıştır. Çoğu Müslüman ve Hristiyan Mısırlı, ulusal birliği korumak için farklılıklarını alenen küçümsemeye çalışsa da, hızlı ve eşitsiz gelişme sonuça Mısır'ın Arap dünyası içindeki siyasi ve kültürel bütünlüğüne bir tehdit oluşturmuştur (Osman, 2010).

2005 seçimleri Mısır siyasi manzarasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimde yıllar sonra ilk kez muhalefet partilerinden gerçek bir katılım olmuştur. Merkezi siyasi kontrol ve çoğulculuk eksikliği ile karakterize edilen onlarca yıllık otoriter rejimlerin ardından, bu seçimler daha açık siyasi tartışmaların yolunu açtı. Mübarek'in geçerli oyların %88'inden fazlasını almak suretiyle cumhurbaşkanlığı seçimini kazandığı açıklansa da cumhuriyet döneminde ilk kez cumhurbaşkanı adayının karşısında rakiplerinin olması olumlu bir gelişmeydi. Mübarek'in seçimdeki

ana rakibi liberal bir isim olan Ayman Nur, resmi sonuçlara göre oyların %7'sinden biraz fazlasını almıştı. Adaylığı dahi Mısır'da siyasi değişim arayanlar arasında bir miktar heyecan yaratmıştı, ancak seçimlerden kısa bir süre sonra Aralık 2005'te sonra seçim belgelerinde tahrifat yapmakla suçlanan Ayman Nur tutuklanmıştır. 2006 yılında hapis cezasına çarptırıldığı ve tutuklanmasının Mısır'daki siyasi muhalefete yönelik bir baskı olarak görülmüştür (The Washington Post, 2005, 11 Aralık).

Mısır'da 2005 yılının Kasım ve Aralık aylarında ayrıca parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Bu seçim anlayışı, farklı seçim bölgelerindeki seçmenlerin kademeli katılımını sağlamak amacıyla benimsenmiştir. Halk Meclisi'nin 444 seçilmiş sandalyesi için 7.000'den fazla aday yarışmıştır. Dolayısıyla bu seçimler, çok sayıda katılımcı ve çeşitli parti ve adaylarla oldukça rekabetçi geçmiştir. Bu seçimler Mısır hükümetinin siyasi reformlara olan bağlılığının bir sınavı olarak görülmüştür. 311 sandalye kazanan Ulusal Demokrat Parti (UDP) Meclis'teki çoğunluğunu ve kontrolünü korumuştur. Buna karşın güçlenen muhalefet partileri 133 sandalye kazanmayı başarmış ve bu da ülkedeki siyasi çoğulculuğa bir miktar katkı sağlamıştır (Al-Ahram, 2005, 12 Ocak).

Sivil toplum üyeleri, aydınlar, aktivistler ve genç Mısırlılar, hükümetin demokrasi eksikliğinden ve otoriter uygulamalarından duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmeye başladı. Bu farklı aktörler *Yeter* anlamına gelen Kifaya hareketi ortak paydasında buluştu. *El-Masri el-Yevm* ve *El-Shorouk* gibi bağımsız gazeteler, eleştirel sesler için bir platform sağlamada hayati bir rol oynadı. Kifaya hareketinin mesajlarının yayılmasına yardımcı olan muhalefetin faaliyetleri ve gösterileri haberleştirildi. Sosyal medya da o dönemde mesajını yaymak ve kamuoyunu harekete geçirmek için ön plana çıktı. Statükonun reddini ve siyasi değişim talebini ifade etmek için protestolar ve mitingler düzenlendi (Azaola Piazza, 2010). Mübarek rejimi, Kifayanın düzenlediği gösteri ve mitingleri kontrol altına almak için polis baskısına başvurdu. Mısır polisi protestocuları dağıtmak için sık sık güç kullandı ve bu da hareket aktivistlerinin tutuklanmasına ve gözaltına alınmasını beraberinde getirdi. Kifayanın aktivistleri ve liderleri tutuklamaların ve yasal işlemlerin hedefi oldu. Yetkililer, liderlerini hedef alıp gözaltına alarak hareketi zayıflatmaya çalıştı. Mısır hükümeti, Kifaya hareketini kenar muhaliflerden oluşan bir azınlık olarak göstererek etkisini küçümsemeye çalıştı (Al Jazeera, 2013, 13 Haziran). *El Ahram* ve *El Ahbar* gibi devlet kontrolündeki medya

kuruluşları protestoların boyutunu hafife aldı ve hareketi itibarsızlaştırmaya çalıştı. Bu çerçevede Kifaya hareketinin ve diğer muhalif grupların artan baskısına rağmen Mübarek başkanlık otoritesini korumaya devam etti rıza göstermedi (Sikka 1, 2011). Mübarek, 2011 yılına kadar sivil özgürlükleri kısıtlamaya devam etti. Siyasi baskı, medya sansürü ve gözetim onun yönetiminin göze çarpan özellikleri olarak öne çıktı.

Tunus'ta Yasemin Devrimi olarak bilinen ve Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidardan ayrılmasına yol açan halk ayaklanmasından günler sonra, Mısır'da 25 Ocak 2011'de Mübarek rejimine karşı protestolar patlak vermiştir. Binlerce protestocu Kahire şehir merkezinin ana caddelerinde toplanarak yolsuzluk, siyasi baskı ve yoksulluktan duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Bu protestolara muhalif grupların liderleri ve sosyal medya aracılığıyla iletişim kuran kişiler öncülük etmiştir (Soltan, 2010, ss. 30-31).

Mısır'da büyük bir siyasi huzursuzluk döneminin başlangıcına işaret eden Arap Baharı protestoları neticesinde 30 yıllık Hüsnü Mübarek iktidarı 11 Şubat 2011'de sona ermiştir. 2011 Mısır Devrimi, bölge üzerinde geniş çapta olduğu gibi Mısır siyaseti üzerinde de önemli bir etki yaratmıştır.

3.3.1. Hüsnü Mübarek'in Nil Nehri Bağlamında İç Politikası

Hüsnü Mübarek, Mısır'daki iktidarını, ülkenin çağdaş tarihindeki öncüllerinin çoğundan daha uzun bir süre korumuştur. Bu siyasi uzun ömürlülük, büyük ölçüde uyguladığı sıkı güvenlik önlemleri ve sıkı gözetim yöntemleriyle açıklanabilir. Mübarek'in yönetimi sırasında çok sayıda suikast girişiminden sağ çıkması, kendisini korumak için güvenliğe dayalı bir yaklaşım benimsemesine yol açmıştır. Mübarek Mısır halkıyla kontrolsüz temaslar ve etkileşimlerden kaçınmaya dikkat etmiştir. Tüm resmi fotoğraflar son derece güvenli ortamlarda ve gözetim altında çekildi ve kendisi, resmi olmayan bir şekilde halkın arasına çıkmaktan kaçındı (ORSAM, 2018). Mübarek, Enver Sedat'tan farklı olarak, belki de kendi hükümetinden gelebilecek bir darbe girişiminden korktuğu için, 30 yıllık iktidarı boyunca bir başkan yardımcısı atamamayı tercih etmiştir. Mübarek, güvenliği sağlamayı ve ekonomiyi istikrara kavuşturmayı amaçlayan iç politikalar uygulayarak Mısır üzerinde otoriter kontrolü sürdürmeye çalışmıştır (Aljazeera, 2013, 11 Haziran).

Mısır, Mübarek döneminde hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. Bu büyüme doğal kaynaklar, istihdam ve kamu hizmetleri üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Hızlı kentleşme bu dönemde önemli bir olguydu ve giderek daha fazla insan ekonomik fırsatlar bulmak amacıyla kırsal alanlardan şehirlere taşınmıştır. Bu durum kentsel alanların hızlı bir şekilde genişlemesine, Kahire ve İskenderiye dahil olmak üzere mega şehirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nüfus artışı ve kentleşme su, enerji, konut ve temel hizmetlere olan talebi artırdı. Kaynakların, özellikle de suyun yönetimi giderek daha karmaşık hale gelmiştir. Nil'in Mısır'daki ana tatlı su kaynağı olması ve suya olan talebin hızla artması nedeniyle su kıtlığı kalıcı bir soruna dönüşmüştür (Pagès-El Karoui ve Vignal, 2011).

Su konusunda zorluklarla karşı karşıya kalan Mübarek'in iç politikası, Nil sularının tarımsal sulama için kullanımını optimize etme, böylece gıda güvenliği ve ticaretle kalkınmayı sağlama girişimlerine odaklanmıştır. İlk olarak Mübarek tarımsal sulamaya büyük önem verdi ve Nil suyunun tarımda kullanımını en üst düzeye çıkarmak için sulama sistemlerini modernleştirdi. İyileştirilmiş sulama, mahsul veriminin artmasına yardımcı olmuş ve yılda birkaç hasat yapılmasına olanak sağlamıştır. Hükümet çiftçilere sübvansiyonlar, tarımsal kredilere erişim ve tohum, gübre gibi tarımsal girdilerin dağıtımını şeklinde doğrudan destek sağlamıştır. Bu önlemler, yerel çiftçilerin nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar gıda üretme kapasitesini güçlendirmeyi amaçlamıştır (Fillinger, 2009, s. 10). Örneğin, 1997 yılında Toshka'daki Yeni Vadi Projesi, Mısır'daki tarım arazilerini Nasır Gölü yakınlarındaki Sahra Çölü'ne kadar genişletmek amacıyla kurulmuştur. Bu girişim nüfus artışı, gıda güvenliği ve istihdam yaratmanın getirdiği zorlukları ele almak için tasarlanmıştır. Proje, Nil'den kurak *Toshka* bölgesine su getirmek ve daha önce çorak olan arazilerin işlenmesine olanak sağlamak için kanalların ve devasa sulama altyapısının inşasını içermiştir. Bu çevresel dönüşüm teknik bir başarı olarak görüldü ve Mısır'ın gelişimi için çevresine hakim olma becerisinin bir simgesi olmuştur (Blanc, 2010). İkincisi, Nil'in suyu Mısır'da insani ve endüstriyel tüketim için de gerekliydi. Hüsnü Mübarek, sanayinin yanı sıra kentsel ve kırsal nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla su temini altyapısını geliştirmek için adımlar atmıştır. Aslında, temiz ve güvenli içme suyuna erişim, özellikle Kahire gibi yoğun nüfuslu kentsel bölgelerde büyük bir endişe

kaynağıydı. Hükümet, halka içme suyu sağlamak için su arıtma sistemleri ve dağıtım ağlarının kurulması noktasında yatırımlar yapmıştır. Sanitasyonun iyileştirilmesi de bu girişimlerin önemli bir parçasıydı. Mübarek, su kirliliği sorunlarını azaltmak ve kentsel alanlardaki yaşam koşullarını iyileştirmek için modern sanitasyon sistemlerinin kurulmasını teşvik etmiştir. Mısır endüstrisinin büyümesini sürdürmek için güvenilir bir su kaynağına ihtiyacı vardı. Su kaynağı planlamasında enerji üretimi ve imalat da dahil olmak üzere endüstriyel su ihtiyaçları dikkate alınmıştır. Suyun tüm bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamak için Nil'in su kaynaklarının etkili yönetimi çok önemliydi. Su kullanımını optimize etmek ve israfı en aza indirmek için politikalar geliştirmiştir (Pagès-El Karoui ve Vignal, 2011). Üçüncüsü, Etiyopya ve Sudan'da yağışlı mevsimlerde Nil Nehri'nde yıllık su baskınları yaşanıyor ve bu da su akışında önemli bir artışa neden olmuştur. Mısır'da Nil Nehri boyunca meydana gelen yıkıcı selleri önlemek için Mübarek ve hükümeti, su akışını düzenlemek amacıyla barajların, setlerin ve kanalların düzenli bakımını ve izlenmesini sağlamıştır. Özellikle Asvan Barajı bu düzenlemede çok önemliydi. Mısırlı yetkililer Nil'in su seviyesini yakından takip etti ve gerektiğinde suyu serbest bırakarak veya keserek taşkınları kontrol altına almak için önlemler almıştır. Bu sel yönetimi, Nil boyunca tarım arazilerinin ve yerleşim alanlarının korunmasına yardımcı olmuştur. Barajların ve kanalların sabit tutulması, taşkınları önlemenin yanı sıra, Mısır tarımının sürdürülmesi için gerekli olan tarım arazilerinin sulanması için su sağlanmasına da yardımcı olmuştur. Dördüncüsü, iç ticaret ve nehir kıyı alanlarının temini açısından özellikle önemli olan, ekonomik ve uygun bir nehir ulaşım yolu sunmaktır. Tekneler tarım ürünleri, inşaat malzemeleri, mamul mallar ve yolcular dahil olmak üzere çeşitli malları taşır. Mısır, Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan yapay bir su yolu olan Süveyş Kanalı ile de tanınır. Bu kanal, gemilerin Afrika'nın çevresini dolaşırken zamandan ve maliyetten tasarruf etmesini sağlayarak uluslararası ticarete çok önemli bir rol oynamaktadır. Mübarek'in yönetimi altında Süveyş Kanalı daha büyük gemileri barındıracak şekilde iyileştirildi ve genişletildi. Mübarek ayrıca İskenderiye, Port Said ve diğer kıyı şehirleri de dahil olmak üzere Nil Nehri boyunca liman altyapısının geliştirilmesini de desteklemiştir. Bu limanlar, deniz ticareti ve konteyner taşımacılığının artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere modernize edilmiştir. Nil ve Süveyş Kanalı'ndaki seferler Mısır'ın uluslararası ticareti için çok önemliydi. Hükümet, ekonomiyi canlandırmak amacıyla ulaştırma ve lojistik sektörüne yatırım

için uygun bir ortam yaratmaya çalıştı (Blanc, 2010). Bu anlamda, Hüsnü Mübarek yönetimindeki Mısır, su kaynakları yönetiminde, ülkenin gıda ve ekonomik güvenliği üzerinde olumlu etkisi olan çok önemli bir gelişme dönemi yaşamıştır.

3.3.2. Hüsnü Mübarek'in Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası

Bu bölümde, Hüsnü Mübarek döneminde Mısır'ın Nil'e kıyısı olan ülkelerle ilişkilerinin işbirliği, müzakereler ve bazen de gerginliklerin bir karışımıyla şekillendiği ortaya konacaktır.

3.3.2.1. Mısır-Diğer Havza Ülkelerine Arasında İşbirliği

1990'ların başından itibaren Etiyopya, Mısır ve Sudan'ın da aralarında bulunduğu Nil Havzası'na komşu ülkeler, Nil'in su kaynaklarının yönetimiyle ilgili zorlukların üstesinden gelmek için çeşitli tek taraflı ve çok taraflı önlemler ve girişimlerde bulunmuştur. İlk işbirliği girişimleri, 1967'de öngörülen Hydromet projesi gibi Abdülnasır dönemine kadar uzanırken, zamanla başka işbirliği girişimleri de ortaya çıkmıştır. Böyle bir girişim, 1983 yılında Boutros-Ghali'nin çabalarıyla başlatılan ve Swahili dilinde kardeşlik anlamına gelen Undugu adıyla kurulan bir gruptu. Ancak bu girişim Mısır'ın hakimiyet kurma girişimi olarak algılandığı için Etiyopya başta olmak üzere tüm kıyıdaş ülkeler tarafından hoş karşılanmamıştır. Hydromet proje çalışmasının 1992'de sonuçlanmasının ardından yeni bir işbirliği girişimi daha ortaya çıkmıştır. TECCONILE (Nil Havzasının Kalkınmasının ve Çevresel Korumasının Desteklenmesi Teknik Komitesi) adı verilen bu bölgesel organizasyon aralarında Mısır, Sudan, Ruanda, Tanzanya, Uganda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin de bulunduğu birçok ülkenin su kaynakları bakanları tarafından başlatıldı (Collins, 2000, s. 260). 1992'de TECCONILE'in kurulması, Nil Havzasında bölgesel işbirliğini ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye yönelik olumlu bir adımdı. Yıllar boyunca bu girişim, havza çapında bir kurumsal işbirliği mekanizması olarak kabul edildi ve kıyıdaş devletler arasında diyalog, işbirliği ve ortak projelerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamayı amaçlamıştır. Bununla beraber girişim, su kullanımı ve yönetimine ilişkin temel sorunları tatmin edici bir şekilde çözmeyi başaramamıştır. Nil Havzası'ndaki çevre ve iklim değişikliği sorunlarını çözmek için TECCONILE'in önerdiği eylem planı havza ülkeleri arasındaki sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Zira TECCONILE'a tam üye olarak katılmayı reddeden Etiyopya ve Kenya, Mısır

liderliğindeki mevcut yapıyı, eşit su dağıtımı konusunu ele almayan ve Mısır yönetimini pekiştirme girişimi olarak algıladıkları için olumlu karşılamamıştır (Arsano, 2006, s. 346).

Mısır ile komşu ülkeler arasındaki ikili ilişkiler 1990'lı yılların başında ivme kazanmıştır. 1991 yılında Mısır ve Uganda arasında Victoria Gölü'nde bir enerji santrali kurulmasına yönelik bir anlaşma imzalandı ve bu anlaşma iki ülke işbirliğinde önemli bir adım olmuştur. Bu ortak girişim, her iki ülkenin artan enerji ihtiyacını karşılamak için Victoria Gölü'nün hidroelektrik kaynaklarından yararlanmayı amaçlamıştır. Victoria Gölü'nde bir hidroelektrik santralının inşası, bu önemli tatlı su kaynağının enerji potansiyelinden yararlanmayı mümkün kılacaktı. Böylece Afrika'nın en büyük gölü olan Victoria Gölü'nün enerji üretimi için önemli hidrolik potansiyelinden yararlanılacaktı. Mısır ve Uganda arasındaki bu işbirliği, bu doğal kaynağın daha verimli ve sürdürülebilir kullanımının yolunu açabilecekti (Le Floch, 2010).

Mısır ile Uganda arasındaki anlaşma birçok önemli hüküm içermiştir. Birinci olarak, Anlaşma, Uganda'nın herhangi bir değişiklik veya düzenleme olmaksızın Mısır'a doğal gazı geçerli fiyattan satmayı kabul etmesini gerektirmiştir. Buna ek olarak, Uganda'nın Mısır için üç metre olarak belirlenen depolama kapasitesine tamamen uyması gerektiği belirtilmiştir. İkinci olarak, Uganda lehine ayarlama yapılması olanağını sağlamıştır. Bu ayarlamalar, aşağı havzadaki devletlere zarar vermeden enerji üretiminin mümkün kılınmasını, böylece diğer Nil Havzası ülkelerinin çıkarlarını korurken enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik dengeli bir yaklaşım sergilemeyi amaçlamıştır. Üçüncü olarak, elektrik üretmek için kullanılan su miktarının normal akışla başa çıkabilecek kapasitede olması gerektiğini belirtmiştir. Bu hüküm, suyun elektrik üretimi için kullanılmasının nehrin doğal akışını bozmamasını ve aşağı havzadaki devletleri olumsuz etkilememesini sağlamayı amaçlamıştır. Bu önlemler, diğer Nil Havzası ülkeleri üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirirken Mısır ve Uganda arasında su kaynaklarından faydalanmak için işbirliği yapma arzusunu ortaya koymaktaydı (Eldin, 2001). Sonuç olarak Uganda ve Mısır arasında gerçekleşen başarılı işbirliği, iki hükümet arasındaki işbirliğinin somut bir örneği olmuştur.

1993'te Mısır ve Etiyopya, Nil'e ilişkin bir anlaşma imzaladı ancak bu anlaşmada bazı önemli boşluklar vardı. Mısır ve Sudan arasında Nil sularının adil kullanımına özel olarak değinen 1959 Anlaşması'ndan farklı olarak, 1993 Anlaşması sözü edilen anlaşmaya ya da suların adil kullanımı ilkesine atıfta bulunmuyordu. Mısır ile Etiyopya arasındaki anlaşma, Nil havzası çapında bir organizasyon kurmayı hedeflemiştir. Ancak sınır aşan su yollarına ilişkin uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan *kayda değer zarar* kavramını yansıtmıştır (Waterbury, 2002, ss. 82-83). Bu kavram, hiçbir ülkenin aynı su yolunu paylaşan diğer devletlere ciddi zarar verebilecek faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini ifade etmektedir. Anlaşmanın imzalanmasından önce Etiyopyalı delegeler Mısır'dan çeşitli tavizler almayı ummuştu, ancak çabaları Mısır'ın Etiyopya'nın belirli taleplerine karşı direncini gösteren bir taş duvara çarpıktan başka bir işe yaramamıştır. İki ülke arasında önemli ilerlemeler sağlayamayan anlaşmadaki bu boşluklar, Mısır ile Etiyopya arasında Nil kaynaklarının yönetimi konusunda devam eden gerginliklerin ve zorlukların devamı dışında bir sonuç doğurmamıştır (Waterbury, 1997, s. 296).

Hüsnü Mübarek döneminde havza çapında örgütlenme arayışı ve işbirliği çabaları eş zamanlı olarak devam etmiştir. 1998'de Nil Havzası'na sınırı olan tüm ülkelerin su bakanları, Nil Havzası Girişimi'nin (NBI) oluşturulması konusunda anlaşmaya vardı. TECCONILE'in yerini alan NBI girişimi faaliyetlerine 1999'da başladı. NBI'nin ortak vizyonunda tanımlandığı şekliyle temel hedefi, Nil Havzası'nın ortak su kaynaklarını adil bir şekilde kullanarak ve bunlardan yararlanarak sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Eritre dışında Nil'e kıyısı olan on ülkenin bu girişime katılması (Swain, 2008, s. 209) olumlu bir gelişmeydi.

Etiyopya'nın Nil Havzası Girişimi'ne katılmasının iki ana hedefi vardı. İlk olarak, aşağı havza ülkelerin, özellikle de Mısır ve Sudan'ın, su tahsisi konusunda yeni bir anlaşma müzakere etmeyi kabul edeceğini umuyordu. Bu müzakere, Nil'in su kaynaklarının yönetimi için daha adil bir çerçeve oluşturmaya yönelik olmalıydı. İkincisi, Etiyopya, NBI'yi Nil Havzası'ndaki büyük ölçekli projelerinin uygulanmasını kolaylaştıracak bir fırsat olarak gördü. Bu, girişimin Etiyopya'ya hidrolojik projeleri için ihtiyaç duyduğu desteği ve kaynakları sağlayabileceği anlamına geliyordu. Sonuç olarak Etiyopya, Mısır'ın bölgedeki hidro-hegemonyası

konusundaki endişelerine rağmen NBI'yi, Mısır'ın su yönetimi açısından Nil Havzası'ndaki baskın etkisine karşı bir karşı mekanizma olarak algıladı (Jungudo, 2018, s. 66). Bu bağlamda NBI'nin oluşturulmasında ABD ve başta Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kuruluşların da önemli rolleri vardı. Bu aktörlerin katılımı, farklı nedenlerle de olsa, hem Etiyopya'nın hem de Mısır'ın bu girişime katılmasında etkili olmuştur. ABD ve Dünya Bankası gibi kuruluşların Nil Havzası'nda bölgesel işbirliği için elverişli bir ortam yaratılmasına yardımcı olması hem Mısır hem de Etiyopya'nın girişime katılımının önemli bir gerekçesi olmuştur. Dünya Bankası'nın o zamanki başkanı James Wolfensohn, NBI'nin oluşturulmasında ve tüm kıyıdaş ülkelerin girişime katılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bununla beraber Dünya Bankası'nın Mısır'a Nil ile ilgili dış politikasını değiştirmesi konusunda baskı yaptığını da belirtmek gerekir. Dünya Bankası'nın Mısır'a uyguladığı bu baskı, bu ülkeye verilen kredilerin 1990'da yaklaşık 550 milyon dolardan 2000'de 50 milyon dolara kadar düşmesiyle kendini göstermiştir. Buna rağmen Mısır, Nil kaynaklarının yönetimine ilişkin siyasi dinamiklerin ve çıkarların karmaşıklığını vurgulayan tek taraflı girişimleri sürdürmeye devam etmiştir (Swain, 2002, ss. 302-303). Mısır 1999'da NBI toplantılarına ve zirvelerine katılmış ve Nil Nehri'nin yukarısındaki işbirliğini ve kalkınmayı açıkça desteklemiş olmasına rağmen, aslında NBI zirvelerinde önerilen teklifleri, tavsiyeleri ve projeleri aktif olarak reddetmişti. Başka bir deyişle Mısır'ın amacı, 1959 Nil Suları Anlaşması ile oluşturulan statükoyu korumaktı. Bu durum Mısır ile NBI içindeki diğer ülkeler arasında bir güvensizlik ve gerginlik ortamı yaratmıştır (Tekuya, 2018, ss. 13-14).

2000'li yılların başında, NBI Ortak Vizyon Gündemi'ne paralel olarak tüm Nil kıyıdaş ülkeleri, Nil suyunun adil kullanımı ve kaynaklarının verimli yönetimini sağlamak amacıyla Entebbe Anlaşması olarak da bilinecek olan İşbirliği Çerçeve Anlaşması'nı (CFA) imzalama arayışına girdi. Bu yöndeki müzakereler esasında NBI'nin kurulmasından çok önce başlamış ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından desteklenmişti. Ancak müzakereler, Nil suları üzerindeki kazanılmış ve tarihi haklarını savunmak için genellikle 1929 ve 1959 tarihli tarihi anlaşmalara atıfta bulunan aşağı kıyı ülkeleri Mısır ve Sudan'ın farklı pozisyonları nedeniyle bir sonuca ulaşmıyordu. Sonuç olarak CFA konusunda anlamlı bir anlaşmaya ancak 2006 varılabildi (Tawfik, 2016, s. 74). Uzmanların ve bakanların katıldığı uzun

görüşmelerin ardından 2006 yılında işbirliği çerçeve anlaşması taslağı hazırlandı. Anlaşmanın bu ön versiyonu daha sonra NBI'nin kilit kurumlarından biri olan Nil Havzası Su Bakanları Konseyi'ne (Nile-COM) sunuldu. Bu başarı, tüm kıyıdaş ülkeler arasında işbirliğinin güçlendirilmesi ve Nil'in su kaynaklarının daha adil yönetilmesi yönünde önemli bir adım oldu.

İşbirliği Çerçeve Anlaşması'na ilişkin 2006 ve 2007 yılları arasındaki bakanlar arası müzakereler sırasında 14(b) maddesi Nil Havzası'nın yukarı ve aşağı havzasındaki ülkeler arasında bir çekişme noktası haline gelmiştir. Bu madde, suların kullanımının hiçbir şekilde *diğer Nil Havzası devletlerinin su güvenliğini önemli ölçüde etkilememesi* gerektiğinin altını çizmektedir (İşbirliği Çerçeve Anlaşması 2010: Madde 14(b)). Ancak Mısır ve Sudan, bu maddenin suların kullanılmasının hiçbir şekilde *Su güvenliğine veya diğer Nil Havzası Devletlerinin mevcut kullanımlarına ve haklarına zarar vermemesi* gerektiğini belirttiğinde ısrar etmiştir (Tekuya, 2018: 14). Bu çerçevede Nil-COM'un kıyıdaş ülkeler arasında sözü edilen madde konusunda fikir birliğine varamaması nedeniyle konu devlet başkanlarına havale edilmiştir. Müzakereler 2009 yılında da devam etse de Mısır'ın tutumu değişmemiştir. Bu süreçte Mısır Nil'in yukarısındaki herhangi bir kalkınma projesinin Mısır ve Sudan'ın su kaynakları üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceğini gösterme niyetini açıkça ifade etmiştir. Bu durum, madde 14(b)'nin *önemli* etki yerine *olumsuz* etkiyi açıkça ifade edecek şekilde değiştirilmesi yönündeki teklife de yansımıştır. Öyle ki bu pozisyon aşağı kıyıdaş ülkelerin haklarının korunmasını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Mısır ayrıca *bilgi alışverişi* ihtiyacını vurgulayarak Nil'deki inşaat projeleri üzerindeki kontrolünü sürdürmeye çalışmıştır. Bu gereklilik, herhangi bir yukarı havza projesinin başlamadan önce aşağı havzadaki ülkelere bildirilmesi gerektiği anlamına gelmiş; bu da Mısır ve Sudan'a gözetim yetkisi vermiştir. CFA'nın süreci ve yapısı ile Mısır'ın anlaşma maddelerine yönelik tutumu incelendiğinde, Mısır'ın hidro-hegemonya olarak tanımlanabilecek Nil havzasındaki hakim rolünü korumaya çalıştığı açıkça görülmektedir (İbrahim, 2011, s. 193).

Sudan ve Mısır'ın CFA'ya karşı çıkma çabalarına rağmen anlaşma 2010 yılında kıyıdaş ülkelerin imzasına açılmıştır. CFA, 2010 yılında Uganda'nın Entebbe kentinde düzenlenen bir törenle Etiyopya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda olmak üzere dört ülke

tarafından imzalanmıştır. Birkaç gün sonra Kenya da, Nairobi'de düzenlenen ayrı bir törenle anlaşmayı imzaladı. 2011 yılında Burundi de anlaşmayı imzalayarak gruba katılmıştır. Başlangıçta altı kıyıdaş ülkenin CFA'yı imzalama taahhüdü vermesine rağmen, 2019 yılında bunlardan sadece dördü anlaşmayı onaylamıştır. Bu ülkeler anlaşmayı 2013'te onaylayan Etiyopya ve Ruanda ile 2015'te onaylayan Tanzanya ve 2019'da onaylayan Uganda'dır (Alex, 2018, s. 2).

Şekil 3.3.2.1. Entebbe Anlaşması/CFA

Kaynak: Ben Simon, 2010.

CFA'nın imzalanmaya başlanmasının ardından, Mısır ve Sudan, Nil Havzası Girişimi zirve ve toplantılarına katılımlarını dondurmaya hazır olduklarını açıklayarak memnuniyetsizliklerini dile getirmiştir. Bu tepki, Nil'in su kaynaklarının yönetimi konusunda Nil'in yukarı ve aşağı havzalarındaki ülkeler arasında devam eden bölünmeyi göstermektedir. Mısır Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hossam Zeki yaptığı açıklamada, *Mısır, Nil sularının kullanımındaki payını etkileyecek hiçbir anlaşmaya katılmayacak veya imzalamayacak* ifadesini kullanmıştır. Mısır'ın resmi haber ajansı MENA'nın haberine göre, Mısır Parlamento ve Hukuk İşleri Bakanı Müfid Şehab, Kahire ve Hartum imzalamadığı için Entebbe Anlaşması'nın geçersiz olduğunu iddia etmiştir. Aynı şekilde Mısır Su ve Sulama Bakanı Mohammad Allam da ülkesinin haklarını savunmak için hukuki ve diplomatik önlemler alacaklarını ifade etmiştir (RFI, 2010, 15 Mayıs).

Mısır ve Sudan'ın CFA'yı imzalamayı reddetmesi, bunun uluslararası hukuk açısından yasallığı ve geçerliliği konusunda soru işaretlerine neden olmuştur. Ancak CFA

hidropolitik açıdan, yukarı havza ülkeleri açısından, özellikle de Etiyopya için önemli bir başarı olarak değerlendirildi. Bununla beraber CFA, Etiyopya dahil olmak üzere yukarı havza ülkelerinin Mısır ve Sudan'ı uluslararası toplumun gözünde Nil havzasının yönetiminde işbirliği yapmaktan çekinen ülkeler olarak sunmalarına izin vermiştir. Öte yandan yukarı ve aşağı havza ülkeleri arasındaki farkların bu şekilde vurgulanması, Nil suyunun adil yönetimi konusunda küresel kamuoyunun farkındalığının artmasına yardımcı olmuştur. Yine CFA, Nil Havzası'nda her biri suya ve kalkınma projelerine ihtiyaç duyan on bir ülkenin bulunduğunu hatırlatarak *Mısır Nil'dir, Nil de Mısır'dır* şeklindeki geleneksel anlatının değiştirilmesine yardımcı oldu (Tekuya, 2018, s. 14). Bu bağlamda CFA'yı *Mısır hidropolitik hegemonyasının sonunun başlangıcı* olduğu şeklinde değerlendirenler de vardır (İbrahim, 2011, s. 201).

2010 yılında Arap Baharının başlaması ve 2011 yılında Mısır'da yaşanan rejim değişikliği, havzanın hidropolitik dengesini derinden etkiledi. 2011'de Etiyopya hükümetinin Mavi Nil üzerinde BERB inşaatını başlatması Mısır için gerçek ve büyük bir zorluğun işaretiydi. 2011 yılından itibaren Rönesans Barajı, Etiyopya, Mısır ve Sudan arasındaki gerilimin de odağı haline gelecektir (Maasho ve Zayed, 2011).

3.4. Arap Baharı Süreci

17 Aralık 2010'da Tunus'un Sidi Bouzid kentindeki bir pazarda "Arap Baharı"nın başlangıcına damgasını vuran trajik bir olay yaşanmıştır. Mohamed Bouazizi adlı iş bulamadığı için sokak satıcılığı yapmak zorunda kalan üniversite mezunu bir genç ekonomik zorluklar ve hükümet baskısıyla karşı karşıya kaldıktan sonra protesto amacıyla kendini ateşe vermiştir. Onun umutsuz eylemi Tunus'ta bir protesto hareketini ateşledi ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde benzer hareketlere ilham vermiştir. Arap Baharı, barışçıl gösterilerden şiddetli devrimlere ve iç savaşlara kadar çeşitli ülkeleri etkileyen bir dizi protesto hareketiydi. Bu hareketten doğrudan etkilenen ülkeler Tunus, Mısır, Suriye, Yemen ve Libya olmuştur. Bu ülkelerde gösteriler ve protesto hareketleri, Suriye dışında mevcut liderlerin devrilmesi ve seçimlerin yapılması gibi önemli siyasi değişikliklere yol açmıştır. Bölgedeki diğer ülkeler de, etkileri farklı yoğunluklarda olsa da huzursuzluk ve protestolarla sarsıldı. Bu hareketlerin nedenlerini ekonomik sorunlardan işsizlik ve yolsuzluğa, gelir dağılımı adaletsizliğinden insan hakları kaygılarına varıncaya kadar geniş birçok alana

yaymak mümkündür. Arap Baharı, bölgedeki insanlar arasındaki yaygın hoşnutsuzluğun ve onların toplumlarında ve hükümetlerinde önemli değişiklik taleplerinin altını çizmiştir (Ünal, 2021, s. 34; Amin, 2012).

Tunus'ta Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali'nin Ocak ayında iktidardan ayrılması ve ülkeden kaçması sonrasında binlerce Mısırlı rejime karşı protestolara başlamıştır. Baskılara rağmen Mısırlılar Şubat ayında Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'i iktidardan uzaklaştırmıştır. Bu iki ülkede serbest seçimler düzenlendi ve bunun sonucunda İslamcı gruplar zafer kazanmıştır. Libya'da Albay Muammer Kaddafi 'ye karşı başlayan protestolar, NATO güçlerinin müdahale ettiği bir iç savaşa dönüştü. Hızlı şekilde bir Ulusal Geçiş Konseyi kuruldu. Tunus ve Mısır devrimleri, 2011'in başından itibaren Yemen, Bahreyn ve Suriye halklarını hükümetlerine karşı protesto yapmaya teşvik etmiştir. Bu ülkelerin her birinde ve özellikle de Beşar Esad hükümetinin, ayaklanmaları acımasızca bastırdığı Suriye'de uluslararası toplumun kınamalarının ardından göstericilerle polis arasında ölümcül çatışmalar yaşanmıştır. Yemen Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih Kasım ayında iktidardan ayrılmayı kabul etmek durumunda kalmıştır (Al Jazerra, 2015, 25 Kasım; Lacheret, 2019). Ürdün, Bahreyn ve Kuveyt gibi ülkeler yukarıda sayılanlara oranla Arap Baharının çalkantılarından daha az etkilendi. Bahreyn'de büyüyen gösteriler başta Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve bazı Katar güçlerinin Körfez İşbirliği Konseyi'ne (KİK) bağlı birliklerin Bahreyn İnci Meydanı'nın işgaline son vermek için müdahalesine yol açmıştır. Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi refah düzeyi oldukça yüksek diğer monarşiler Arap Baharı sürecinden neredeyse hiç etkilenmemiştir. Bunun nedeni olarak söz konusu monarşilerin bölgesel ayaklanmalar sırasındaki göreceli istikrarı, ekonomik sorunları yönetme, iç güvenliği sürdürme ve nüfuslarının temel ihtiyaçlarını karşılama yetenekleri gibi faktörleri saymak mümkündür (Abushouk, 2016).

Medyanın Arap Baharındaki rolü, bu kitlesel protesto hareketlerinin ortaya çıkması, gelişmesi ve görünür olması açısından hayati önem taşıyordu. Televizyon, radyo ve gazeteler gibi geleneksel medya, devam eden olayların kitlesel yayılmasına yönelik platformlar olarak hizmet vermiştir. Protestoların, çatışmaların ve liderlerin konuşmalarının medyada yer alması vatandaşları bilgilendirmede, geniş ilgi uyandırmada ve dayanışma yaratmada önemli bir rol oynamıştır. Uluslararası medyada

yer alması aynı zamanda uluslararası ilgiyi çekmede ve protestocularla küresel dayanışmayı güçlendirmede de kilit rol oynamıştır. Aynı zamanda sosyal medya Arap Baharı sürecinde büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Facebook, Twitter ve Youtube gibi platformlar protestocuların gerçek zamanlı olarak iletişim kurmasına, eylemlerini koordine etmesine ve bilgi yaymasına olanak tanımıştır. Sosyal medya, çoğu zaman hükümet kontrolündeki devlet medyasını atlayarak, hızlı ve etkili bir kitlesel seferberlik için alan sağlamıştır. Amatör videolar, görüntüler ve kişisel ifadeler, polis şiddetinin, insan hakları ihlallerinin ve baskı eylemlerinin açığa çıkmasına yardımcı olarak halkın öfkesini ateşledi (Guaaybess, 2019).

Arap Baharı Mısır'da ciddi huzursuzluklara neden oldu. 1981'de iktidara gelen Hüsnü Mübarek, 30 yılın sonunda Mısır'da tartışmalı bir isim haline gelmişti. İktidarı oğlu Cemal Mübarek'e devretme niyeti, Mübarek ailesinin ülke üzerindeki hakimiyetini devam ettirecek olması yaygın bir hoşnutsuzluğa yol açmıştı. 25 Ocak'ta protestocular Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda ve diğer şehirlerde toplanarak onun istifasını talep etmiştir. Mübarek, hükümeti yeniden düzenleyerek ve güvenlik güçlerini göreve çağırarak protestoları bastırmaya çalıştı ancak bu, protestocuların öfkesini dindirmeye yetmemiştir. Protestolar yoğunlaştı; talepler olağanüstü halin kaldırılmasından hükümetin istifası, anayasanın revize edilmesi ve parlamentonun feshedilmesi gibi daha radikal taleplere dönüşmüştür. Artan baskılarla karşı karşıya kalan Mübarek, nihayet 11 Şubat 2011'de istifa etmiştir. Yetkilerini, ülkenin kontrolünü üstlenen Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne (SKYK) devretmiştir. Bu geçiş, Mısır'da Mübarek yönetiminin sonunu ve çalkantılı bir siyasi geçiş döneminin başlangıcını işaret eden tarihi bir an olmuştur.

3.5. Muhammed Mursi Döneminin Genel Özellikleri

11 Şubat 2011 Mübarek'in istifasının ardından Mısır, Mareşal Muhammed Hüseyin Tantavi başkanlığındaki SKYK kontrolüne verilmiştir. SKYK, sivil hükümete geçişi denetleme ve serbest seçimler düzenleme sözü vermiştir. 2011-2012'de Mısır'da tarihi yasama ve başkanlık seçimleri yapılmıştır. Kasım 2011'den itibaren çeşitli aşamalarda gerçekleşen yasama seçimleri İslamcı partilerin, özellikle de Müslüman Kardeşler bağlantılı Özgürlük ve Adalet Partisi'nin zaferiyle sonuçlanmıştır. Haziran 2012'de

Müslüman Kardeşler üyesi Muhammed Mursi, Mısır'ın demokratik olarak seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur (Ait-Chaalal, 2012, s. 190).

Ulusal çerçevede, bu dönemde Mısır yakıt ve pişirme gazı gibi temel ihtiyaçlarda kıtlıkla karşı karşıya kalmıştır. Bu kıtlıklar, Mısırlıların günlük yaşamlarını doğrudan etkilediği için halk arasında hayal kırıklığına neden olmuştur. Mursi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde işsizlik oranları, büyük ölçüde zorlu ekonomik durum nedeniyle artmıştır. Yüksek işsizlik halkın hoşnutsuzluğunu artırdı ve protestolara ve toplumsal huzursuzluğa katkıda bulunmuştur. Mısır'ın para birimi Mısır poundu bu dönemde önemli değer kayıpları yaşamıştır. Bunun enflasyon üzerinde ciddi sonuçları oldu ve ithal malların fiyatları yükselirken birçok Mısırlının temel ihtiyaçlarını karşılaması zorlaşmıştır. Mısır'ın para istikrarını ve ülkenin temel malları ithal edebilme yeteneğini desteklemek için gerekli olan döviz rezervleri önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum Mısır'ı dış ekonomik şoklara karşı daha savunmasız hale getirmiştir (Mucha, 2014, s. 79).

Muhammed Mursi hükümeti, ABD'ye karşı daha bağımsız bir yaklaşım benimsemek ve Orta Doğu'daki ülkeler de dahil olmak üzere diğer bölgesel aktörlerle ilişkileri güçlendirmek suretiyle Mısır'ın dış politikasını yeniden yönlendirmeye çalışmıştır. Mısır ile ABD arasındaki ilişkiler Mursi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde inişli çıkışlı olsa da iki ülke diplomatik ilişkileri ve İsrail-Filistin çatışması da dahil olmak üzere çeşitli bölgesel konulardaki görüşmeleri sürdürmüştür. Mursi yönetimindeki Mısır, İsrail ile Gazze Şeridi'ni yöneten Filistinli grup Hamas arasındaki müzakerelerde arabuluculuk rolü oynamıştır. Bu arabuluculuk, çatışma zamanlarında ateşkesleri ve ateşkes anlaşmalarını kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca Mısır, özellikle Arap Birliği'ne aktif olarak katılarak ve Suriye'de başta olmak üzere bölgedeki protesto hareketlerini destekleyerek diğer Arap ülkeleriyle bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Mursi'nin başkanlığı döneminde Mısır, İran'la onlarca yıldır kopmuş olan diplomatik ilişkileri yeniden kurmaya çalışmıştır. Bu, bölgesel ittifakları yeniden dengeleme girişimi olarak yorumlanmıştır (Merlo, 2016).

Mısır için bölgesel çerçevedeki dinamikler de gelişmiştir. Mısır'daki siyasi değişimler, komşu ülkeler ve bölgesel ortaklarla olan ilişkileri etkilemiştir. Güvenlik, Nil su

kaynakları ve jeopolitik güç dengeleri gibi konular, Mısır dış politikasının yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmuştur. Nil sularının yönetimine ilişkin tartışmalar ve müzakereler hayati olmaya devam etmiş, ancak bunlar aynı zamanda yeni Mısırlı siyasi aktörler ve onların önceliklerinden de etkilenmiştir (Roll ve Grimm, 2012).

Mısır, Mursi'nin cumhurbaşkanlığı sırasında güçlü bir siyasi muhalefet ve laik partilerin Müslüman Kardeşler liderliğindeki hükümete karşı çıkmasıyla derinden bölünmüştü. Bu siyasi bölünme protestolara ve siyasi istikrarsızlığa katkıda bulundu. Mursi'nin kısa dönemi çok sayıda gösteri ve protestoya sahne olmuştur. Göstericiler, hükümetini ekonomik sorunları çözme konusundaki yetersizliğinin yanı sıra otoriter bir eğilime kaydığını düşündükleri Mursi'yi şiddetle eleştirdiler. 3 Temmuz 2013'te General Abdülfettah el Sisi liderliğindeki Mısır ordusu, kitlesel protestolara ve hükümete karşı artan bir muhalefet sürecinde henüz bir yıl kadar cumhurbaşkanlığı yapmış olan Muhammed Mursi'nin görevine askeri bir darbe ile son vermiştir.

3.5.1. Muhammed Mursi Döneminde Nil Nehri Bağlamında Mısır İç Politikası

Mursi'nin iktidara yükselişi, Mısır'ın yıllar süren otoriter yönetimin ardından demokrasiye geçiş girişiminde bulunduğu tarihi bir anın simgesiydi. Mursi'nin seçildiği 2012 cumhurbaşkanlığı seçimleri değişim umutlarıyla birlikte ülkede önemli bir siyasi dönüm noktası olmuştur. Bu seçimin ana isimleri Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi ile Mısır ordusunda eski bir general ve eski cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'e yakın olan Ahmed Şefik'ti. Mursi İslamcı eğilimi temsil ederken, Şefik eski rejimin aday olarak görülmüştür. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turu Mayıs 2012'de gerçekleşti. Mursi oyların %24,8'ini alırken, Şefik %23,7 civarında oy aldı. Aday sayısının çokluğu nedeniyle hiçbir aday salt çoğunluğu sağlayamayınca ikinci tura geçildi. Haziran 2012'de yapılan ikinci turunda karşı karşıya gelen Mursi ile Şefik arasındaki seçim oyların %48,3'ünü Şefik'e karşı %51,7 oranında oy alan Mursi'nin zaferiyle neticelendi. Hüsnü Mübarek yönetiminde onlarca yıldır devam eden otoriter yönetimin ardından yapılan Mısır'ın ilk demokratik cumhurbaşkanlığı seçimlerini Müslüman Kardeşlerin siyasi partisi Özgürlük ve Adalet'in adayı Mursi kazanmış ve uzun zaman baskılanmış olan bir hareket iktidara gelmişti (Al Ahram, 2013, 23 Aralık).

Muhammed Mursi, seçim kampanyası sırasında Mısırlılara günlük sorunları çözmeye ve yaşam koşullarını iyileştirmeye odaklanan bir dizi vaatte bulunmuştur. Bu vaatler arasında güvenliğin sağlanması, sokakların ve suların temiz olması ve yaşam maliyetinin azaltılması da yer almıştır. Bununla beraber Mursi, bu reformları görevdeki ilk 100 gününde uygulama sözü vererek Mısır halkının yüksek beklentilerini artırmıştır (Fransa 24, 2012, 8 Ekim).

Mursi'nin Haziran 2012'den Temmuz 2013'e kadar süren cumhurbaşkanlığı onlarca yıllık otoriter yönetimin ardından demokratik ruhun gelişmeye çalıştığı yeni bir siyasi dönemde gerçekleşti. Mursi, ordudan gelmeyen ilk Mısır cumhurbaşkanı oldu ve Abdülnasır'a kadar uzanan bir geleneğe son vermiştir. Mursi asker olmamasına rağmen, *genç nesil* bir asker olan Mareşal Abdülfettah el Sisi'yi savunma bakanı olarak atayarak orduyla ilişkilerini sürdürmeye çalıştı. Bu atamanın amacı, kendi reformlarını sürdürürken orduyla işbirliğini geliştirmektir (Vannetzel, 2016).

Cumhurbaşkanlığının kısa sürmesine ve siyasi huzursuzluğa rağmen Muhammed Mursi, Nil su kaynaklarının yönetimini modernize etmek ve Mısır'da tarımsal kalkınmayı teşvik etmek için girişimlerde bulunmuştur. Mursi yönetimi altında Mısır istikrarlı bir nüfus artışı yaşamış; bu da artan nüfusunu beslemek için gıda talebinin artması anlamına gelmiştir. Artan bu talebi karşılamak için Mursi, Mısır'daki tarımsal verimliliği artırmayı hedefledi. Nil'in kaynaklarının daha sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasıyla ulusal gıda üretiminin artırılmasına yönelik tedbirler uygulamaya konulmuştur. Birincisi, Mursi daha ileri teknolojiler ve sürdürülebilir tarım uygulamaları sunarak ve yeni, yüksek verimli ürün çeşitlerinin benimsenmesini teşvik ederek tarım sektörünü modernleştirmeye çalışmıştır. Daha verimli sulama tekniklerinin kullanılmasını, ürün hastalıklarının yönetilmesini ve gübrenin sorumlu bir şekilde kullanılmasını içermiştir. İkincisi, tarım sektörünün dayanıklılığını sağlamak için ürünleri çeşitlendirmek şarttı. Mursi, çiftçileri çeşitli ürünler yetiştirmeye teşvik ederek tek bir ürüne aşırı bağımlılık riskini azaltmıştır. Buğday ve pirinç gibi geleneksel ürünlerin yanı sıra bakliyat, tahıl, meyve ve sebze gibi ürünlere de ağırlık verilmiş Ürün çeşitlendirmesi, ülkenin tek bir ürünün üretimindeki dalgalanmalara karşı hassasiyetinin azaltılmasına yardımcı olmuştur. Üçüncüsü, Mursi daha verimli ve yerel koşullara dayanıklı ürün çeşitleri geliştirmek için tarımsal

araştırmalara yatırım yapmıştır. Bununla verimi artırmayı ve hava koşullarına bağlı ürün kıtlığı riskini azaltmayı amaçlamıştır. Bu önlemler Mısır'ın gıda konusunda kendi kendine yeterliliğini güçlendirmeyi ve gıda ithalatına bağımlılığını azaltmayı amaçlamıştır (Vannetzel, 2016).

Mursi, Haziran 2012'de Ulusal Su Kaynaklarını Geliştirme Programını başlattı. Bu iddialı program, su kaynakları yönetimini iyileştirmeye odaklanarak Mısır'ın su altyapısını modernleştirmeyi amaçlamış, Nil suyunu daha verimli bir şekilde yönetmek için barajların, pompa istasyonlarının, sulama kanallarının ve diğer temel altyapıların rehabilitasyonu ve inşasını içermiştir. Modernizasyon çalışmalarının önemli bir kısmı su depolama kapasitesinin artırılmasına odaklanmıştır. Nil'in akışındaki mevsimsel değişikliklerin daha iyi yönetilmesini mümkün kılarak tarım ve diğer kullanımlar için daha güvenilir bir su temini sağlamıştır. Mursi hükümeti damla sulama gibi daha verimli sulama uygulamalarının benimsenmesini teşvik etti. Su tasarrufu sağladı ve tarımsal verimliliği artırmıştır. Su kaynaklarını etkili bir şekilde yönetmek için farklı paydaşlar arasındaki koordinasyon çok önemliydi. Buna çiftçiler, devlet kurumları, su uzmanları ve su yönetiminde yer alan diğer paydaşlar da dahildi. Mursi, su kaynaklarının daha verimli kullanılması için bu koordinasyonu güçlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Mısır halkı arasında su tasarrufunu teşvik etmek için bilinçlendirme kampanyaları yürütmüştür. Ülkenin su kaynakları üzerindeki baskılar göz önüne alındığında, sorumlu su kullanımını teşvik etmek için farkındalığın artırılması çok önemliydi (Azab, 2012, s. 150).

Mursi kamuoyu önünde Mısır'ın Nil sularındaki tarihi payına herhangi bir tecavüzü kabul etmeyeceğini ilan etmiştir. 2013'te BERB sorunuyla karşı karşıya kalan Mursi, Nil suyu sorununun bir ulusal güvenlik meselesi olduğunu vurgulayarak ulusal birlik çağrılarında bulunmuştur. Etiyopya barajının inşası karşısında Mısır çıkarlarının korunmasının önemini vurgulayarak halkın desteğini harekete geçirmeye çalışmıştır. Ulusal bir konferansta bir bu yöndeki yaklaşımını *Savaş çağrısı yapmıyoruz, ancak güvenliğimizin tehlikeye atılmasını asla kabul etmeyeceğiz* sözleriyle dile getirdi. Kalabalığın tezahüratları karşısında *Bu, ülkeye yönelik tehditlere karşı birlikte olduğumuzu ortaya koyan büyük bir birlik gösterisidir.. Özgür devrimciler olarak yolumuza devam edeceğiz* dedi (Al Ahram, 2013, 11 Haziran). Mısır halkının Mursi'ye

ve onun Nil meselesini ele alış biçimine tepkileri farklıydı. Başta İslamcılar olmak üzere bazı kesimler onun Mısır'ın su haklarını savunma çağrılarını desteklerken ve BERB meselesini ulusal güvenlik açısından hayati önemde görürken Liberal Mısırlılar başta olmak üzere kimi kesimler de yönetimi anlaşmazlığın çözümünde daha sert ve etkili adımlar atmadığı için eleştirdi. Mursi'nin BERB konusundaki konuşmaları ve pozisyonları bölgesel düzeyde de yankı bulmuştur.

Mısır'daki kısa başkanlığı sırasında Mursi, Mısır toplumunun çeşitli gruplarını ve bileşenlerini hoşnut edemedi. Kasım 2012'de cumhurbaşkanına geniş yetkiler veren ve Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne başvuru olasılığını sınırlayan bir anayasa bildirisi yayımlaması gücü elinde toplama girişimi olarak görülmüş ve toplumun birçok kesimini kızdırmıştır. İslamcı saflardan yeni bir başsavcı ataması da yargının bağımsızlığı konusundaki endişeleri artırmıştır. Bu atama liberalleri daha da yabancılaştırdı ve kurumlar üzerinde aşırı İslamcı nüfuz korkusunu güçlendirmiştir. Ayrıca, Mursi yasaların İslam hukukuna uygunluğunu doğrulamaktan sorumlu dini bir organın oluşturulmasını öngören yeni bir anayasayı kabul etmiştir (Stadnicki, 2017).

Otoriterlik ve baskı algısını güçlendiren *yetkililere hakaret ve direnme* yasağı da dahil olmak üzere ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirildi. Muhaliflerin önemli ölçüde bünyesinde toplandığı Temerrüd Hareketi, yaygın halk hoşnutsuzluğu, ekonomik kaygılar ve otoriter olarak algılanan politikalar nedeniyle Mursi'nin görevden alınması çağrısında bulunan milyonlarca imza topladı (Barbary ve Adib Doss, 2014, s. 165). Onun İslamcı politikaları ve başkanlık gücünü güçlendirmeye yönelik çabaları, muhalefet gösterilerine ve kitlesel protestolara yol açtı. Kıpti Hristiyanlar da dahil olmak üzere Mısır'daki azınlıklar, Mursi hükümetinin İslamcı yönelimiyle ilgili endişelerini dile getirdi. Mursi'nin görev süresi boyunca protestolar ve siyasi huzursuzluklar arttı. Mısır halkı onun liderliği konusunda bölünmüştü ve istifası yönünde çağrılar yapılıyordu (Fransa Info, 2013, 30 Haziran).

3 Temmuz 2013'te Mısır ordusu Muhammed Mursi'yi devirerek onun başkanlığına son verdi. Ordu, ülkeyi sarsan protesto ve huzursuzluklara tepki olarak halkın iradesini öne sürerek bu eylemi meşrulaştırdı. Muhammed Mursi, devrilmesinin ardından Mısırlı yetkililer tarafından tutuklandı ve gözaltına alındı. Şiddeti teşvik etmek,

devlete karşı komplo kurmak ve casusluk da dahil olmak üzere çeşitli suçlamalara maruz kaldı. Mursi'nin tutuklanması hem yurt içinde hem de yurt dışında önemli bir tartışma konusu oldu. Destekçileri, onun hapsedilmesinin siyasi olduğunu ve İslamcı muhalefeti bastırmayı amaçladığını iddia etti. Bu durum Mısır'da adalet, insan hakları ve demokrasi konusundaki tartışmaları alevlendirdi. Ne yazık ki Muhammed Mursi Haziran 2019'da gözaltında iken mahkeme salonunda hayatını kaybetti.

3.5.2. Muhammed Mursi Döneminin Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası

Bu bölümde, Muhammed Mursi'nin Nil Havzası ülkelerine, özellikle de Etiyopya ve Sudan'a yönelik, karmaşık olan ve BERB sorunundan büyük ölçüde etkilenen dış politikası incelenecektir.

3.5.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri

Arap Baharından önce Nil suyu sorunlarına genellikle teknik ve bölgesel işbirliği perspektifinden yaklaşılmıştır. Başta Mısır olmak üzere bölgedeki siyasi değişimlerle birlikte su meselesi siyasi bir hal almıştır. Nil'in su kaynaklarının güvence altına alınması ihtiyacı, iç siyasi mülahazaların etkisiyle hükümetin temel endişesi haline geldi. 2011 yılında Mavi Nil üzerinde BERB'in inşa edilmesi Mısır'ın kaygılarının yoğunlaşmasında merkezi bir rol oynamıştır. BERB, Mısır'ın Nil suları üzerindeki tarihsel hakimiyetine doğrudan bir meydan okumaydı. Gerginlikler zaten müzakerelerin Mısır'ı tatmin edecek bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle çıkmıştı. Mısır'da Mübarek rejiminin devrilmesinin ardından kurulan geçici hükümetin başbakanı İsam Şeref Etiyopya'ya bir ziyaret düzenledi. İki ülke bu ziyaret sırasında Uluslararası Uzmanlar Paneli'ni (IPoE) kurma konusunda anlaştı. Başbakan İsam Şeref'in IPoE'yi oluşturma girişimi BERB için bağımsız bir değerlendirme mekanizması kurmayı amaçlamıştır. IPoE'de Mısır, Sudan ve Etiyopya'dan uzmanların yanı sıra uluslararası uzmanlar da yer almıştır. Amaç, projenin tarafsız bir değerlendirmesini sağlamaktır. IPoE raporunu yayınladıktan sonra barajın bazı yönlerden olumlu etkileri olacağı tespit edilmiştir. BERB'in yapımıyla ilgili mühendisler ve diğer profesyoneller, barajın çökeltileri önleme, elektrik üretme, nehrin akışını düzenleme ve aşırı su baskınlarını önleme açısından Sudan için faydalı olduğunu ortaya koymuştur (Salman, 2016, ss. 516-517). Bununla beraber Mısır'a ulaşan su miktarının azalacağını da ortaya çıkardılar. Bu durum, Nil'in su kaynağında

olası bir azalma anlamına geldiğinden Mısır tarafında endişeye neden olmuştur (Tawfik, 2016, s. 74-75).

Muhammed Mursi BERB krizini çözmek için diplomasi ve diyalog odaklı bir yaklaşım benimsedi. Bu yaklaşım, çatışmaların müzakere yoluyla barışçıl çözümü perspektifinin bir parçasıydı. Mursi'nin BERB krizi bağlamında Afrika'nın önemini vurgulaması ve sorunun bölgesel öneminin kabul edilmesi, Nil'e kıyısı olan tüm ülkelerin çıkarlarını dikkate alan işbirlikçi bir yaklaşım ve çözümlere olan ihtiyacın altını çiziyordu. Ancak Mursi'nin yurt içindeki rakipleri ve muhalifleri farklı bir bakış açısına sahipti. Bazıları Etiyopya ve BERB'e karşı askeri önlemler önererek daha agresif ve daha az diplomatik bir yaklaşım önerdi (Tawfik, 2016). Örneğin İslamcı Nur Partisi'nin önemli isimlerinden biri şunu ifade etti: *Diplomasi başarısız olursa, Nil suyunun korunması için askeri müdahale çözümdür*. İslamcı İnşaat ve Kalkınma Partisi lideri de Mısır ulusal güvenliğine yönelik saldırıya yanıt verilmesi sorununu ele almak üzere Mursi'yi acil toplantıya çağırdı (Lawson, 2016, ss. 3-4). Mısır'daki İslamcı partilerin çağrılarına yanıt olarak Mursi, BERB'den geldiği varsayılan tehdit karşısında birlik çağrısı yaparak ülke içindeki desteği harekete geçirmeye çalışmıştır. Nil suyu meselesi etrafında ulusal uyumu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Mursi, BERB sorununu çözmek için diyalog ve müzakereleri savunmaya devam etmesine rağmen, bunu ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır. BERB konusunda Etiyopya'ya yönelik sert ve bazen de tehditkâr açıklamalarda bulunmuştur. Etiyopya'yı Mısır'ın su arzının azaltılmasına müsamaha göstermeyeceği konusunda uyarmış ve kamuoyuna *tüm seçeneklerin* açık olduğunu söyleyerek, Mısır'ın Nil su materyalindeki çıkarlarını savunmak için güçlü önlemler alma isteğini yansıtmıştır. Zira bu sözler üstü kapalı olarak askeri harekât olasılığını içeriyordu (Al Ahram, 2013, 11 Haziran). Ayrıca, *Nil'in bir damlası bile kaybolursa tek alternatifin kanımız olacağını* iddia eden Mursi, Nil suyunun Mısır için hayati önemine vurgu yapıyor (Al Jazeera, 2013, 11 Haziran), ayrıca Nil'in su kaynağının güvenliğinin ülke için bir ölüm kalım meselesi olduğunu da öne sürüyordu. Mursi, Mısır'ın savaş çağrısı yapmadığında ısrar etti ancak ulusal güvenliğin savunulmasını açıkça birinci öncelik olarak belirledi. Mısır'ın Nil suyu meselesi nedeniyle güvenliğinin tehlikeye atılmasına izin vermeyeceği konusunda ısrar etti. Dolayısıyla Mursi'nin ilk tepkileri ve BERB'in inşasına yönelik değişen yaklaşımı dikkate alındığında, ülke içindeki

siyasi muhalefetin onu, BERB'e yönelik önleyici tedbirler almaya ve konuşmalar yapmaya zorladığı söylenebilir.

3 Temmuz 2013'te Muhammed Mursi'nin devrilmesini, barajın kurulması konusunda Etiyopya ile tam bir anlaşma veya işbirliğinin sağlanamadığı, hızlı ve çalkantılı bir dönem izlemiştir. Mursi'nin devrilmesi Mısır'da bir siyasi geçiş dönemine işaret etmiştir. Hazım el Beblavi liderliğindeki geçici hükümet, ülke içindeki durumu istikrara kavuşturmaya ve yurt içinde ve yurt dışında güveni yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Mısır, Nil suyu çıkarlarını savunmaya devam ederken, BERB etrafındaki müzakerelerde daha pragmatik ve diplomatik bir yaklaşım benimsemiştir. Mısır hükümeti, karşılıklı yarar sağlayan bir anlaşmaya varmak için Etiyopya ile müzakere etme isteğini dile getirmiştir. Mısır Başbakan Vekili Hazım el Beblavi'nin BERB'in Nil'in tamamı için faydalı olabileceğini söylemesi, barajın sadece Etiyopya için değil, aynı zamanda bir bütün olarak bölge için öneminin kabul gösterecektir (Salman, 2016, s. 517-519). Mısır, Etiyopya ve Sudan arasındaki müzakereler Abdülfettah el Sisi döneminde de devam edecektir.

3.6. Abdülfettah el Sisi Döneminin Genel Özellikleri

3 Temmuz 2013'te Abdülfettah el Sisi liderliğindeki Mısır ordusu, kitlesel protestolara ve hükümete karşı artan muhalefete yanıt olarak Müslüman Kardeşler üyesi Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi devirmişti. Bu gelişme Mısır siyasetinde yeni bir aşamaya geçişi simgelerken, ordunun başındaki Sisi de Mısır'da önemli bir figür haline gelmiştir. Mursi'nin devrilmesinin ardından başlayan geçiş sürecinde Anayasa Mahkemesi Başkanı Adli Mansur geçici cumhurbaşkanı seçildi. Savunma Bakanı da olan Sisi, bu siyasi geçişte etkili bir oyuncu haline gelmiştir. Bu süreçte Savunma Bakanlığı görevinden olarak istifa eden Sisi cumhurbaşkanlığı seçimine adaylığını açıklamıştır. Mayıs 2014'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini oyların büyük bir çoğunluğuyla kazanarak Mısır'ın cumhurbaşkanı olmuştur. Seçim sürecinde birçok muhalif ismin adaylığının engellenmesi nedeniyle Sisi'nin seçimine tartışmalar damgasını vurmuştur (Farouk, 2018, s. 8).

Sisi'nin başkanlığı altında Mısır, siyasi muhalefet şiddetli bir şekilde baskılanmıştır. Pek çok aktivist, politikacı ve muhalif grup üyesi tutuklanmış, hapsedildi veya sivil ve

siyasi haklarına ilişkin kısıtlamalara maruz kalmıştır. Gösteriler ve izinsiz halka açık toplantılar ciddi şekilde bastırıldı ve hükümeti eleştirenlere zulmedildi. Mısır’da basın özgürlüğü Sisi’nin başkanlığı döneminde ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Bağımsız medya, gazeteciler ve hükümeti eleştiren medya kuruluşları hedef alındı. Medya ve siber suç yasaları, çevrimiçi ifade özgürlüğünü bastırmak için kullanıldı ve birçok muhalif web sitesi engellendi. 2019’da Mısır, anayasayı revize etmek için bir referandum düzenledi ve Sisi’nin başkanlık süresi 2030’a kadar uzatılmıştır. Anayasa değişikliği aynı zamanda başkanlık yetkilerini de güçlendirmiş ve orduya Mısır siyasetinde daha fazla nüfuz kazandırmıştır. Sisi’nin liderliği, hükümet kurumları üzerindeki merkezi kontrol ve her türlü siyasi muhalefetin veya eleştirinin sistematik olarak bastırılmasıyla karakterize edilmiştir (Stadnicki, 2017, ss. 80-81).

Abdülfettah el Sisi Mısır’da iktidara geldiğinde, onun temel önceliklerinden biri, özellikle Sina Yarımadası’nda olmak üzere ülkeyi saran artan terör tehdidiyle mücadele etmektir. Sözü edilen terörist grup bölgede önemli bir varlık oluşturmayı başarmış, güvenlik güçlerine saldırılar düzenleyerek istikrarsızlığa neden olmuştur. İç güvenliği yeniden sağlamak ve bu tehditle mücadele etmek için Sisi, Sina’da yoğun bir askeri harekâta girişti. *Sina 2018 Operasyonu* olarak adlandırılan bu operasyon, terör hücrelerini ortadan kaldırmayı, kontrolleri altındaki bölgeleri geri almayı ve devlet otoritesini yeniden tesis etmeyi amaçlıyordu. Operasyonlar arasında askeri saldırılar, şüphelilerin tutuklanması, istihbarat operasyonları ve güçlendirilmiş güvenlik önlemleri yer almıştır. Operasyonların temel amacı, Mısır’da, özellikle de yıllardır terör saldırılarına sahne olan Sina bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır (Sand, 2014, s. 143). Ocak 2023’te yaptığı bir konuşmada Sisi, ülkesinin 10 yıllık mücadelenin ardından terörden büyük ölçüde kurtulduğunu ilan etti. Bu açıklamanın amacı, ulusal güvenlik konusunda ilerleme kaydedildiğini göstermek ve ülkedeki duruma ilişkin olumlu bir tablo sunmaktır. Ayrıca halkın, hükümetin istikrar ve güvenliği garanti altına alma çabalarına olan güvenini güçlendirmeye çalıştı. Ancak aslında güvenlik algısı ile sahadaki gerçeklik farklılık gösterebilir ve bazı terör tehditlerinin devam etmesi her zaman mümkündür (El-Khazen, 2023).

Sisi’nin politikasının bir diğer önemli yönü ekonomik reform ve kalkınmaya odaklanmasıdır. Mısır, yüksek işsizlik ve devlet sübvansiyonlarına aşırı bağımlılık da

dahil olmak üzere karmaşık ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Sisi göreve geldiğinde Mısır önemli ekonomik dengesizliklerle mücadele ediyordu. Enerji ve gıda maddeleri gibi temel mallara yönelik büyük devlet sübvansiyonları ulusal bütçenin önemli bir bölümünü oluşturuyordu, ancak bunlar uzun vadede sürdürülemezdi. Ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için hükümet, sübvansiyonlara bağımlılığı azaltmayı ve yatırım çekmeyi amaçlayan bir ekonomik çeşitlendirme yaklaşımını benimsedi. Bu yaklaşım aynı zamanda transit kapasitesinin artırılmasını ve deniz ticaretinin genişletilmesi yoluyla ek gelir elde edilmesini de amaçlamıştı (Bernard-Maugiron, 2016).

Karmaşık politika ortamında Cumhurbaşkanı Sisi yönetimindeki Mısır, ABD, Rusya ve Çin dahil olmak üzere dünyanın bazı büyük güçleriyle ilişkilerini güçlendirerek stratejik bir yaklaşım benimsedi. Bu yaklaşım, Mısır'ın uluslararası sahnedeki konumunu sağlamlaştırırken, bölgesel ve ulusal zorluklara yanıt vermek için ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda gerekli desteği de sağlamayı amaçlamıştır. Ortadoğu'da etkili bir oyuncu olan Mısır, bu kilit ortaklıkların sunduğu fırsatlardan yararlanarak dış politikasını çıkarlarını üst düzeye çıkaracak şekilde şekillendirmeye çalışmıştır.

3.6.1. Abdülfettah el Sisi'nin Nil Nehri Bağlamında İç Politikası

Abdülfettah el Sisi cumhurbaşkanlığı için aday olduğunda 2011 devriminden itibaren Mısır'ı sarsan siyasi huzursuzluğu sona erdireceği sözünü vermiştir. Haziran 2014'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini %97 oy alarak kazanan Abdülfettah el Sisi, Mısır'ın cumhurbaşkanı olmuştur (Al Ahram, 2014, 3 Haziran). Seçim kampanyası ve siyasi programı, ulusal istikrar, güvenlik, ekonomik kalkınma ve Nil kaynaklarının yönetimi de dahil olmak üzere Mısır'ın çeşitli alanlardaki çıkarlarının korunmasına odaklanmıştır.

Mısır'ın içinde bulunduğu ekonomik sorunlar ülkenin Nil ve su ile ilgili kalkınma projelerini finanse etme kabiliyetini etkilemiştir. Pek çok Mısırlı yoksulluk içinde yaşıyordu ve sosyo-ekonomik eşitsizlik büyük bir sorun olarak öne çıkmıştı. Ayrıca Mısır'daki hızlı kentleşme, konut ve kentsel altyapıya yönelik önemli ihtiyaçlara yol açmıştır. Bunun su talebi ve su kaynakları yönetimi üzerinde etkisi olmuştur. Bu

nedenle Sisi, Nil ve kaynaklarıyla ilgili konularda çalışırken bu toplumsal sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Su yönetimi, tarım ve gıda güvenliği, Mısır halkının ihtiyaçlarını karşılamak ve Nil kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak hükümetin odaklandığı önemli alanlarımıştır (Piazza, 2018).

Sisi'nin iç politikaya yaklaşımı, ülkeyi modernleştirmeyi ve ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlayan büyük altyapı mega projelerini hayata geçirmek ve ulusal güvenliğe odaklanmak şeklindeydi. En önemli projelerinden biri, Mısır'ın uluslararası deniz ticaretindeki konumunu güçlendiren Süveyş Kanalı'nın genişletilmesi idi. Süveyş Kanalı Genişletme Projesi Ağustos 2015'te başladı. Bu projenin temel amacı eski kanala paralel yeni bir bölümü derinleştirerek kanalın geçiş kapasitesini artırmaktı. Böylece gemilerin her iki yönde eşzamanlı geçişine olanak tanınacak ve geçiş yapan gemilerin bekleme süreleri önemli ölçüde azalacak, kanal geçiş ücretlerinden elde edilen gelir de artacaktı. Bu projelerle Mısır'da ekonomik büyümeyi teşvik etmek, istihdam yaratmak ve yaşam koşullarını iyileştirmek amaçlanmıştır (Doceul ve Tabarly, 2018). Kanal geçiş ücretlerinden elde edilen gelirler, Mısır'ın Nil su kaynaklarının yönetimine çeşitli şekillerde katkıda bulunmuştur. Baraj yenilemeleri, iyileştirilmiş sulama sistemleri ve su tasarrufu gibi su altyapısı modernizasyon projelerine yatırılacak fonlar sağlanmıştır. Bu projeler, ülkenin gıda güvenliği açısından hayati bir sektör olan tarıma yeterli su tedarikinin sağlanması açısından çok önemliydi. Ayrıca, sulamaya yapılan yatırımlar tarımda su kullanımının verimliliğinin artırılmasına yardımcı olmuş, böylece su israfını azaltırken tarımsal verimi en üst düzeye çıkarmış, Nil'in su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayarak Mısır'ın gıda güvenliğine olumlu etki yapmıştır. Süveyş Kanalı'ndan elde edilen gelirleri su yönetimi projelerini finanse etmek için kullanması Mısır'ın dış yardıma olan bağımlılığını da azaltmıştır (Monfleur, 2018, ss. 2-3).

2018 yılında Asyut Barajı'nın inşası Mısır için büyük bir stratejik projeyi temsil etmiştir. Kahire ile Luksor'un ortasında yer alan bu baraj, hidrolik bir altyapı çalışmasıydı. Bu projenin temel amacı, yaklaşık 700.000 hektarlık ilave tarım arazisinin sulanması için su sağlayarak Mısır nüfusunun artan ihtiyaçlarını karşılamaktı. Bu genişleme, özellikle hayati önem taşıyan tarım sektöründe, Mısır'ın sürekli nüfus artışını desteklemek için gerekliydi. Asyut Barajı sadece sulama amaçlı

değildi, aynı zamanda enerji açısından da önemliydi. Her biri 8 MW'lık 4 türbin barındırmıştır ve toplam 32 MW kapasite üretmiştir. Bu elektrik üretimi ülkenin artan enerji talebinin karşılanmasına yardımcı olmuştur. Ek olarak baraj, bir kilit sistemi aracılığıyla Nil Nehri üzerinde her iki yönde navigasyonu kolaylaştırmak ve böylece nehir boyunca nehir taşımacılığını ve ticaretini teşvik etmek için tasarlanmıştır (Takouleu, 2018).

Süveyş Kanalı'nın genişletilmesine ek olarak Sisi, Nil'in sunduğu coğrafi avantajlardan yararlanırken Mısır ekonomisini güçlendirmeyi amaçlayan Mısır'daki diğer büyük altyapı projelerini de denetlemeden geçirmiştir. Sisi yönetimindeki Mısır, Nil Nehri yakınında yeni şehirler inşa etme planlarını başlatmıştır. En önemli projelerden biri Kahire'nin doğusunda bulunan Mısır'ın yeni idari başkentiydi. Modern ve verimli bir idari merkez olarak tasarlanan bu yeni başkent, ülkenin önemli devlet kurumlarını ve çalışanlar için konutları içermiştir. Amaç, devlet operasyonlarını kolaylaştırmak ve daha modern ve işlevsel bir çalışma ortamı yaratmaktır. Nil'in yakınında yer alan Mısır'ın yeni idari başkenti, nehrin suyuna kolayca erişim imkânına da sahipti. Bu yakınlık, yeni sermayeye güvenilir arz sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca, yeni idari başkentin stratejik konumu, yatırım çekmek, gayrimenkul gelişimini teşvik etmek ve altyapıyı güçlendirmek amacıyla dikkatle planlandı. Bu girişimler, çevredeki genel ekonomik aktivitenin artmasına yardımcı olabilecek iş fırsatları sağlayarak bölgenin ekonomik büyümesini desteklemeyi amaçlamıştır (Eduard, 2023, 1 Ocak).

Sisi başkanlığında Mısır'ın Akdeniz kıyısında yer alan New Alamein şehri projesi de geliştirilmiştir. Burası hem önde gelen bir turizm merkezi hem de modern bir yerleşim alanı olacak şekilde tasarlandı. Amaç, yerel halk için cazip bir yaşam ortamı sağlarken, ulusal ve uluslararası ziyaretçileri de çekebilmektir. Turizm altyapısı oteller, tatil köyleri, eğlence merkezleri ve ticari alanları içeren bu yer Akdeniz'e yakın konumu ve plajları ile ziyaretçilere ve sakinlere dinlenme, su sporları yapma ve kıyı zevklerinin tadını çıkarma fırsatı sunmaktadır. Böylece turizm sektörünün yanı sıra bölgedeki ekonomik kalkınmanın da artması hedeflenmektedir. Şehir, modern altyapı, kaliteli konutlar, yeşil alanlar, ticari alanlar, verimli ulaşım ve eğlence tesisleriyle birlikte tasarlanmıştır (Kamaly, 2020). Nitekim proje çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmaya

vurgu yapılmış, çevresel etkinin en aza indirilmesi, yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi ve doğal kaynakların korunması da amaçlanmıştır.

Beni Suef eyaletinde kurulan ve Nil Nehri kıyısında yer alan yeni Beni Suef şehri de Sisi dönemindeki önemli projelerden biri olmuştur. Beni Suef, ekonomik kalkınmayı teşvik edecek stratejik bir konuma sahip olup, sanayileşme, iş kurma ve iş yaratma fırsatları sağlamayı hedeflemiştir. Sanayi bölgeleri ve iş parkları sıklıkla bu tür projelere entegre edilerek yatırım çekilmekte ve imalat sektörü güçlendirilmektedir. Nil'in yakınlığı Beni Suef için büyük bir avantajdır. Beni Suef projesi Mısır'ın daha geniş ekonomik çeşitlendirme stratejisinin bir parçasıdır. Ülke, yeni şehirlerin ve sanayi bölgelerinin gelişimini teşvik ederek belirli ekonomik sektörlere olan bağımlılığını azaltmayı ve böylece ekonomik dayanıklılığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Eduard, 2023, 1 Ocak).

Yeni şehirler Sisi döneminde çeşitli ekonomik ve sosyal hedefleri karşılayacak şekilde planlanmıştır. Bu yeni şehirler, başta Kahire olmak üzere mevcut kentsel alanlardaki demografik baskıyı hafifletmeyi amaçlamaktadır. Nüfustaki sürekli artış, trafik sıkışıklığı ve aşırı kalabalıklaşma gibi sorunlara yol açmıştır ve bu yeni şehirler, nüfusun yeniden dağıtılması için bir çözüm sunmaktadır. Şehirlerin Nil'e yakın olmaları, bu hayati su kaynağına kolay erişim imkânı sunmakta, içme suyu ihtiyaçları, tarımsal sulama ve diğer kullanımlar için güvenilir su temininin sağlanmasına yardımcı olarak yeni yerleşimlerin sürdürülebilirliğini artırmaktadır. Bölgedeki ekonomik büyümeyi destekleyecek endüstrileri, işletmeleri ve altyapıyı barındıracak şekilde tasarlanan bu projeler aynı zamanda yatırımları çekerek ve istihdam yaratmayı teşvik ederek ekonomik kalkınma fırsatları da sunmaktadır. Aynı zamanda bu yeni yerleşimler, sakinlerine kaliteli bir yaşam ortamı da sunmaktadır. Şehir planlaması, altyapı ve kamu tesisleri, sakinlerin ihtiyaçlarını karşılayacak ve böylece daha iyi bir yaşam kalitesi sağlayacak şekilde planlanmıştır.

Pek çok ülkede olduğu gibi Mısır'da da, COVID-19 salgını nedeniyle tarım sektöründe aksamalar yaşanmıştır. Çevreleme tedbirleri ve seyahat kısıtlamaları, ekim ve hasadı etkileyen tarımsal emeğin hareketini karmaşık hale getirmiştir. Bazı toptancı hallerinin kapatılması tarım ürünlerinin satışını zorlaştırdı ve birçok çiftçinin zarar etmesine

neden olmuştur. Bu nedenle Mısır hükümeti, çiftçilerin salgının sonuçlarıyla başa çıkmalarına yardımcı olmak için mali destek tedbirlerini uygulamaya koymuştur. Buna tarım ekipmanlarının satın alınmasına yönelik hibeler ve küçük çiftçilere yönelik fonlar da dahildi. Sisi yönetimindeki Mısır, Nil suyunun daha verimli kullanılması için tarımsal sulamanın iyileştirilmesine yatırım yapmaya devam etmiştir (Egypt Today, 2020, 22 Mart). COVID-19 kesintilerine rağmen tarımsal verimliliğin artması için çaba gösteren hükümet, çiftçilerin maliyetlerini azaltabilecek ve tarım sektörünün sürdürülebilirliğini artırabilecek sulama sistemlerine enerji sağlamak için yenilenebilir enerji kullanımına yönelik projeler de yürütmüştür. Hükümet, verimliliği artırmak ve kayıpları azaltmak için tarımsal uygulamaların modernizasyonunu teşvik etmiştir. Buna tahılların, meyvelerin, sebzelerin ve diğer temel mahsullerin yerli üretimi de dahildi. Pandeminin neden olduğu zorluklara rağmen gıda tedarik zincirlerinin istikrarlı kalmasını sağlayarak gıda güvenliğini vurgulamaya devam etmiştir (Al Monitor, 2020, 23 Mart).

2011 Devrimi ve 2013'te Muhammed Mursi'nin devrilmesinin ardından yaşanan siyasi huzursuzluk Mısır'ın turizm sektörünü de ciddi şekilde etkilemişti. Terör saldırıları ve istikrarsızlık turistlerin ülkeyi ziyaret etmesini engelledi. Sisi'nin cumhurbaşkanlığı altında güvenlik ve istikrarın yeniden tesis edilmesi için çaba sarf edildi ve bu da uluslararası turistler arasında güvenin yavaş yavaş yeniden sağlanmasına yardımcı oldu. Şarm El-Şeyh ve Hurgada gibi Kızıldeniz sahilindeki turistik yerler, ülkenin diğer bölgelerine göre daha hızlı toparlanmaya başladı. Turistik mekânların korunması için artırılmış güvenlik önlemleri alındı. Mısır, Gize, Luksor, Karnak piramitleri ve diğer tarihi yerler de dahil olmak üzere zengin bir kültürel mirası ve tarihi hazineleri ön plana çıkaran Mısır kültür turizmini teşvik etmeye çalıştı (Africanews, 2021, 9 Ağustos). Turizm sektörü, seyahat kısıtlamaları ve turistik yerlerin kapatılmasıyla birlikte COVID-19 salgınından ciddi şekilde etkilenen Mısır, turistleri ve endüstri personelini korumaya yönelik sağlık protokolleri de dahil olmak üzere bu krize çözüm bulmak için önlemler aldı. Bu çabalara rağmen Mısır'ın turizm sektörü hâlâ algılanan güvenlik, bölgesel rekabet ve doğal kaynakların, özellikle de Nil ile bağlantılı olanların sürdürülebilir yönetimi gibi zorluklarla karşı karşıyadır (Egyptian Street, 2020, 22 Mart).

Sisi, rejimin istikrarına tehdit olarak gördüğü Müslüman Kardeşlere 3 Temmuz Darbesi'nin ilk günlerinden itibaren baskı uygulamıştır. 2013 yılında Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi devirmesinin ardından Müslüman Kardeşler terör örgütü olarak sınıflandırılmıştır. Binlerce Müslüman Kardeşler üyesi ve destekçisi, çoğunlukla terörizm, ulusal güvenlik veya yıkıcı faaliyetlerle ilgili suçlamalarla tutuklandı ve gözaltına alınmıştır. Baskılar örgütün aktif üyelerinin ötesine geçerek Müslüman Kardeşler ile bağlantılı destekçileri ve hükümeti eleştirenleri de hedef alacak şekilde genişlemiştir. Bu durum sivil toplumu ve rejim karşıtı siyasi sesleri etkilemiştir. Binlerce kişi, Müslüman Kardeşlerle bağlantıları olduğu veya protestolara ve siyasi faaliyetlere katıldığı iddiasıyla uzun süreli cezalar da dahil olmak üzere hapis cezalarına çarptırılmıştır (Radiofrance, 2021, 17 Ocak).

Mısır hükümeti medyaya, özellikle bağımsız medyaya ve muhalif seslere ciddi kısıtlamalar getirmiştir. Buna çevrimiçi içeriğin kaldırılması, bağımsız medya kuruluşlarının kapatılması ve kritik bilgilerin yayılmasının kısıtlanması da dahildi. Mısır'da pek çok gazeteci olayları haber yaptığı veya eleştirel görüşlerini ifade ettiği için tutuklandı, hapsedildi ve yargılandı. Gazeteciler, bağımsız gazetecilik yapma becerilerini olumsuz yönde etkileyen baskı ve tehditlere maruz kalmıştır. Hükümet, medya üzerindeki devlet kontrolünü, medya içeriğine yönelik sansürü ve düzenlemeleri artıran yasa ve yönetmelikleri kabul etmiştir. Mısır'da çok sayıda bağımsız medya kuruluşunun kapatılması medya çeşitliliğini azaltmış ve eleştirel bakış açılarını sunma fırsatını sınırlamıştır. Bu eylemler Mısır'daki basın özgürlüğü üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Baskı ve tehditlerle karşı karşıya kalan gazeteciler, misilleme korkusuyla otosansür uygulamak zorunda kaldılar ve bu da onların iktidara karşı dengeleyici rollerini sınırlamıştır (Panara, 2019). Mısır hükümetinin eylemleri insan hakları gruplarının, gazetecilerin ve yabancı hükümetlerin eleştirilerine hedef olmuştur. Sözü edilen gruplar basın özgürlüğünün demokratik ve açık bir toplum için önemini vurgulayarak, Mısır'da medya baskısına son verilmesi ve ifade özgürlüğünün korunması çağrısında bulundular. Bu endişeler Mısır'da insan hakları ve demokrasiye ilişkin daha geniş bir tartışmanın parçası ve ülkedeki gazetecilerin ve bağımsız medyanın karşılaştığı zorlukları vurgulamaktadır.

3.6.2. Abdülfettah el Sisi'nin Nil Nehri Bağlamında Dış Politikası

Bu bölümde Mısır Devlet Başkanı Abdülfettah el Sisi'nin özellikle BERB barajı bağlamındaki dış politikası ve diğer Nil Havzası ülkeleriyle ilişkiler vurgulanacaktır. Ayrıca Sisi dönemi dış politikaya ulusal güvenlik, bölgesel diplomasi ve uluslararası destek arayışıyla ilgili kaygıların damgasını vurduğu ele alınacaktır.

3.6.2.1. Mısır-Etiyopya İlişkileri: BERB

Abdülfettah el Sisi'nin Mısır'da iktidara gelmesi, Mısır'ın BERB'e yaklaşımında önemli bir değişikliğe işaret etmiştir. Sisi'nin selefleri daha çatışmacı bir duruş sergilerken Sisi, BERB konusundaki anlaşmazlığı çözmek için işbirliğini, diyalogu ve müzakereleri teşvik etmeyi tercih etmiştir. Sisi'nin başkanlığı altında Mısır, BERB için bir kazan-kazan senaryosunu desteklemeye başlamıştır. 2015 yılında Mısır, BERB ile ilgili İlkeler Bildirgesi'ni imzalamıştır. Bu deklarasyon, Mısır, Etiyopya ve Sudan arasında BERB'in yönetiminde işbirliğinin temelini oluşturan tarihi bir anlaşmaydı. İlkeler Bildirgesi'nin temel hedefleri, barajın doldurulması ve işletilmesi yanında Etiyopya'nın hidroelektrik gelişimini sürdürmesine izin vermiştir. Ayrıca başta Mısır olmak üzere aşağı havzadaki ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmeyi amaçlamıştır. Bildirgenin imzalanması, BERB konusundaki anlaşmazlığın çözümüne yönelik önemli bir adımdı ve tarafların karşılıklı olarak kabul edilebilir bir anlaşmaya varmak için yapıcı müzakerelere başlama konusundaki istekliliğini yansıtmıştır (Tandoğan ve Yücel, 2017, s. 117). Bu kazan-kazan yaklaşımı, Mısır ve Sudan'ın su güvenliği çıkarlarını korurken Etiyopya'nın kalkınma ihtiyaçlarını da tanımayı amaçlamıştır. Mısır, BERB'i ilgili tüm tarafların yararlanabileceği bir proje olarak sunarak işbirliği ve müzakerelere elverişli bir ortam yaratmaya çalışmıştır. Kazan-kazan senaryosunun teşvik edilmesinin yanı sıra Mısır, uluslararası hukuka dayalı iddialarını ileri sürmeye devam etmiştir. Mısır, İngiltere ile Etiyopya arasındaki tarihi 1902 anlaşmalarının yanı sıra Mısır ile Etiyopya arasındaki 1993 anlaşmasının hala geçerli olduğu konusunda ısrar etmiş ve Etiyopya'yı BERB'i inşa ederek bu anlaşmaları ihlal etmekle suçlamıştır (Daily News Egypt, 2014, 19 Mart). Müzakerelerde nihai bir anlaşmaya varılamadıkça ve BERB'in doldurulması ilerledikçe Mısır pozisyonunu sertleştirmiştir. Sisi'nin konuşmaları ulusal güvenliğe değinmeye ve BERB'in Mısır için oluşturduğu potansiyel tehdidi tartışmaya başlamıştır. Etiyopya, bir sonraki yağış mevsimi (Temmuz-Eylül) sayesinde ikinci

yılında barajı doldurmaya devam ederken, Sisi'nin söylemleri de iyiden iyiye sertleşmişti. Bir defasında *hiç kimse buradan bir damla su alınmasına izin veremez* derken, 2021'de İsmailiye'de düzenlediği basın toplantısında BERB'den gelen suyun kullanımına dair bir soruya cevaben *...aksi takdirde bölge hayal edilemeyecek bir istikrarsızlık yaşayacak* cümlesini kurmuştu (Egypt Independent, 2021, 31 Mart). Bu konuşma ilginç bir ikilik sunuyordu. Bir yandan Mısır'ın su meselelerindeki çıkarlarına saygı gösterilmemesi durumunda çatışma olasılığı barındırıyor, diğer yandan Mısır'ın BERB için yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmaya verdiği desteğin altını çiziyordu. Kuşkusuz bu sözler Etiyopya'yı ciddi müzakereye teşvik ederken barışçıl bir çözüme kapıyı açık bırakma stratejisi olarak da yorumlanabilir. Açıklama, Mısır'ın kritik su çıkarlarını korumak ile müzakere yoluyla çözüm aramak arasında hassas bir denge kurması gerektiğini ortaya koymuştur. Mısırlı yetkililerin diplomasiyi anlaşmazlığı çözenin tercih edilen yolu olarak gördüklerini ve gerektiğinde sertlik göstermeye hazır olduklarını göstermiştir (Egypt Independent, 2021, 31 Mart). Etiyopya ise barajın ürettiği hidroelektrik enerjinin 110 milyon sakininin enerji ihtiyacını karşılamak için hayati önem taşıdığını vurgulmuştur. 2021'de Başbakan Abiy Ahmed Etiyopya'nın barajıyla Mısır'a zarar vermeye *niyetli olmadığını* ve *karşı tarafta (Mısır ve Sudan'da) yaşayan kardeşlerimiz karanlıkta yaşamak istemediğimizi anlasınlar istiyorum* şeklinde konuşmuştu. Barajla ilgili Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Dina Müfti de, Addis Ababa'da düzenlenen bir konferansta *Etiyopya'nın Afrika Birliği ile işbirliği içinde üçlü müzakereleri desteklemeye devam ettiğini* söylemişti (Fransatvinfo, 2021, 31 Mart).

Etiyopya'nın 2021'de BERB sürecinin ikinci dolumunun tamamlandığını açıklamasının ardından Sisi, *Mısır'ın hakları da dahil olmak üzere ulusal güvenliği aşılamaz bir kırmızı çizgidir* şeklinde bir açıklama yapmıştır. Sisi'nin bu açıklama ile BERB'i Mısır ulusal güvenliğine bir tehdit olarak gördüğü söylenebilir. Sisi konuşmasının devamında şu ifadeleri de kullanmıştır: *Hepimize refah, güvenlik ve barış getirecek, hukuken bağlayıcı bir anlaşmaya varalım* (Asharq al-Awsat, 2021, 17 Temmuz). Bu bağlamda Mısır'ın BERB konusunda işbirliği ve müzakere talep eden bir aktör olarak kendisini gösteren yaptırımli bir söylem kullandığı söylenebilir.

Etiyopya'nın BERB'in üçüncü dolumunu 2022'nin Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleştireceğine ilişkin duyurusuna yanıt olarak Sisi, Mısır sularına *kimsenin*

yaklaşmayacağını söylemiştir. Bu tepki, kalkınma projelerinin açılışına yönelik bir toplantıda dile getirilmiş ve Sisi bu konuyla ilgili medyanın bir sorusuna yanıt vermiştir. Projenin genel müdürü Kifle Horo'nun 27 Mayıs'ta Addis Ababa, Kahire ve Hartum arasında çekişme konusu olan ve Ağustos ve Eylül aylarında yapılması planlanan Etiyopya barajının üçüncü doldurulmasına ilişkin duyurusuna Mısır'ın verdiği ilk resmi yanıtıdır. Sisi, Mısır'ın BERB sorununu çözmek için diplomatik ve sabırla hareket ettiğini vurgulamış ve gereken her şeyi yaptığını iddia etmiştir. Etiyopya Dışişleri Bakanlığı ise Afrika Birliği öncülüğünde Rönesans Barajı'na ilişkin üçlü müzakerelerin yeniden başlatılmasına *ilgi duyduğunu* ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022, 16 Haziran). 11 Ağustos 2022'de ikinci bir BERB türbini devreye alındı ve ertesi gün hükümet, projede önemli bir adım olan üçüncü dolum aşamasının sona erdiğini duyurmuştur. Bu türbinin elektrik üretmeye başlaması barajın inşaatı ve işletmesindeki ilerlemeyi göstermekteydi. Dolumun üçüncü aşamasının sona ermesi, hem bunun Mısır'ın su güvenliği üzerindeki etkisine ilişkin endişeleri hem de bölgedeki gerilimleri artırmıştır (Reuters, 2022, 12 Ağustos).

2023'te Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed, BERB'in dördüncü ve son dolumunun başarıyla tamamlandığını duyurmuştur. Bu duyuru, Mısır'la gerilimi birdenbire alevlendirdi ve Mısır da *tek taraflı* ve *yasadışı* olarak gördüğü bu durumu kınayarak tepki göstermiştir. BERB rezervuarının hızla doldurulmasının Nil'in su akışı üzerinde olumsuz bir etki yaratacağından ve bunun da tarımsal sulama ve içme suyu temini açısından Mısır için ciddi sonuçlara yol açabileceğinden korkan Mısır'da endişeler artmıştır.

Etiyopya, Mısır ve Sudan arasında BERB'in yönetimine ilişkin müzakerelerde bağlayıcı bir anlaşmaya varılamadı. Son gelişmeler, 2023 sonu itibarıyla bölgede gerilimin artması riskini içinde barındırmaktadır. Nil'in su kaynaklarının ortak yönetimi kıyıdaş ülkeler için karmaşık ve hassas bir konu olmayı sürdürmekte ve bu durum uluslararası toplum tarafından yakından takip edilmektedir. Bu bağlamda Mısır aşağıda tartışılacak olan uluslararası destek ve havza ülkeleriyle güçlü ilişkilerin geliştirilmesi gibi taktikleri uygulamaya koymuştur.

3.6.2.2. Uluslararası Destek

Mısır, Nil suları üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak ve su güvenliği çıkarlarına uygun bir çözümü teşvik etmek için bir dizi mekanizma ve taktik kullanmıştır. Bu çabalar BERB meselesinin uluslararası boyutunun önemini ve Mısır'ın bu konuda geniş destek sağlama konusundaki kararlılığını yansıtmıştır. ABD, BERB krizine arabuluculuk yapma ve çözme çabalarında kilit bir oyuncu haline gelmiştir. 2019'da Mısır Etiyopya'ya baskı yapmak ve Mısır'ın su güvenliği çıkarlarını koruyan bir anlaşmayı teşvik etmek için ABD'den destek istemiştir. Mısır, aralarında Rusya, Çin, Fransa, Arap ülkeleri ve uluslararası toplumun da bulunduğu uluslararası aktörlerden BERB müzakerelerindeki pozisyonları için geniş bir uluslararası destek bulma arayışında olmuştur. Ayrıca Avrupa Birliği, Arap Ligi ve Körfez İşbirliği Konseyi gibi bölgesel kuruluşlardan da destek istemiştir. Mısır, bu gruplarla işbirliği yaparak destek tabanını genişletmeye ve diplomatik konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. 2021'de Mısır, Sudan'la birlikte BERB konusunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır. Bu hamle ile Mısır, uluslararası toplumun desteğini almayı ve Etiyopya'ya müzakere masasına dönmesi için baskı yapmayı amaçlamıştır. 2019'da Mısır, BERB'in Sudan ve Etiyopya ile işletilmesi ve doldurulmasına ilişkin müzakerelerin, esas olarak Etiyopya'nın esnek olmaması nedeniyle çıkmaza girdiğini fark etmişti. Bu durumla karşı karşıya kalan Mısır, krizde uluslararası arabuluculuk çağrısı yapmaya başlamıştı. Mısır, anlaşmazlığın çözümünde ABD'nin daha aktif rol almasını özellikle savunmuştur (Reuters, 2019, 23 Ekim). ABD'nin Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında BERB konusunda arabulucu olarak müdahale etmesinden sonra bu konuda önemli bir ilerleme sağlanamamış ve süreç bir çıkmaza girmiştir (APANEWS, 2020, 15 Şubat). Müzakereler sırasında Mısır, BERB'in su güvenliği açısından Mısır'ın ulusal çıkarlarına ciddi şekilde zarar vereceği yönündeki tutumunu korumuştur. Etiyopya hükümeti ise BERB'in aşağı havza ülkelerine zarar vermeyeceğini, aksine onların ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunacağını iddia etmiştir. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump müzakerelerin gidişatını yakından takip etmiştir (The Conversation, 2020, 27 Eylül). Memnuniyetsizliğin bir işareti olarak, arabuluculuğun planlandığı gibi ilerlemediğini söyleyerek, Amerika'nın Etiyopya'ya yaptığı ekonomik yardımın dondurulmasını emrini verdi. Ayrıca, arabuluculuk sürecinin başarısızlığından Etiyopya'yı sorumlu tutmaya başladı. Donald Trump, Sudan Başbakanı Abdalla Hamdok ve İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ile yaptığı telefon görüşmelerinde

BERB krizi konusuna da değindi. Mısır'ın sonunda barajı havaya uçurabileceğini söyleyerek Etiyopya'ya yönelik suçlamalarını yineledi (Egypt Today, 2020, 23 Ekim). Bu gelişmeler, Donald Trump'ın açıklamalarını olumlu karşılamayan Etiyopya'nın tepkisini çekmiştir. Amerikan arabuluculuğu BERB sorununu çözmede başarısız oldu ve ilgili taraflar arasındaki gerilimin artmasına katkıda bulunmuştur. Sorun, Nil Havzası bölgesindeki su güvenliği ve bölgesel ilişkiler açısından olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde çözümsüz kalmıştır (NBC News, 2020, 24 Ekim).

ABD Başkanı Joe Biden, BERB krizine yönelik selefi Donald Trump'tan farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Biden, Etiyopya'ya uygulanan ekonomik ve mali kısıtlamalara son verirken BERB sorununa barışçıl bir çözüm bulma arzusunu ifade ederek, krizi çözmek için üçlü müzakereleri teşvik etmiştir (Fransa 24, 2021, 19 Şubat). Ancak Etiyopya'nın Tigray bölgesinde yerel halkı Etiyopya ordusuyla karşı karşıya getiren siyasi huzursuzluk patlak verince durum daha da karmaşıklaştı. Şiddetin bu şekilde artmasıyla karşı karşıya kalan Etiyopya hükümeti olağanüstü hal ilan etmiştir. Buna yanıt olarak Biden yönetimi, çatışmaya dahil olan tüm tarafları insan hakları ihlalleriyle suçlayarak Etiyopya'ya ekonomik ve güvenlik yaptırımları uygulamak için harekete geçmiştir. ABD'nin bu kararı, Etiyopya'daki insan hakları durumuna ilişkin endişelerini yansıtmıştır. Bu gelişmeler Etiyopya'nın uluslararası güvenilirliğini etkileyerek Mısır'ın BERB sorunundaki konumunu güçlendirdi (Al Jazeera, 2021, 24 Mayıs). İnsan hakları ihlalleri Etiyopya'nın uluslararası alanda itibarını zedelemiş ve Mısır'ın BERB konusunda kendi su güvenliği kaygılarını dikkate alan bir çözüm çağrısı yapmasına katkıda bulunmuştur. Durum hala karmaşıktı ve kalıcı bir çözüme ulaşmak için çok taraflı bir yaklaşımı gerektirir.

Yukarıda da belirtildiği üzere arabuluculuk sürecinde yer alan tek aktör ABD değildi. Mısır, uluslararası destek aramaya devam ederken, Afrika Birliği ayrıca BERB'in inşası ve işletilmesinden kaynaklanan sorunlara Afrika'da çözüm bulunması düşüncesindeydi. Mısır, Sudan ve Etiyopya arasındaki müzakereler 2019 yılında Afrika Birliği himayesinde Kinşasa'da Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin ev sahipliğinde başlamıştır. Ne var ki bu arabuluculuk çabalarına rağmen taraflar arasında barajın doldurulması ve işletilmesi konusunda yaşanan anlaşmazlığın çözümü konusunda kayda değer bir ilerleme sağlanamadı. Mısır ve Sudan, Etiyopya'yı işbirliği

eksikliği nedeniyle eleştirmeye devam ederken, arabuluculuk sürecinin Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği dahil diğer uluslararası kuruluşları ve ABD gibi ülkelerin katılımını da kapsayacak şekilde genişletilmesi konusunda ısrar ettiler. Meseleye bir çözüm bulmak için daha geniş uluslararası arabuluculuk çağrısında bulundular (Reuters, 2021, 7 Nisan). Buna karşılık Etiyopya, Afrika Birliği'nin çatışmaya aracılık etmede merkezi bir rol oynamaya devam etmesi gerektiği yönündeki tutumunu korumuştur.

Afrika Birliği arabuluculuk sürecinin başarısız olması ve BERB sorununun çözümünde önemli bir ilerleme kaydedilememesinin ardından Mısır ve Sudan, BERB sorununda sürece Arap Birliği ve Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) dahil ederek diplomatik koalisyonlarını genişletmeye çalışmıştır (Aljazeera, 2021, 15 Haziran). Arap Birliği başlangıçta Sudan ve Mısır'a destek vermek için bir araya geldi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni (BMGK) BERB çatışmasının çözümüne yardımcı olmaya çağırmıştır. Kısa süre sonra KİK de Mısır ve Sudan için su güvenliğinin önemini vurgulamak üzere toplandı ve BERB anlaşmazlığında iki ülkeye destek verdiğini ifade etmiştir. Bu diplomatik hamleler, Mısır ve Sudan'ın anlaşmazlıktaki konumunu güçlendirmeyi ve BERB'in işletilmesi ve doldurulmasına ilişkin yasal olarak bağlayıcı bir anlaşmaya varması için Etiyopya üzerinde uluslararası baskı oluşturmayı amaçlamıştır. Bölgesel ve uluslararası kuruluşların yanı sıra üçüncü ülkelerin de arabuluculuk sürecine dahil edilmesi, bu karmaşık soruna çözüm bulma noktasında Mısır ile Sudan'ın çıkarlarının dikkate alınmasını sağlama girişimiydi (Al Ahram, 2021, 17 Haziran).

Mısır ve Sudan'ın attığı son önemli diplomatik adım, BERB konusunu Temmuz 2021'de BM Güvenlik Konseyi'ne götürmek olmuştur. Bu toplantıda ABD, Çin ve Rusya, Afrika Birliği'nin arabuluculuk sürecine liderlik etmeye devam etmesi konusunda mutabakata vardı. Bu karar özellikle Mısır ve Sudan için şaşırtıcıydı. Bu duruş, BERB anlaşmazlığını çözmek için uluslararası destek arayan Mısır ve Sudan tarafından diplomatik bir başarısızlık olarak görülmüştür. Mısır ve Sudan'ın, barajın işletilmesi ve doldurulması konusunda Etiyopya ile yaşanan anlaşmazlığı çözmek için artık diplomasi seçeneğinin tükendiği söylenmiştir (Aboudouh, 2021). Buna karşılık Mısır, BM Güvenlik Konseyi toplantısının ardından da BERB sorununu çözmek için

uluslararası destek alma bulma çabalarına devam etmiştir. Çin Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede Cumhurbaşkanı Sisi, Çin'in BERB'e karşı daha sıkı bir duruş sergileyeceği yönündeki umudunu dile getirmiştir. Ayrıca bazı akademisyenler, gazeteciler ve bazı Mısırlı eski yetkililer, Rusya'nın BMGK toplantısındaki tutumu nedeniyle Mısırlıların hayal kırıklığına uğradığı gerekçesiyle Sisi'ye Mısır'ın Rusya ile ilişkilerini gözden geçirmesini tavsiye etmiştir. İki ülke arasındaki askeri anlaşmalar nedeniyle Rusya'nın Etiyopya'yı desteklediği yönünde endişeler vardı. Ancak Rusya, Etiyopya ile yaptığı askeri anlaşmaların doğası gereği savunma amaçlı olduğunu ve BERB'nin inşasıyla ilgili olmadığını iddia etmiştir (Al Ahram, 2021, 27 Temmuz).

BERB'in inşası sırasında Mısır ve Sudan, daha önce de değinildiği gibi küresel ölçekte aktif diplomasi uygulayarak uluslararası destek aramıştı. Bu arayış, Mısır'ın BERB ile ilgili dış politikasının yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Mısır, uluslararası yardım aramanın yanı sıra, özellikle Nil Havzası'nda bulunan Afrika ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirmeye, BERB anlaşmazlığına doğrudan müdahil olan bu ülkelerle diplomatik bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu aktif diplomasi, BERB sorununu çözmek için Mısır'ın komşu ülkeleri ve bölgesel ortaklarını etkilemeyi ve onlardan daha fazla destek almayı amaçlamıştır.

3.6.2.3. Mısır-Diğer Havza Ülkeleri İlişkileri

Mısır'ın Afrika'ya, özellikle de Nil Havzası ülkelerine yakın ilgisi BERB ile ilgili diplomasisinde kilit rol oynamış, bu ülkelerle bağlarını güçlendirmeye çalışan Mısır BERB anlaşmazlığındaki konumu için bölgesel destek kazanmaya çalışmıştır. Böylece Etiyopya'ya barajın işletilmesi ve doldurulmasına ilişkin bağlayıcı bir anlaşma imzalaması için baskı yapmayı amaçlayan diplomatik yol izlemiştir.

Mısır ile Sudan arasındaki ikili ilişkiler de BERB bağlamında önemli bir rol oynamıştır. 2019'da Sudan'da Beşir rejiminin devrilmesinin ardından yeni hükümet, BERB'e karşı Mısır'la aynı duruşu sürdürmemiştir. Ancak Etiyopya'nın 2020 yılında barajı doldurmaya başlamasıyla birlikte Hartum'un BERB konusundaki pozisyonunda belirgin bir değişiklik yaşanmıştır. Ayrıca Sudan ile Etiyopya arasında El-Fashqa bölgesinde yaşanan gerilimler de Sudan ile Mısır arasındaki iş birliğinin güçlenmesine

katkıda bulunmuştur. Mısır ayrıca Sudan'daki yeni geçiş hükümetine ekonomik ve askeri desteğini güçlendirerek Nil Havzası'nda yeni bir stratejik ittifaka imza atmıştır (Soliman, 2021). Sudan'la stratejik bir ittifak kurmak Mısır'ın ilk diplomatik başarısı olmakla kalmamış, BERB konusunda Nil Havzası'ndaki güç dengesinin değişmesine de yardımcı olmuştur. Mısır ve Sudan arasındaki stratejik ittifak, askeri, ekonomik ve altyapı dahil olmak üzere birçok alana yayılmıştır. İki ülke arasındaki *Nil Kartalları 1* (Al Ahram, 2020, 14 Ağustos), *Nil Kartalları 2* ve *Nil Muhafızları* (Egypt Today, 2021, 20 Kasım) gibi ortak askeri tatbikatlar, askeri alandaki işbirliğini ve tarafların silahlı kuvvetlerinin koordinasyonunu güçlendirmiştir. Mısır, askeri tatbikatların yanı sıra, Etiyopya ile sınır gerilimleri yaşanması durumunda Sudan'a "tam destek" verdiğini ifade ederek, Sudan'ın güvenliğine olan bağlılığının altını çizmiştir. Bu güçlendirilmiş dayanışma, iki ülke arasındaki yolcu geçişini ve ticareti kolaylaştırmak için sınır ötesi bir demiryolu inşa etme arzusuyla ortaya çıkmıştır (Soliman, 2021). Tüm bu stratejik hamleler Mısır ve Sudan'ın BERB'e yönelik yaklaşımlarını senkronize etmelerini sağlamıştır. Sudan'ın BERB konusundaki tutumu her zamankinden daha sağlam hale gelmiş ve bu anlaşmazlık bağlamında Etiyopya'ya karşı bölgesel koalisyonu güçlendirmiştir.

Mısır, özellikle siyasi, ekonomik ve askeri bağlarını güçlendirerek Nil Havzası'ndaki birçok ülkeyle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Sudan, Mısır'la güçlendirilmiş stratejik ittifak kuran ilk ülke olmuş ve bu, Mısır'ın bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerine model oluşturmuştur. Bu bağlamda Mısır'ın Burundi, Kenya, Güney Sudan, Tanzania ve Uganda ile ilişkileri ve bu ülkelerle (Soliman, 2021) arasındaki ekonomik ve askeri yakınlaşma Mısır dış politikasının öteki başarılarını oluşturmuştur. Bu çerçevede Mısır ve Burundi, 2021 yılında ortak askeri tatbikatlar ve askeri eğitimleri içeren askeri protokolü imzalamıştır (Egypt Today, 2021, 10 Nisan). Ayrıca Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında BERB kaynaklı gerilimlerin devam ettiği 2021 yılında Mısır, Uganda ile de benzer anlaşmalar imzalamıştır (Middle East Monitor, 2021, 8 Nisan). Mısırlı delegenin başkanı şunları söylemiştir: *Uganda ve Mısır Nil'i paylaşıyor ve Ugandalıları etkileyen şey Mısır'ı da şu ya da bu şekilde etkileyeceğinden aralarındaki işbirliği kaçınılmazdır* (Soliman, 2021, 28 Haziran).

Mısır, Afrika'daki varlığını sadece Sudan, Burundi ve Uganda gibi ülkelerle olan ilişkileriyle sınırlı tutmamaktadır. Aslında Mısır'ın Nil Havzası bölgesindeki diğer ülkelerle de benzer anlaşmaları ve protokolleri vardır. Bu bağlamda Mısır ile Kenya arasında 2019 yılında askeri alanda teknik iş birliğini içeren askeri anlaşmanın imzalanması örnek gösterilebilir (Anadolu Ajansı, 2021, 27 Mayıs). Bu arada Mısır, Kenya'nın 2019'da BMGK'de geçici üye adaylığını desteklerken, Kenya da BERB dosyası kapsamında Mısır'a destek sağlamıştır (Soliman, 2021, 28 Haziran). Mısır diplomasisinin bir başka örneği de Güney Sudan'la artan işbirliğidir. Cumhurbaşkanı Sisi, 2020 yılında bu ülkeye tarihi bir ziyarette bulunarak Mısır ile Güney Sudan arasında stratejik bir ittifak kurulmasını sağlamıştır. Ziyaret sırasında Mısır cumhurbaşkanı, Güney Sudan'ın altyapı ve ekonomik kalkınmasına desteğini ifade etmiştir. Sisi ayrıca Mısır'ın Güney Sudan'a Wau Barajı adında çok amaçlı bir baraj inşa etmesine yardım edeceğini duyurmuştur (Soliman, 2021, 28 Haziran).

Mısır'ın Afrika'daki angajmanı gerçekten de giderek çeşitlenmekte ve kapsamlı hale gelmektedir. Sisi'nin 2021'deki Cibuti ziyareti, 1977'den sonra Mısır tarafından yapılan ilk cumhurbaşkanı ziyareti olması nedeniyle büyük önem taşıyordu (Daily News Egypt, 2021, 27 Mayıs). Mısır, BERB, terörle mücadele, Kızıldeniz'in güvenliği gibi önemli konuları tartışarak ve ikili işbirliği fırsatlarını araştırarak Cibuti ile ilişkilerini güçlendirmeye çalıştı. Ayrıca Sisi, Cibuti'de ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek Mısır altyapı projelerini daha da geliştirme niyetini dile getirdi (Soliman, 2021, 28 Haziran).

Tanzanya, Mısır'ın Afrika'da artan ilgisinin bir başka örneğidir. Mısır, Tanzanya'da altyapı çalışmaları hayata geçirilmesinde önemli rol oynamıştır. Mısırlı şirketler, Tanzanya'daki George Stigler Barajı ve Julius Nyerere Hidroelektrik Santrali inşaatı gibi projelere katılmıştır. Tanzanya'daki ekonomik kalkınmayı ve altyapıyı desteklemeyi amaçlayan bu girişimleri Mısır'ın Nil Havzası bölgesindeki varlığını güçlendirirken, Afrika'da bölgesel bir oyuncu olarak önemini ve Afrikalı ortaklarının kalkınmasına katkıda bulunma konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur (Al Monitor, 2021, 26 Haziran). Mısır'ın Afrika'daki angajmanı, bölge ülkeleriyle ikili bağlarını güçlendirme ve Nil su kaynaklarıyla ilgili konular da dahil olmak üzere bölgesel ve kıtasal konularda aktif rol oynama arzusunun bir yansıması olmuştur.

Cumhurbaşkanı Sisi, 24 Mayıs 2023'te Şarm El-Şeyh'te Burundi Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Gervais Ndirakobuca ile görüşmüştür. Burundi cumhurbaşkanlığı Sözcüsü bu ilişkilerin hem siyasi koordinasyon hem de ekonomik işbirliği açısından ulaştığı yüksek seviyeden duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Burundi Başbakanı Burundi'nin kalkınmasına verdiği sürekli destek ve Burundili yöneticilerin kapasitelerini güçlendirmesi nedeniyle Mısır'a şükranlarını dile getirmiştir. Ayrıca, kardeş Afrika ülkeleri arasında örnek bir işbirliği ve karşılıklı koordinasyon sergilediğini ifade ettiği Burundi'yi çeşitli uluslararası ve bölgesel forumlarda tutmanın önemini vurgulamıştır. Toplantıda ayrıca, özellikle Büyük Göller bölgesi, Doğu Afrika ve Nil Havzası ile ilgili olarak ortak çıkarları ilgilendiren bölgesel gelişmelere de odaklanılmıştır (SIS, 2023, 24 Mayıs). Görüldüğü üzere Mısır, bölgesel meselelere katılma ve Nil Havzası'nda bulunanlar da dahil olmak üzere bölge ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirme konusunda kararlılığını sergilemektedir. Bu toplantılar, Afrika ülkeleri arasındaki işbirliğini ve karşılıklı anlayışı güçlendirirken, bölgesel zorlukları ve fırsatları tartışma fırsatı da sağlamaktadır.

Yukarıda sözü edilen diplomatik girişimler BERB dosyası bağlamında Mısır'ın konumunu güçlendirmiştir. Dolayısıyla BERB'in Mısır'a Afrika Boynuzu ve Nil Havzası bölgesindeki ekonomik, askeri ve diplomatik nüfuzunu artırma fırsatı sağladığı ileri sürülebilir. Etiyopya'nın Mavi Nil üzerinde BERB'i inşa etme duyurusunun başlangıcından itibaren Mısır, Nil üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak için bir dizi strateji ve taktik uygulamış, en son olarak da Afrika'daki kimi ülkeler ile bağlarını güçlendirme yolunu seçmiştir.

4. SONUÇ

Yaşamın kaynağı olan su, medeniyetlerin gelişimini, coğrafi genişlemeyi, teknolojik ilerlemeleri ve bilimi etkileyerek insanlık tarihinde hayati bir rol oynamıştır. Dünyadaki tüm suyun yalnızca küçük bir kısmını temsil eden tatlı suyun, içme, tarımsal sulama, elektrik üretimi, denizcilik ve daha pek çok insan faaliyeti için gerekli olduğu bilinen bir gerçektir. Su yönetimi binlerce yıldır toplumlar için büyük bir endişe kaynağı olmuştur ve barajların ve hidrolik altyapının inşası, mevcut tatlı suyun kullanımını optimize etmek için temel bir strateji olmuştur.

Üç bin yılı aşkın zengin tarihiyle Mısır, kimliğinden ayrılmaz bir hale gelmiş olan Nil'in insan gelişimini nasıl şekillendirdiğinin en güzel örneklerinden biridir. Nil'in yıllık taşkınları nehir kenarındaki topraklarda verimli alüvyonlar biriktirerek tarım için verimli ekilebilir alanlara imkân hazırlamıştır. Nil Havzası'nın suladığı tarım alanları antik Mısır'ın büyümesini hızlandırmış, aynı zamanda Sudan, Aksum ve diğer komşu bölgelerdeki uygarlıkların da aralarında bulunduğu birçok eski uygarlığın merkezi olmuştur. Mısır, Sudan, Etiyopya veya diğer bölgelerdeki bu uygarlıkların kalıntıları, Nil'in bıraktığı zengin ve çeşitli mirasa tanıklık etmektedir.

Eski Mısır uygarlıkları, suyun nehrin yukarısındaki bölgelerde kullanılması, böylece Nil'in akışının azalmasından duydukları endişe nedeniyle yukarı bölgelere askeri seferler düzenlemiştir. Bu kaygı Mısır tarihi boyunca devam etmiş, 19. yüzyılda Mehmet Ali ve Hidiv İsmail Paşalar nüfuzlarını yukarı Nil bölgelerine yaymaya çalışarak bu yaklaşımı sürdürmüştür. Nil'in su kaynakları üzerindeki kontrollerini güçlendirme, tarım için düzenli su tedarikini garanti etme, önemli ticaret yollarını güvence altına alma ve bölgedeki jeopolitik etkilerini güçlendirme arzusu da dahil olmak üzere çeşitli faktörler tarafından motive edilen sözü edilen isimler Mavi Nil'in kontrolünü de ele geçirmek ve Nil'in su kaynakları üzerinde tekel kurmaya çalışmak yanında Mısır'ı modernleştirmek için büyük reformlar başlatmışlardır. Yine Nil sularını kullanarak tarım arazilerini genişletmek için kanallar ve sulama sistemleri inşa edilmesini sağlamış, tarımsal üretimin artmasına yardımcı olmuş, böylece Mısır ekonomisini güçlendirmiş ve bölge tarihinde önemli bir döneme damga vurmuşlardır.

İngiliz işgali sonrasında da Nil suyu Mısır'ın ilgi odağı olmuş, 1882'deki işgalin Nil kaynaklarının yönetimi de dahil olmak üzere bölge üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. İngilizler, Mısır üzerinde siyasi ve ekonomik kontrolünü sürdürmeye çalışmış, Nil'in su kaynaklarının yönetilme şekline etki etmiş, sulama sistemini modernize ederek yeni barajlar ve kanallar inşa etmiş ve su altyapısına yatırım yapmışlardır. Tüm bunlar Nil boyunca tarımın geliştirilmesine ve o zamanlar İngiliz endüstrisine önemli bir kaynak sağlayan pamuk üretiminin artmasına yardımcı olmuştur. İngilizler Nil suyunun kullanımını düzenlemek için anlaşmalar da yapmış, bu anlaşmalar genellikle İngiliz ve Mısır çıkarlarını dikkate almış, nehrin yukarısındaki ülkelerin aleyhine olacak şekilde tasarlanmıştır. Bölgedeki ekonomik nüfuzlarını sürdürmek isteyen İngilizler Nil'in kontrolünü elinde tutmak istemiş, böylece Mısır'da tarımsal sulama için gerekli olan su tedarikini güvence altına almaya çalışmıştır.

Özgür Subayların 1952'de gerçekleştirdiği askeri darbe, Mısır tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş, ancak ülke siyasetine ilk anda önemli değişiklikler getirmemiştir. 1952 ile 1956 yılları arasında Mısır'daki İngiliz varlığı sorunu hâlâ siyasi gündemin ön sıralarında yer almıştır. Abdülnasır liderliğindeki Mısır hükümeti ekonomik ve sosyal reformları uygulamaya başlamış, ancak İngilizlerin Mısır'dan çekilmesine ve Süveyş Kanalı meselesine ilişkin devam eden müzakereler nedeniyle siyasi durum karmaşıklaşmıştır. Cemal Abdülnasır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirme yönündeki kararı, Mısır ile İngilizler arasındaki ilişkilerde büyük bir kırılmanın yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum, Kanal üzerindeki çıkarlarından vazgeçmek istemeyen Fransa ve İngiltere'nin kanalın kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalıştığı, ancak sonunda başta ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere uluslararası baskı altında geri çekilmek zorunda kaldığı büyük bir uluslararası kriz olan Süveyş Krizi sonrasında Mısır'ın lehine sonuçlanmıştır. Cemal Abdülnasır'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Nil Mısır'ın iç ve dış politikasındaki hayati önemini sürdürmüştür. 1967'de gerçekleşen ve yenilgiyle sonuçlanan Arap İsrail Savaşı'na kadar Orta Doğu'da etkin bir figür olan Abdülnasır, Nil'in Mısır'ın sosyo-ekonomik kalkınmasındaki kritik rolünü fark etmiş ve nehrin faydalarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan politikalar uygulamıştır. Bu yöndeki projelerinden biri Nil'in akışını düzenlemek, taşkınları kontrol etmek ve sulama ve enerji üretimi amacıyla Asvan Yüksek Barajı'nı inşa etmek olmuştur. Büyük ölçüde Sovyetler Birliği tarafından

finanse edilmek suretiyle 1970 yılında tamamlanan baraj, Nil üzerinde kurulan en büyük baraj olmuştur. Büyük bir yapay göl olan Nasır Gölü'nü oluşturan baraj, geniş tarım arazilerini ve köyleri sular altında bırakarak binlerce insanın yerinden olmasına de yol açmıştır. Nil'in alüvyonları taşımasına engel olması yönüyle tarım üzerinde olumsuz etkilerinden de söz edilen baraj Mısır'ın sulama ve enerji üretim kapasitesini artırarak ülkenin endüstriyel kalkınmasına katkıda bulunmuştur. AYB sadece teknik hususlarla sınırlı bir baraj olmamış, aynı zamanda projeyi Arap milliyetçiliği ve ekonomik bağımsızlık politikasını desteklemek için kullanan Abdülnasır'ın Arap dünyasındaki karizmatik liderliğini güçlendiren siyasal etkiler de doğurmuştur. AYB ayrıca Mısır'ın kendi doğal kaynaklarını kontrol etme ve Batılı güçlere bağımlılığını azaltma yeteneğinin bir sembolü olarak görülmüştür. Barajın sadece Mısır'da değil, diğer Arap ülkelerinde de popülerlik kazanmasına yardımcı olduğunu gören Abdülnasır, Nil'in Mısır'ın uluslararası ilişkilerini de etkilediğinin farkına varmıştır. Mısır'ın Nil sularındaki çıkarlarının korunmasını sağlamak amacıyla Abdülnasır, başta Mısır'ın 1959 Anlaşması'nı yapmış olduğu Sudan olmak üzere komşu ülkelerle yapılan müzakerelerde aktif rol oynamıştır. Ancak o dönemde diğer yukarı kıyıdaş ülkelerin istikrarsız mali durumları ve sınırlı teknolojik yetenekleri onları Nil üzerinde büyük ölçekli barajlar inşa etmekten alıkoymuştur. Bununla beraber zaman içinde Nil'in kaynaklarından faydalanmayı önemli bir alternatif olarak görmeye başlayan yukarı kıyıdaş ülkeler aşağı kıyıdaş ülkeler olan Mısır ve Sudan'ı nehir suyundan adil pay alma talepleri noktasında eleştirmeye başlamışlardır. Bu eleştirilere yanıt vermek ve Nil Havzası'nda daha işbirlikçi bir imajı teşvik etmek için Mısır, stratejik ve diplomatik mekanizmaları uygulamaya koymuştur.

Enver Sedat'ın Mısır'daki cumhurbaşkanlığının ülkenin iç ve dış politikasında olduğu gibi Nil kaynaklarının yönetimi konusunda da hem ulusal hem de bölgesel olarak önemli yansımaları olmuştur. 1970'te Cemal Abdülnasır'ın yerine gelen Sedat, Batı'ya açılma ve İsrail'le uzlaşma girişiminin damgasını vurduğu farklı bir siyasi yaklaşımı benimsemiştir. Bu dönemin en unutulmaz anlarından biri, 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter'ın arabuluculuğunda İsrail ile Camp David Anlaşması'nın imzalanması olmuştur. Mısır'ın dış politikasında köklü bir değişiklik olarak görülen ve Mısır'ı İsrail Devleti'ni tanımak durumunda bırakan anlaşma Mısır ile İsrail arasındaki ilişkilerin normalleşmesiyle sonuçlanmıştır. Sedat *İnfitah* olarak bilinen ekonomik açıklık

politikası ile de yabancı yatırımları çekmeyi ve Mısır ekonomisini liberalleştirmeyi amaçlamıştır. Bu durum Nil suyunun sulama ve enerji üretimi için kullanımı bağlamında tarım ve sanayi sektörü üzerinde olumlu etkiler doğurmuştur. Sedat döneminde Mısır'ın diğer Nil Havzası ülkeleriyle, özellikle Etiyopya ile olan ilişkileri gergin ve gerilimli bir seyir izlemiştir. Etiyopya'nın Nil Nehri üzerine baraj inşa etmek suretiyle hayata geçirmek istediği projelerin Mısır'ın su kaynakları üzerindeki sonuçlarıyla ilgili endişelerini açıkça dile getiren Sedat kimi zaman tehdide varan bir dil kullanmaktan da çekinmemiştir. Nil Nehri'nin Hüsnü Mübarek'in yönetimi altında geçen 30 otuz yıl boyunca da Mısır'ın iç ve dış politikasında önemli bir yeri olmuş, Nil kaynaklarının yönetimi ve diğer havza ülkeleriyle ilişkiler konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Nil, kaynaklarının yönetimi, nüfus artışı ve gıda güvenliği endişeleri nedeniyle Mısır'da hayati bir konu olmaya devam etmiş ve Mübarek bu zorlukları yapıcı bir şekilde çözmeye çalışmıştır. Mübarek, başta tarımsal sulama olmak üzere Nil'in su kaynaklarını daha iyi yönetmek için Mısır'ın su altyapısına önemli yatırımlar yapmıştır. Tarımın gıda güvenliği açısından hayati öneme sahip olduğu ülkede gıda üretimini artırmayı amaçlayan Mübarek Nil sularının ortak yönetimi konusunda anlaşmalara varmak için Nil'e sınırı olan ülkelerle, özellikle Sudan'la işbirliği yapmaya çalışmıştır. Su kaynaklarının yönetiminde Nil'e kıyaslı olan ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli bölgesel girişimleri hayata geçirmiştir. Bu girişimler arasında UNDUGU, TECCONILE ve NBI yer almıştır. Ne var ki uygulanan bu mekanizmalara rağmen, birçok yukarı havza ülkesi 2010 yılında Mısır ve Sudan'ın katılımı olmadan CFA Anlaşması'nı imzalamıştır. Mısır'ın hoşnut olmadığı bu anlaşma ile Nil'in su kaynaklarının adil kullanımı, fayda paylaşımı, havza ekosisteminin korunması ve havza ülkeler arasındaki işbirliği gibi ilkeler vurgulanarak Nil'in paylaşımına ve yönetimine yönelik bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. 2011 yılında yani CFA Anlaşması'nın imzalanmasından bir yıl sonra Etiyopya, BERB'nin inşasını duyurmuştur. Bu gelişme barajın akış üzerindeki muhtemel etkisine ilişkin endişeleri artırdığı için Mısır açısından bir endişe ve gerilim kaynağı olarak algılanmış, Mısır'ın bölgedeki hidro-hegemonyasına yönelik ilk gerçek tehdit olarak görülmüştür. Muhammed Mursi'nin 2012'den 2013'e kadar devam eden kısa süreli devlet başkanlığı dönemi de Mısır'ın Nil'in yönetimi ve kıyıdaş ülkelerle ilişkilere dair politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Müslüman Kardeşlerin bir mensubu olan Mursi 2011 Mısır devrimi ayaklanmalarının ardından Mısır'ın demokratik yolla

seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Ülke içinde kritik Nil meselesi etrafında ulusal birlik çağrısında bulunan Mursi, suyla ilgili zorluklarla mücadelede birliğin önemini vurgulayarak, nehrin kaynaklarının korunması amacıyla Mısır halkını harekete geçirmeye çalışmıştır. Nil kaynaklarının yönetimini iyileştirmek amacıyla Mısır'ın su politikasına reformlar getirmeye de çalışan Mursi, su altyapısını modernleştirme, sulama verimliliğini artırma ve suyla ilgili gıda güvenliği konularını ele alma çabası içinde olmuştur. Uluslararası alanda da Etiyopya gibi Nile kıyıdaş ülkelerle Nil sularının kullanımına ilişkin müzakerelerde bölgesel ilişkilere özen göstermiştir. Etiyopya'nın baraj projesine ilişkin tartışmalar, Mursi'nin Nil'in yönetimiyle ilgili uluslararası ilişkilerde yön bulma becerisini sınanan önemli zorluklara yol açmıştır. Büyük protestolar ve artan siyasi gerginliklerin ardından 3 Temmuz 2013'te Mursi, Mısır ordusunun gerçekleştirdiği bir darbeyle devrilmiştir. Mısır'ın Abdülfettah el Sisi'nin cumhurbaşkanlığındaki iç ve dış politikası, Nil'in yönetiminde seleflerinden miras kalan önceliklerin ve stratejilerin sürekliliğini yansıtmaktadır. Sisi, ulusal bir öncelik olarak Nil'in su güvenliğine güçlü bir şekilde odaklanmayı sürdürmüş, tarım, sanayi ve nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamak için nehrin su kaynaklarının korunmasına odaklanmaya devam etmiştir. Sisi yönetiminde Mısır, su altyapısına yoğun yatırım yapmaya, sulama sistemlerini modernize etmeye, rezervuarlar ve pompa istasyonları inşa etmeye ve suyun verimliliğini artıracak önlemler almaya devam etmiş, uluslararası alanda da Nil sularına ilişkin müzakere ve tartışmalarda geleneksel tavrını sürdürmüştür. Mısır diplomasisi, özellikle BERB'in inşası gibi gelişmeler karşısında ulusal çıkarlarını korumaya çalışmış, Etiyopya ve Sudan da dahil olmak üzere diğer Nil Havzası ülkeleriyle müzakerelerde aktif rol oynamaya devam etmiştir. BERB'in doldurulması ve işletilmesi gibi konulara odaklanan tartışmalarda nehrin su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi için bölgesel iş birliğinin önemi vurgulanmıştır. BERB ile ilgili süreçte Mısır, Afrika ülkeleriyle, özellikle de Nil Havzası'nda bulunan ülkelerle olan ilişkisini güçlendirme çabası içinde olmuştur. Aynı zamanda Mısır'ın uluslararası diplomasisi, ABD, Rusya, Çin, Avrupa Birliği, Arap Birliği küresel ve bölgesel aktörlerden uluslararası destek alma çabalarıyla genişlemiştir.

Sınıraşan nehirler, havza ülkeleri arasındaki birçok zorluğun ve anlaşmazlığın başlangıç noktası olmuştur. Ulusal ve bölgesel çıkarlar, su ihtiyaçları ve politikaları

ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinden paylaşılan kaynakların yönetimi karmaşıktır. Bu durum, uluslararası nehir sularının kullanımı konusunda müzakerelere, anlaşmalara ve bazen de gerilimlere yol açmıştır. Nil Nehri havzasında bulunan ülkeler arasında da benzer durumlar yaşanmıştır.

Bu çalışma, Mısır için hayati görülen Nil'in ülkenin iç ve dış politikasındaki önemini ele almayı amaçlamıştır. Mısır, Nil Havzası'nın aşağı havzasında yer alan bir ülke olarak, diğer havza ülkelerine kıyasla tarihsel olarak Nil sularından en çok yararlanan ülke olagelmıştır. Bu durum küresel ölçekteki diğer nehir havzalarıyla karşılaştırıldığında istisnai bir durumdur. Mısır, Nil'in sularını büyük ölçüde kontrol eden ve bu kaynakların yönetimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bir aşağı havza ülkesi olarak ayrıcalıklı bir statüye sahiptir. 1929 ve 1959 tarihli anlaşmalar Mısır'ın su kullanımındaki önceliğini tanıyarak bir statüko oluşturmuş olsa da sömürgeci ve eski tarihli olarak nitelenen anlaşmalar Nil'in yukarısındaki diğer ülkeler tarafından zaman içinde eleştirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede yukarı havza ülkelerin Nil'in su kaynakları üzerindeki haklarını savunmaya çalışmaları karmaşık müzakerelere ve bölgesel gerilimlere yol açmıştır. Nil ile ilgili özellikle son zamanlarda yaşanan gelişmelerden kaynaklanan gerginlikler, doğal olarak Mısır'ın hem iç hem de dış politikasına yansımıştır. Nil'in ulusal bir miras olarak sembolik önemi, iç politikada Mısır halkı arasında güçlü milliyetçi duyguları uyandırdığı gibi ülkenin dış politikası üzerinde de önemli bir etki yaratmış ve Mısır'ı yukarı kıyıdaş ülkelerle adil anlaşmalara varmak için müzakere etmeye zorlamıştır.

Nil Havzası her ne kadar işbirliği potansiyeli sunsa da çatışma risklerine de açıktır. Nil Havzası Girişimi'nin belirli bir geçici kurumsal düzenleme oluşturma çabalarına rağmen, kalıcı bir kurumsal mekanizma olan Nil Havzası Komisyonu'nun oluşturulması, özellikle Mısır ve Sudan gibi kilit ülkelerin katılımının olmaması nedeniyle büyük engellerle karşılaşmıştır. Bu durum, suyu bir güvenlik meselesi olarak gören Mısır ve Etiyopya gibi ulusların, bağımsız denetçilere sahip bir kurumun yokluğunda anlaşmazlıklarını çatışma yoluyla çözme eğilimine girebileceği bir ortama yol açmaktadır. İklim değişikliği, hızlı nüfus artışı, kuraklık, çevresel bozulma ve sürdürülemez su kullanımı, su kaynaklarının temel bir kaynağa dönüştürülmesi ve

hayatta kalmak için şiddetli rekabetin alevlenmesi gibi çeşitli faktörler gerilimi tırmandırma riskini artırmaktadır.

Nüfusun artmaya devam etmesi ve su ihtiyacının katlanarak artması nedeniyle son dönemlerde su kaynaklarının yönetiminde yeni zorunlulukların getirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Zira Nil'e sınırı olan her ülke, kendi kalkınmasını teşvik etmek ve nüfusunu beslemek için gerekli kaynağın Nil olduğunu düşünmektedir. Onlara göre, Mısır'ın artık Nil'in su kaynaklarının dengeli paylaşımının hayati önemini anlamasının zamanı gelmiştir. 1959'da (55 m3) ve 1929'da (48 m3) tahsis edilen rakamlar, Mısır'ın tarihsel olarak yararlandığı kaynakların boyutunu göstermektedir. Nil'e kıyıdaş ülkelere göre Mısır'a önemli miktarda su kotası ayıran Nil'in tarihsel yönetiminin sorgulanması gerekmektedir. Bu nedenle diğer kıyıdaş ülkelerin kaynakların adil dağılımına ilişkin kaygıları ciddiye alınmalı ve ayrıcalıklı bir tarihsel konum bahanesiyle göz ardı edilmemelidir. Bunun için Mısır'ın ayrıcalıklı konumunu korumak yerine bölgesel işbirliğini teşvik etmede daha yapıcı bir rolü sütünlenmesi beklenmektedir.

Mısır'ın Nil'in su kaynaklarının yönetimindeki uzun süreli hidrohegemonyası, son zamanlarda ciddi tehditler karşışlaşmıştır. 1929 ve 1959 anlaşmaları ile sağlanan hakimiyet, Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nın inşasıyla birlikte zayıflamaya başlamıştır. Bu durum, Nil Havzası'ndaki hidropolitik müzakerelerde yeni bir aşama başlatarak, su yönetimi konusundaki bölgesel güç dengesinde önemli bir değişikliği işaret etmektedir. Mısır ile Etiyopya arasındaki anlaşmazlıklar zaman zaman yüksek boyutlara ulaşmış ve liderler, kendi çıkarlarını korumak için kendilerini gergin diplomatik çatışmaların ortasında bulmuşlardır. Esasında BERB'in başarılı bir şekilde tamamlanması, Nil Çerçeve Anlaşması'nı (CFA) imzalayan yukarı havza ülkeleri için karşılıklı yarar sağlayan kalkınma fırsatları sunmaktadır. BERB'in başarısı bu ülkeleri su kaynaklarından yararlanmaya teşvik edebilir ve bu da Nil su kaynaklarının yönetim dengesinde bir değişikliğe yol açabilir.

Mısır, Nil sularından en büyük payı alan ülke olarak ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu su kaynakları, ülkenin tarımsal kalkınması açısından hayati önem taşımakta ve 100 milyonu aşan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Ancak Nil'in

suları her ne kadar eski anlaşmalara göre Mısır'a avantajlı bir fırsat sunuyor olsa da öteki havza ülkelerinin de ilgisini çekmektedir. Mısır dışındaki kıyıdaş ülkeler Nil'i ekonomik kalkınmalarının önemli bir unsuru olarak görmektedirler. Örneğin Etiyopya, BERB gibi projelerle artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik kalkınmayı desteklemek için Nil'in kaynaklarından yararlanmayı amaçlamaktadır. Bu ülkeler Nil'in yalnızca Mısır için hayati bir kaynak olarak değil, aynı zamanda bölgedeki diğer ülkeler için de kalkınma için bir katalizör olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Her kıyıdaş ülkenin meşru haklara ve kalkınma hedeflerine sahip olduğunun kabul edilmesi, tüm paydaşların ihtiyaçlarının dengelenmesi açısından önem arz etmektedir. Mısır'a yönelik eleştiri, onun tarihsel kavramları aşma ve Nil kıyısındaki tüm ülkeler için sürdürülebilir ve eşitlikçi bir geleceği garanti altına almak üzere daha işbirlikçi bir yaklaşım benimseme becerisine dayanmaktadır. Böylece tüm Nil Havzası ülkelerinin kendilerini birleştiren nehirle uyum içinde refaha kavuşmasını sağlayacak açık diyalogu, güçlendirilmiş bölgesel işbirliğini ve eşitlikçi paylaşım mekanizmalarını kurması önem arz etmektedir. Bu çerçevede Mısır'ın önünde Nil'in daha adil bir şekilde yönetilmesi meselesini yeniden düşünerek sürdürülebilir bölgesel işbirliği ve paylaşılan refahın desteklenmesini bizzat kendisinin başlatması, böylece bölgedeki liderlik konumunu daha da güçlendirmesi seçeneği de durmaktadır.

Mısır'ın Nil Havzası bağlamında 1992 ve 1997 sözleşmelerinin ilkelerini her zaman tam olarak benimsemediği yönündeki eleştiriler son yıllarda artış göstermiştir. BM tarafından sınıraşan suların adil paylaşımına ilişkin sözü edilen sözleşmelerin varlığına rağmen Mısır, su kaynaklarının adil paylaşımı konusunda Nil Havzası ülkeleriyle her zaman tam bir işbirliği içinde olmayı başaramamıştır. İşbirliğini teşvik etmeye ve adil çerçeveler oluşturmaya yönelik uluslararası çabalara rağmen, Mısır ile Nil Havzası'ndaki diğer ülkeler arasındaki müzakereler zaman zaman zorluklar ve engellerle karşılaşmıştır. Nil sularının yönetimindeki tarihi hakimiyetini sürdürmek isteyen Mısır'ın daha kapsayıcı müzakereler ve işbirliği içinde olması gerekmektedir. Bu anlamda kendi su ihtiyaçlarını karşılarken, bunu komşularının çıkarlarıyla uzlaştırmaya istekli olması gerekmektedir. Bu hassas dengeyi sağlamanın ve Mısır'ın yalnız kalma riskinden kurtulabilmesinin en iyi yolu diplomasi ve diyalogdur. Ayrıca

herkesin kaygılarını dikkate alan kalıcı bir çözüme ulaşmak için diğer kıyıdaş ülkelerle anlaşması gerekmektedir. Bu yöndeki müzakerelerdeki istekliliği Mısır'ın bölgesel aktör olarak etkinliğini güçlendirebileceği gibi, Nil'in kıyıdaş ülkeleri arasındaki istikrar ve işbirliğine de katkıda bulunacak ve herkes için karşılıklı yarara dayalı bir geleceği teşvik edecektir.

BERB'in 4. ve son rezervuarının dolmasından sonra Nil'in geleceği için üç önemli senaryodan söz edilebilir. İlk senaryoda, barajın işletimi ve dolum prosedürlerine ilişkin bağlayıcı bir anlaşmanın imzalanması halinde tarafların ortak kontrolüne dayalı bir süreç ortaya çıkabilir. Bu senaryoda Mısır, Sudan ve Etiyopya birbirlerinin su haklarını tanıyacak ve Nil konusunda yapıcı bir işbirliği içinde olacaktır. Böylece Nil kaynaklarının adil ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak için tarafların birlikte çalışacağı bir çerçeve oluşacaktır. İkinci senaryo tarafları bağlayıcı ve 1959 Nil Suları Anlaşması'nın yerine geçecek bir anlaşmanın imzalanmaması ihtimalidir. Tartışmalı kontrol ile sonuçlanabilecek bu durum tarafların birbirlerinin su kullanımına ve su haklarına saygı göstermeyeceği ve ilişkilerin düşmanlığa dönüşeceği yeni bir aşamaya geçişin başlangıcı olabilir. Üçüncü senaryo uluslararası aktörler ve dış arabulucuların Etiyopya, Mısır ve Sudan arasındaki müzakereleri kolaylaştırmak için müdahale etmesine dayanmaktadır. Bu durumda yapıcı diyalogu kolaylaştırmak ve daha adil anlaşmaların yapılmasını teşvik etmek için uluslararası kuruluşlar, üçüncü ülkeler veya tarafsız arabulucular sürece dahil olabilir. Bu müdahaleler gerginliklerin azaltılmasına yardımcı olabilir ve taraflar arasında işbirliğine elverişli bir ortam yaratabilir, böylece BERB'nin yönetimi için barışçıl ve müzakere edilmiş bir çözüm sağlanabilir. Bu üç senaryo arasındaki seçim, devam eden müzakerelere ve ilgili tarafların alacağı kararlara bağlı olacaktır. BERB etrafındaki müzakerelerin sonraki adımları hangi senaryonun gerçekleşeceğini belirleyecektir.

Nil muhtemelen önümüzdeki yıllarda Mısır'ın iç ve dış politikasında merkezi bir unsur olmaya devam edecektir. Ancak bu durumun 2023'te Sudan'da yaşanan ve fiili iktidara meydan okuyan Hemetti lakaplı General Muhammed Hamdan Daglo'nun Hızlı Destek Güçleri'nin (RSF) girişiminde olduğu gibi bir takım jeopolitik ve çevresel gelişmelerden etkilenebilecek bir yönü olduğu da açıktır. Kuşkusuz Mısır, nehir sularının kullanımını ve yönetimini etkileyebilecek bölgedeki değişikliklere karşı

duyarlı duruşunu devam ettirmek isteyecektir. Nil'i Mısır'la paylaşan ve su yönetimine ilişkin anlaşmalarda ve politikalarda önemli bir rol oynayan Sudan'daki iç çatışmalar bu müzakereleri aksatabilir ve ülkenin Nil sularının paylaşımı konusunda gelecekteki tutumuna ilişkin belirsizlik yaratabilir. Mısırlı liderlerin bölgesel işbirliğindeki olası değişiklikleri öngörmek için bu gelişmeleri yakından izlemesi gerekecektir. Sudan'da 15 Nisan 2023'te iktidarın kontrolündeki silahlı kuvvetler ile paramiliter güçler arasında başlayan çatışma ortamı Hızlı Destek Güçlerinin (RSF) yönetimi ele geçirmek için stratejik bölgelere yönelik saldırılarıyla başlamıştır. Ekim 2021'de Sudan'ın geçiş hükümetini devirmek için işbirliği yapmış olan taraflar başkent Hartum ve Darfur olmak üzere ülke genelinde çatışmışlardır. Bu çerçevede yaşanacak çatışmaların gelecekte Sudan'ın Nil politikasına yansımaları olabileceği gibi bu ve benzeri durumlar bölgenin siyasi istikrarını ve Nil bağlamındaki müzakerelerin dinamiklerini etkileyebilir. Mısır'ın, yeni bölgesel zorlukların üstesinden gelmek ve Nil kaynaklarının güvenliğini sağlamak için gerekli her türlü önlemi almaya hazır bir noktada duracağını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abebe, B. (1998). *Histoire de l'éthiopie: d'axoum à la révolution;(c. Iue siècle avant notre ère-1974)*. Addis Abeba: Centre Français Des Études Éthiopiennes.
- Abtew, W. and Dessu, S. (2019). *The grand ethiopian renaissance dam on the blue Nile*. New York : Springer International Publishing.
- Allan, J. ve Mallat, C. (1995). *Water in the middle east: legal, political and commercial implications*. London: British Academy Press.
- Blanchon, D. (2019a). *Géopolitique de l'eau: entre conflits et coopérations*. Paris: Cavalier Bleu Éditions.
- Chamoux, F. (2008). *Hellenistic civilization*. Oxford: John Wiley & Sons.Cleveland, W. ve Bunton, M. (2008). *A History of the Modern Middle East*. New York: Oxford University Press.
- Dawisha, K. (1979). *Soviet foreign policy towards egypt*. London: Palgrave Macmillan.
- Dawisha, A. (2016). *Arab nationalism in the twentieth century: from triumph to despair*. New York: Princeton University Press.
- Droz-Vincent, P. (2011). *The sad state of egypt's regional and foreign policy*. New York: The German Marshall Fund of the United States.
- El-Hameed, A. (2020). *نهر النيل ... ما له وما عليه*. Cairo: Ain Shams University.
- Eldin, A. (2001). *Nile river: the international legal system governing the utilization of its waters*. Cairo: The Arab League, Arab League Educational, Cultural and Scientific Organization, Arab Research and Studies Institute.
- Elhance, A. P. (1999). *Hydropolitics in the third world: conflict and cooperation in international river basins*. Washington DC: US Institute of Peace Press.
- Erlich, H. (2015). *The cross and the river: ethiopia, egypt, and the nile*. Paris: Lynne Rienner Publishers, Inc.

- Fahmy, K. (2010). *Paşanın adamları Kavalalı Mehmet Ali Paşa, ordu ve modern Mısır*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fanchette, S. (1997). *Le delta du nil: densités de population et urbanisation des campagnes*, 32. IRD Editions.
- Erllich, H. (2015). *The cross and the river: Ethiopia, Egypt, and the Nile*. Paris: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Fauvelle, F. X. (2009). *Histoire de l’afrique du sud*. South Africa: Média Diffusion
- Fillinger, E. (2009). *Mubarak matters: the foreign policy of Egypt under Hosni Mubarak*. New York: School of International Service American University
- Goldschmidt, A. (2008). *A brief history of Egypt*. New York: Infobase Publishing.
- Gordon, J. (1992). *Nasser’s blessed movement: Egypt’s free officers and the July Revolution*. London: Oxford University Press.
- Hazan, P. (2001). *1967, la guerre des six jours : la victoire empoisonnée*. Bruxelles: Editions Complexe.
- Jean, D. (1975). *Le monde hellénistique*. Paris: Arnaud
- Just, R. ve Netanyahu, S. (1998). *Conflict and cooperation on trans- boundary water resources*. London: Kluwer Academic Publishers.
- Karameşe, H. (2019). *Modern dönem cihad anlayışının radikalleşmesinde devlet etkisi:Mısır örneği*. İstanbul, Turkey.
- Lasserre, F. (2011). *Eaux et territoires. tensions, coopérations et géopolitique de l’eau*. Québec: Presses de l’université du Québec.
- Long, B. (2018). *L’égypte de Moubarak à sissi: luttes de pouvoir et recompositions politiques*. Paris: Karthala Editions.
- Lukes, S. (2005). *Power: a radical view*. London: Palgrave Macmillan.
- Nguyen, T. D. (2004). *La guerre de l’eau aura-t-elle lieu?* Paris: Johanet.

- Ohlsson, L. (1995). *Hydropolitics: conflict over water as development constraint*. London and New Jersey: University Press Ltd.
- Osman, T. (2010). *Egypt on the brink: from Nasser to Mubarak*. London: Yale
- Samaan, M. (2019). *The Nile development game dam*. New York: Springer, 62.
- Seyyid, E. F. (2007). *Nil. DİA içinde*, İstanbul: İSAM.
- Sharnoff, M. (2017). *Nasser's peace: Egypt's response to the 1967 war with Israel*. New York: Routledge, 234.
- Thtry, J. (1973). *Bonaparte en Egypte déc. 1797-24 août 1799*. Paris: Berger-Levrault.
- Tignor, R. (2010). *Egypt: a short history*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Turton, A. (2002). *Hydropolitics: the concept and its limitations*. South Africa: African Water Issues Research Unit (AWIRU)
- Vannetzel, M. (2016). *Mohammed Morsi, in Egypt's revolutions: politics, religion, and social movements*. New York: Palgrave Macmillan US.
- Waterbury, J. (1979). *Hydropolitics of the Nile valley*. New York: Syracuse University Press.
- Waterbury, J. (2002). *Nile basin: national determinants of collective action*. New Haven: CT: Yale University Press.

Makaleler

- Abadi, J. (2019). Israeli-Egyptian relations: obstacles to meaningful rapprochement. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, 43 (1), 1-24.
- Abdalla, I. H. (1971). The 1959 Nile waters agreement in Sudanese-Egyptian relations, *Middle Eastern Studies*, 7(3): 329–341.
- Abushouk, A. I. (2016). The Arab Spring: a fourth wave of democratization? *Digest of Middle East Studies*, 25 (1), 52-69.

- Aclimandos, T. (2005). L'égypte en Égypte. *Outre-Terre*, (4), 191-199.
- Allouche, J. ve Daoudy, M. (2010). L'hydropolitique et les relations internationales. dynamiques internationales. *Etudes Internationales*, 1-4.
- Ali, M. N. (2022). The Arab Rrepublic of Egypt government's policy during gamal Abdul naseer reign (1952-1962). *Journal of Islamic History and Manuscript*, 1(1), 1-16.
- Amin, S. (2012). 2011: le printemps Arabe? l'égypte. *Journal des Anthropologues*, 277-298.
- Ait-Chaalal, A. (2012). Les États-Unis face au « printemps arabe »: mise en perspective à partir des révolutions Tunisienne et Egyptienne. *Alternative Sud*, 2, 19.
- Arsano, Y. (2010). Institutional development and water management in the ethiopian Nile basin. *The River Nile in The Post-Colonial Age*, I.B. Tauris, 167.
- Ayeb, H. (1992). La vallée du Nil: un grand axe géopolitique. *Maghreb-Machrek*, (4), 64-73.
- Ayeb, H. (1998). L'eau et les politiques d'aménagement du territoire en Egypte. *Maghreb-Machrek*, (4), 69-83.
- Ayeb, H. (2001). L'égypte et le barrage d'assouan que serait l'égypte sans ce très grand barrage? *Hérodote*, (4), 137-151.
- Azab, L. (2012). Morsi au pouvoir: scénario d'une transition à l'égyptienne. *Confluences Méditerranée*, (3), 145-160.
- Azaola Piazza, B. (2010). Le régime de moubarak: les espaces et les acteurs de l'opposition. *Confluences Méditerranée*, (4), 151-165.
- Bachrach, P ve Baratz, M. S. (1962). Two faces of power. *American Political Science Review*, 56 (4), 947-952.
- Barbary, C ve Adib Doss, M. (2014). Tamarrod (« rébellion ») : une autre lecture de l'action politique dans le processus révolutionnaire Egyptien. *Confluences Méditerranée*, (1), 155-169.

- Ben Néfissa, S. (2007). «Ça suffit»? le «haut» et le «bas» du politique en Egypte. *Politique Africaine*, (4), 5-24.
- Ben Néfissa, S. (1996). Les partis politiques égyptiens entre les contraintes du système politique et le renouvellement des élites. *Revue Des Mondes Musulmans Et De La Méditerranée*, 81(1), 55-91.
- Berg, E. (1982). Paul Balta et Claudine Rulleau (ed.). La vision nasserienne; Pierre Mirel. L’Egypte des ruptures. L’ère Sadate, de Nasser à Moubarak. *Politique Étrangère*, 47(3), 794-796.
- Blanchon, D. (2019b). Hydro-hégémonie et contre-hégémonie. *Dans Géopolitique de L’eau*, 73-74.
- Blaydes, L. (2010). La concurrence interne au parti national démocrate égyptien. *Égypte/Monde Arabe*, (7), 69-93.
- Boisson de Chazournes, L. (2008). Le droit international de l’eau: tendances récentes. *Anuário Brasileiro De Direito Internacional*, 2, 137-150.
- Bouquet, C. (2011). Conflits et risques de conflits liés à l’eau en afrique. *Les Cahiers d’Outre-Mer. Revue de géographie de Bordeaux*, 64 (255), 341-362.
- Boutros-Ghali, B. (1983). La diplomatie Egyptienne durant la periode post-Sadatienne. *Studia Diplomatica*, 15-27.
- Boutros-Ghali, B. (1991). La diplomatie Egyptienne en 1990. *Égypte/Monde Arabe*, (5), 133-160.
- Brownlee, J. (2011). Peace before freedom: diplomacy and repression in sadat’s egypt. *Political Science Quarterly*, 126(4), 641-668.
- Brunnée, J., & Toope, S. J. (2002). The changing Nile basin regime: does law matter. *Harv. Int’l LJ*, 43, 105.
- Caquot, A. (1957). La royauté sacrale en éthiopie. *In Annales d’Ethiopie*, 2 (1), 205-218.
- Çelikkın, z. (2018). Steven Lukes’un üç boyutlu iktidar yaklaşımı: kararsızlık üretimi ve kamu politikası analizi disiplini. *Memleket Siyaset Yönetim*, 13(30), 161-194.

- Chelkeba, A. (2018). The Influence of the UN watercourse convention on the development of the Nile basin. *Mizan Law Review*, 12 (1), 170-171.
- Cohen, M. (1980). The Canada-United States boundary waters treaty and the international joint commission. *Etudes Internationales*, 11 (3), 577-580.
- Collins, R. (1996). The waters of the Nile: hydropolitics and the Jonglei Canal, 1900-1988. *Markus Wiener Publishers*, 277-278.
- Dahl, R. A. (1957). The concept of power. *Behavioral science*, 2 (3), 201-215.
- Daoudy, M. (2008). Hydro-hegemony and international water law: Laying claims to water rights. *Water Policy*, 10 (2): 89-102.
- Daoudy, M. (2016). The structure-identity nexus: Syria and Turkey's collapse (2011). *Cambridge Review of International Affairs*, 29 (3), 1074-1096.
- De Gayffier-Bonneville, A. C. (2013). Culture de guerre du pouvoir Égyptien sous Nasser et Sadate. *Stratégie*, (2), 37-53.
- Dellapenna, J. (2006). The Nile as a legal and political structure. In: Coopey, Tvedt (eds) *A History of Water: the Political Economy of Water*, I.B. Tauris, London, (2) 295- 323.
- Demangeot, J. (1945). Éléments de dynamique fluviale d'après Maurice Paré. In *Annales de Géographie*, 53 (293), 1-12.
- Deney, N. (1962). Les États-Unis et le financement du barrage d'Assouan. *Revue française de science politique*, 12 (2), 360-398.
- Deng, B. K. (2007). Cooperation between Egypt and Sudan over the Nile river waters: the Challenges of duality. *African Sociological Review*, 11 (1), 29-66.
- Doceul, M. C., ve Tabarly, S. (2018). Le canal de Suez, les nouvelles dimensions d'une voie de passage stratégique. *Géoconfluences*.
- Ekmen, S. E. ve Firat, M. S. (2017). Uluslararası su yollarının kullanılmasından doğan uyuşmazlıkların çözümü. *Ankara Barosu Dergisi*, 75 (2), 177-201.
- Elhadidi, A. (2018). Egypt's shifting foreign policy priorities. *The Cairo Review of Global Affairs*, 29, 79-87.

- Fahmy, K. (1998). The Era of Muhammad 'Ali Pasha, 1805–1848. *The Cambridge History of Egypt*, 2, 139-179.
- Ferede, W. (2014). The efficacy of water treaties in the eastern Nile basin. *Africa Spectrum*, 49 (1), 55-67.
- Franc, C. (2016). L'expédition de suez, l'organisation du commandement, perspectives et enseignements. *Revue Défense Nationale*, (9), 62-66.
- Gascon, A. (2015). Combats sur le nil: la guerre de l'eau? *Bulletin de l'association de géographes Français*, 92 (92-2), 154-166.
- Ghoneim, A. F. (2015). The political economy of food price policy in Egypt. *Food Price Policy in an Era of Market Instability*, 253.
- Gjersø, J. F. (2015). The scramble for east africa: british motives reconsidered, 1884-95. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 43(5), 831-860.
- Guaaybess, T. (2019). Blogs, réseaux sociaux et «révolutions arabes»: du fantasme à la réalité. *La Communication Politique*, 203.
- Hamada, Y. M. (2017). The grand ethiopian renaissance dam, its impact on Egyptian agriculture and the potential for alleviating water scarcity (55). *Springer*.
- Hassan, H. A. ve Rasheedy, A. A. (2007). The Nile river and Egyptian foreign policy interest. *African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie*, 11(1).
- Hugonin, P. (2011). Le sud soudan ou juba-soudan: un nouvel état, nouveau défi. la gestion de ses ressources en eau. *Vertigo-La Revue Electronique En Sciences De L'environnement*.
- Hentsch, T. (1980). La politique israélienne de sadate ou l'énigme de la stratégie Egyptienne. *Études Internationales*, 647-670
- Holt, P. M. (1976). Egypt and the Nile valley. *Cambridge History of Egypt*, 13-50.
- Ibrahimou, H. (2022). La géostratégie de l'eau: entre vecteur de développement économique et sources de conflits le cas du bassin lac tchad. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(1), 21-39.

- Ibrahim, H. A. (1998). The Egyptian Empire, 1805-1885. *The Cambridge History of Egypt*, 2, 198-216.
- Julien, F. (2006). Maîtrise de l'eau et développement durable en Afrique de l'ouest : de la nécessité d'une coopération régionale autour des systèmes hydrologiques transfrontaliers. *Vertigo-La Revue Electronique En Sciences De L'environnement*, 7(2).
- Jungudo, M. (2018). The role of the Nile basin initiative (NBI) in nation building. *Journal of Nation-Building and Policy Studies*, 2(2), 63.
- Kaška, A. M. (2006). As-sīyāsa l-mā'īya l-miṣrīya tiġāh duwal ḥuḍ an-Nīl. *Barnāmaġ ad-Dirāsāt l-Miṣrīya l-Ifriqīya*, Cairo (Arabic).
- Kasimbazi, E.B. (2010). The impact of colonial agreements on the regulation of the waters of the river Nile. *Water International*, 35 (6), 720-721
- Kendie, D. (1999). Egypt and the hydro-politics of the blue Nile river. *Northeast African Studies*, 6 (1/2), 141-169.
- Khan, H. R. (1959a). The Sudanese-Egyptian relations. *Pakistan Horizon*, 12 (1): 53–57.
- Khan, H. R. (1959b). The Sudanese-Egyptian relations-II (continued). *Pakistan Horizon*, 12 (2): 136-148.
- Kurt, A. (2009). Nasser, Gamal Abdel (1918–1970). *The International Encyclopedia of Revolution and Protest*, 1-3.
- Lamballe, A. (2023). L'eau, un différend majeur entre l'Inde et le Pakistan, un gigantesque défi pour l'avenir. *Diplomatie*, (120), 80-83.
- Lasserre, F. (2002). L'Égypte peut-elle envisager un partage du Nil ? *Presses de l'Université du Québec*, 269-290.
- Le Floch, G. (2010). Le difficile partage des eaux du Nil. *Annuaire Français De Droit International*, 56 (1), 471-496.

- Legras, B. (2014). Les romains en égypte, de ptolémée xii à vespasien. *Revue D'études Antiques*, (96), 271-284.
- Mahfouz, M. (2009). *Egypt's rights in the waters of the Nile in the light of the international law of the rivers*. (Doctoral dissertation, PhD thesis, Faculty of Law, Assiut University).
- Mangu, A. M. (2011). The Democratic Republic of Kongo and the Nile cooperative framework agreement. Cooperative diplomacy, regional stability and national interests: the Nile river and the riparian states. *Africa Institute Of South Africa, Pretoria*, 23-38.
- Margold, S. (1957). Agrarian land reform in Egypt. *American Journal of Economics and Sociology*, 17 (1): 9–19.
- Martin, K. (2017). Sadat and Begin, the peacemakers. *Center for Strategic Studies*, 3.
- Martin, M. P. (1982). L'égypte après sadate. *Bulletin du Centre de Documentation et d'Études Juridiques, Économiques et Sociales*, 11(14), 66-82.
- Mekonnen, D. Z. (2010). The Nile basin cooperative framework agreement negotiations and the adoption of a 'water security' paradigm: flight into obscurity or a logical cul-de-sac? *European Journal of International Law*, 21(2), 421-440.
- Mikaïl, B. (2010). Les états-unis et l'égypte ou la loi du pragmatisme. *Confluences Mediterranee*, (4), 181-189.
- Milas, S. (2013). Sharing the Nile: Egypt, Ethiopia and the geo-politics of water. *Pluto Press*, 87-88.
- Mohammed, A. (2004). The Nile question: the accords on the water of the Nile and their implications on cooperative schemes in the basin. *Journal of International Affairs*, 9(2), 45-57.
- Mueller, J. (1995). Le concept de puissance et la politique internationale depuis la fin de la guerre froide. *Études Internationales*, 26(4), 711-727.

- Pagès-El Karoui, D ve Vignal, L. (2011). Les racines de la révolution du 25 Janvier en Egypte: une réflexion géographique. *EchoGéo, Sur le Vif*.
- Pascoe, R. (2015). Nasser and the modernization of egypt. *Arena Journal*, (44), 156-177.
- Petersen-Perlman, J. D. Veilleux, J. C., ve Wolf, A. T. (2017). International water conflict and cooperation: challenges and opportunities. *Water International*, 42(2), 105-120.
- Piazza, B. A. (2018). The Consolidation of Authoritarianism in al-Sisi's Egypt. *IEMed: Mediterranean Yearbook*, 34.
- Poydenot, A. (2008). Le droit international de l'eau, état des lieux. *Notes d'analyse du Centre International des Hautes Etudes agronomiques Méditerranéennes (CIHEAM)*, (29).
- Richard, B. (2020). Les eaux transfrontalières fédératrices d'une hydro-diplomatie environnementale? *Analyse comparée du Danube et du Jourdain. Vertigo*, 20 (3).
- Roll, S. (2012). Egyptian foreign policy under Mohamed Morsi: domestic considerations and economic constraints. *SWP Comments*, 20 (1), 133.
- Saad, S. (2020). The myth of Nasser's Arabism. Cairo (1956-1970), a political-urban paradox. *International Journal of Engineering Applied Sciences and Technology*, 5, 37-45.
- Salamé, L. (2017). La crise de l'eau ou la perpétuelle gestion des conflits. *Annales Des Mines - Responsabilité Et Environnement*, 2 (86), 44-48.
- Salman, S. (2013). The Nile basin cooperative framework agreement: a peacefully unfolding African spring? *Water International*, 38 (1), 20-21.
- Salman, S. (2016). The grand Ethiopian Renaissance Dam: the road to the declaration of principles and the khartoum document. *Water International*, 41 (4): 512–527. <https://doi.org/10.1080/02508060.2016.1170374>

- Sand, I. (2014). La place du sinaï au sein des rivalités de pouvoir en Egypte (2011-2013). *Confluences Méditerranée*, (4), 143-163.
- Schwartz, J. (1960). L'empire Romain, l'Egypte, et le commerce oriental. Cambridge University Press, In *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, 15 (1) , 18-44.
- Sherbini, R. (2019). Why are Egypt and Ethiopia fighting over Nile waters? *Gulf News*, 647-670.
- Sikka 1, N. (2011). Nouveaux mouvements sociaux et révolution Egyptienne. *Outre-Terre*, (3), 365-371.
- Soliman, M. (2021). Egypt's Nile strategy. *Middle East Institute*, 28(6).
- Soltan, G. (2009). La politique étrangère égyptienne à la croisée des chemins: L'Egypte ne doit pas permettre que sa politique dans la région soit jugée seulement selon le processus de paix. *Afkar/Idées*, 30-31.
- Steinmetz, G. (2004). Discours précolonial, posture ethnographique et tensions dans l'administration coloniale allemande des samoa. *Politix. Revue Des Sciences Sociales Du Politique*, 17(66), 49-80.
- Swain, A. (2002). The Nile River basin initiative: too many cooks, too little broth. *SAIS Review*, (22), 293-308.
- Tandoğan, M. ve Yücel, O. K. (2017). Nil'in paylaşılması meselesi: hidro-diplomasi bağlamında Mısır, Sudan ve Etiyopya rekabeti. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 107-120.
- Tawfik, R. (2016). Reconsidering counter-hegemonic dam projects: the case of the grand Ethiopian Renaissance Dam. *Water Policy*, 18(5), 1033–1052.
- Tekuya, M. (2018). The egyptian hydro hegemony in the Nile basin: the quest for changing the status quo of water law. *Journal of Water Law*, 26, 10.
- Uçaner, B. K. (2022). The social construction of a 'pan-arabist pan-arabist hero': Gamal Abdel nasser. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21 (4), 2389-2407.

Ünal, S. (2021). Mısır’da Arap Baharı ve Fabrika Ayarlarına Dönüş. *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye*, 339-360.

Vinogradov, (2003). Transforming potential conflict into cooperation potential: the role of international water law. *UNESCO/IHP/WWAP, Technical Documents In Hydrology*.

Walschot, M. (2018). Géopolitique du dessalement: de l’osmose inverse au positionnement riverain inversé. *Regards Géopolitiques*, 4 (4).

Wolf, A. T. (1998). Conflict and cooperation along international waterways. *Water Policy*, 1(2), 251-265.

Yılmaz, M, N. (2018). Uluslararası çevre hukukunda hakça kullanım ilkesi. *TBB Dergisi*, 135, 236-260.

Zeitoun, M. ve Warner, J. (2006). Hydro-hegemony a framework for analysis of trans-boundary water conflicts. *Water Policy*, 8(5): 435-460.

Zouache, A. (2021). وَإِنْ جَزَتْ الْأَفَافُ مِنَّا بِمَدْحَةٍ. In *Annales Islamologiques, Institut Français D’archéologie Orientale (IFAO)*, 55, 121.

Gazeteler

Africanews. (2021, 09 Ağustos). En Egypte, des agriculteurs luttent pour sauver la culture du papyrus. 09 Haziran 2023 tarihinde <https://fr.africanews.com/2021/08/09/en-egypte-des-agriculteurs-luttent-pour-sauver-la-culture-du-papyrus> adresinden erişildi.

Al Ahram. (1974, 1 Nisan). 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://archive.org/details/AlAhram1974EgyptArabic> adresinden erişildi.

Al Ahram. (2013, 23 Aralık). La présidentielle d’abord en Egypte. 16 Kasım 2023 tarihinde <https://french.ahram.org.eg/News/4587.aspx> adresinden erişildi.

Al Ahram. (2013, 11 Haziran). President Morsi calls for Egyptian “unity” in face of threats to Nile water. 14 Ekim 2023 tarihinde <https://english.ahram.org.eg/News/73683.aspx> adresinden erişildi.

Al Ahram. (2014, 3 Haziran). El-Sisi wins Egypt's presidential race with 96.91%. 12 Ekim 2023 tarihinde <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/> adresinden erişildi.

Al Ahram. (2021, 17 Haziran). Gulf Cooperation Council stresses priority of Egypt, Sudan's water security in GERD crisis. 5 Kasım 2023 tarihinde <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/414450/Egypt/Politics-/Gulf-CooperationCouncil-stresses-priority-of-Egypt> adresinden erişildi.

Al Ahram. (2021, 24 Temmuz). Russia rejects attempts to link its military cooperation with Ethiopia with GERD dispute. 07 Kasım 2023 tarihinde <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/417603/Egypt/Politics-/Russia-rejects-attempts-to-link-its-military-coope> adresinden erişildi.

Al Arabia. (2023, 29 Ekim). بسبب صفقة سلاح مع السوفييت.. هاجمت إسرائيل مصر. <https://www.alarabiya.net/last>

Al Jazeera. (2013, 11 Haziran). Egypt warns Ethiopia over Nile dam. 01 Eylül 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2013/6/11/egyptwarns-ethiopia-over-nile-dam> adresinden erişildi.

Al Jazeera. (2015, Kasım). Après le Printemps Arabe Les difficultés économiques et sécuritaires mettront-elles davantage la démocratie tunisienne à l'épreuve? 13 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.aljazeera.com/news/2015/11/explosion-Tunisia-> adresinden erişildi.

Al Jazeera. (2017, 4 Temmuz). What is it like to live under President Sisi? 10 Ekim 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/features/2017/7/4/what-is-it-like-to-live-under-president-sisi> adresinden erişildi.

Al Jazeera. (2021, 24 Mayıs). US imposes Ethiopia, Eritrea restrictions over Tigray crisis. 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/24/us-imposes-ethiopia-sanctions-over-tigray-crisis> adresinden erişildi.

Al Jazeera. (2021, 15 Haziran). Arab states call for UNSC intervention over Ethiopian dam dispute. 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/15/arab-states-call-on-unsco-to-convene-over-ethiopian-dam-dispute> adresinden erişildi

Al Monitor. (2020, 23 Mart). Egypt takes economic action to counter coronavirus effects. 13 Kasım 2023 tarihinde <https://www.al-monitor.com/originals/2020/03/egypt-economic-measures-industry-coronavirus-outbreak.html> adresinden erişildi

Al-Monitor. (2021, 26 Haziran). Egypt turns to Tanzania on Nile dam dispute. 16 Kasım 2023 tarihinde <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/egypt-turns-tanzania-nile-dam-dispute> adresinden erişildi.

Anadolu Ajansı. (2021, 27 Mayıs). Egypt, Sudan hold 'Nile Eagles 2' joint air exercise Troops conduct joint sorties to attack hostile targets, says statement. 14 Kasım 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/egypt-sudan-hold-nile-eagles-2-joint-air-exercise/219466> adresinden erişildi.

Anadolu Ajansı. (2022, 16 Haziran). Troisième remplissage du Barrage de la Renaissance/Al-Sissi : Personne ne s'approchera des eaux de l'Égypte . 16 Kasım tarihinde <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/troisi%C3%A8me-remplissage-du-barrage-de-la-rennaissance-al-sissi-personne-ne-sapprochera-des-eaux-de-l%C3%A9gypte/261319> adresinden erişildi.

APANEWS. (2020, 15 Şubat). US mediated GERD talks end in stalemate. 19 Kasım 2023 <http://apanews.net/en/news/us-mediated-gerd-talks-end-in-stalemate> adresinden erişildi.

Asharq al-Awsat. (2021, 17 Temmuz). National Security Is a Red Line that Cannot Be Crossed, Sisi Assures Egyptians. 16 Ekim 2023 tarihinde <https://english.aawsat.com/home/article/3084966/%E2%80%98national-security-red-line-cannot-be-crossed%E2%80%99-sisi-assures> adresinden erişildi.

Bibliotheca Alexandrina. (1956, 26 Haziran). Devrimin 4. Yıldönümünde Cemal Abdülnasır'ı İskenderiye'de Yaptığı Konuşma. <http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-495-en>

Bibliotheca Alexandria. (1970, 1 Ekim). The Video of Nasser’s Funeral Dirges and Funeral of Nasser.
<http://nasser.bibalex.org/MediaViewer.aspx?VideoID=VID-VID-8202-en>

Bibliotheca Alexandrina. (1955, 19 Nisan). “Başkan Cemal Abdülnasır’ın Bandung’daki Asya-Afrika Konferansının Açılışında Yaptığı Konuşma.”
<http://nasser.bibalex.org/TextViewer.aspx?TextID=SPCH-339-en>.

Daily News Egypt. (2014, 19 Mart). Foreign ministry announces official stance on GERD. 19 Temmuz 2023 tarihinde
<https://dailynewsegypt.com/2014/03/19/foreign-ministry-announces-official-stance-gerd> adresinden erişildi.

Daily News Egypt. (2021, 27 Mayıs). Egypt’s Al-Sisi arrives in Djibouti on 1st presidential visit since 1977. 16 Kasım 2023 tarihinde
<https://dailynewsegypt.com/2021/05/27/egypts-al-sisi-arrives-indjibouti-on-1st-presidential-visit-since-1977> adresinden erişildi.

Egypt Independent. (2021, 31 Mart). No one will take a drop of water from Egypt, otherwise, there will be a state of unimaginable instability in the region. 04 Ağustos 2023 tarihinde
<https://www.egyptindependent.com/video-no-one-can-take-a-single-drop-of-water-fromegypt-says-sisi> adresinden erişildi.

Egypt Independent. (2021, 18 Temmuz). Egypt’s Sisi discuss with Chinese FM developments in GERD issue. 12 Eylül 2023 tarihinde
<https://egyptindependent.com/egypts-sisi-discuss-with-chinese-fmdevelopments-in-gerd-issue> adresinden erişildi.

Egypt Today. (2020, 22 Mart). Sisi reveals details of economic plan in face of coronavirus crisis. 16 Ekim 2023 tarihinde
<https://www.egypttoday.com/Article/3/82885/Sisi-reveals-details-of-economic-plan-in-face-of-coronavirus> adresinden erişildi.

Egypt Today. (2020, 23 Ekim). Trump: Ethiopia built dam that stops water, you can’t blame Egypt for being upset. 20 Ekim 2023 tarihinde
<https://www.egypttoday.com/Article> adresinden erişildi.

Egypt Today. (2021, 31 Mart). Egyptian, Sudanese air forces hold joint exercises dubbed Nile Eagles 2. 16 Ekim 2023 tarihinde <https://www.egypttoday.com/Article/1/100383/Egyptian-Sudaneseair-forces-hold-joint-exercises-dubbed-Nile-Eagles> adresinden erişildi.

Egypt Today. (2021, 10 Nisan). Egyptian, Burundian army chiefs of staff sign military cooperation protocol. 16 Ekim 2023 tarihinde <https://www.egypttoday.com/Article/1/100> adresinden erişildi.

Egyptian Street. (2020, 22 Mart). Egypt's President Sisi Announces Economic Plan to Combat Coronavirus. <https://egyptianstreets.com/2020/03/22/egypts-presi> adresinden erişildi

Fransa 24. (2012, 08 Ekim). Mohamed Morsi à l'épreuve des 100 premiers jours. 08 Eylül 2023 tarihinde <https://www.france24.com/fr/20121008-egypte-mohamed-morsi-epreuve-100-premiers-jours-freres-musulmans-constitution> adresinden erişildi.

Fransa 24. (2021, 19 Şubat). US stops Trump's aid freeze to Ethiopia over dam dispute. 18 Ekim 2023 tarihinde <https://www.france24.com/en/live-news/20210219-us-stops-trump-s-aid-freeze-to-ethiopia-over-dam-dispute> adresinden erişildi.

Fransa info. (2013, 30 Haziran). Égypte : des millions d'opposants à Morsi dans la rue, au moins sept morts . 12 Ekim 2023 tarihinde https://www.francetvinfo.fr/monde/egypte-des-millions-d-opposants-a-morsi-dans-la-rue-au-moins-sept-morts_1660025.html adresinden erişildi.

Fransa info. (2021, 31 Mart). Grand barrage éthiopien sur le Nil : une instabilité inimaginable si on touche à l'eau de l'Egypte, avertit le président al-Sissi. 02 Eylül 2023 tarihinde <https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/economie-africaine/grand-barrage-ethiopien-sur-le-nil-une-instabilite-inimaginable-si-on-touche-a-l-eau-de-l-egypte-avertit-le-president-al-sissi4354387.html> adresinden erişildi.

Ina. (1971, 16 Ocak). Le barrage d'Assouan : inauguration. <https://www.ina.fr/ina-eclair-actu/video/caf97079807/le-barrage-d-assouan-inauguration> adresinden erişildi.

Middle East Monitor. (2021, 27 Mayıs). Kenya, Egypt sign defence deal as Cairo moves to consolidate its position on Ethiopia dam. 7 Kasım 2023 tarihinde <https://www.middleeastmonitor.com/20210527-kenya-egypt-sign-defence-deal-as-cairomoves-to-consolidate-its-position-on-ethiopia-dam> adresinden erişildi.

Middle East Monitor. (2021, 08 Nisan). Uganda signs security agreement with Egypt amid Renaissance Dam crisis. 17 Kasım 2023 tarihinde <https://www.middleeastmonitors/> adresinden erişildi.

NBC News. (2020, 24 Ekim). Ethiopia denounces Trump remark that Egypt could “blow up” Nile dam. 22 Ekim 2023 tarihinde <https://www.nbcnews.com/news/world/ethiopia-denounces-trump-remark-egypt-could-blow-nile-dam-n12446> adresinden erişildi.

Radiofrance. (2021, 17 Ocak). Le pouvoir égyptien face à la confrérie des Frères musulmans. 27 Ekim 2023 tarihinde <https://www.radiofrance.fr/franceculture/le-pouvoir-egyptien-face-a-la-confrerie-des-freres-musulmans-2964204> adresinden erişildi.

Reuters. (2019, 23 Ekim). Egypt says talks over Ethiopia’s Nile dam deadlocked, calls for mediation. <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-dam-egypt> adresinden erişildi.

Reuters. (2022, 2 Ağustos). Ethiopia completes third phase of filling giant Nile dam. <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopia-completes-third-phase-filling-giant-nile-dam-2022-08-12/> adresinden erişildi.

Reuters. (2021, 7 Nisan). Three-way talks over Ethiopian dam fail in Kinshasa. 08 Kasım 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/ethiopia-dam-egypt-int-> adresinden erişildi.

RFI. (2010, 15 Mayıs). Eaux du Nil: l’Egypte rejette un accord entre quatre pays d’Afrique de l’Est. 24 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.rfi.fr/fr/contenu/20100515-eaux-nil-egypte-rejette-accord-entre-quatre-pays-afrique-est> adresinden erişildi.

RTS. (1975, 15 Ocak). Inauguration du barrage d'Assouan. 12 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.rts.ch/archives/1971/audio/inauguration-du-barrage-d-assouan-25585057.html> adresinden erişildi.

SIS. (2023, 24 Mayıs). Le Président Al-Sissi rencontre le Premier Ministre de Burundi à Charme Al-Cheikh. <https://www.sis.gov.eg/Story/160288/Le-Pr%C3%A9sident-Al-Sissi-rencontre-le-Premier-Ministre-de-Burundi-%C3%A0-Charme-Al-Cheikh?lang=fr> adresinden erişildi.

The Conversation. (2020, 27 Eylül). Suspension of US aid to Ethiopia is yet another example of Trump's disregard for Africa. 10 Eylül 2023 tarihinde <http://theconversation.com/suspension-of-us-aid-to-ethiopia-is-yet-another-example-of-trumps-disregard-for-africa> adresinden erişildi.

The washington Post. (1980, 07 Ekim). Anwar Sadat: 1918-1981. 10 Ekim 2023 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1981/10/07/anwar-sadat-1918-1981/386b9993-04df-43c3-8911-ea7bbba7c608> adresinden erişildi.

The Washington Post. (2005, 11 Kasım). Egypt's Ugly Election. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2005/12/11/egypts-ugly-election/c13803f4-4a2e-4050-b7d1-b33c87ac40a2/> adresinden erişildi.

Times New York. (2007, 23 Nisan). The Moderate Muslim Brotherhood. https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/cfr/world/20070301faessay_v86n2_leiken_brooke.html?_r=0&pagewanted=all adresinden erişildi.

Today, E. (2021, 10 Nisan). Egyptian, Burundian army chiefs of staff sign military cooperation protocol. <https://www.egypttoday.com/Article/1/100734/> adresinden erişildi.

Tv5monde. (2015, 19 Haziran). La condamnation à mort du président Morsi embarrasse les alliés de l'Égypte. 13 Ekim 2023 tarihinde <https://information.tv5monde.com/international/la-condamnation-mort-du-president-morsi-embarrasse-les-allies-de-legypte-23327> adresinden erişildi.

Tv5monde. (2019, 20 Nisan). Égypte : le projet pharaonique du président Al-Sissi. 19 Ekim 2023 tarihinde <https://information.tv5monde.com/afrique/egypte-le-projet-pharaonique-du-president-al-sissi-31448> adresinden erişildi.

Internet kaynakları

Abd al- MS, (2010). The equitable utilization of the water of international rivers with particular reference to the case of the Nile.

Aboudouh, A. (2021). The dangerous standoff in the Horn of Africa over Ethiopia's Nile dam. <https://www.independent.co.uk/news/world/> adresinden erişildi.

Agreement on the Nile River Basin Cooperative Framework. <https://nilebasin.org/images/docs/CFA%20-%20English%20%20Frenpdf> adresinden erişildi.

Ahmed, A. (2019). [معلومات عن نهر النيل في السودان. نهر النيل أطول نهر في العالم](#). adresinden erişildi.

Al-Amoush, N. (2021). <https://mawdoo3.com/> adresinden erişildi.

Al zubani, M. (2022). إنجازات محمد على باش. <https://mawdoo3.com/> adresinden erişildi.

Amiot, H. (2013). Le Nil, axe de développement économique et de tensions géopolitiques. <https://www.lesclesdumoyenorient.com/Le-Nil-axe-de-developpement-economique-et-de-tensions-geopolitiques.html> adresinden erişildi

Aoun, A. (2020). La guerre au Yémen 1962-1970. <https://orientxxi.info/va-comprendre/la-guerre-au-yemen-1962-1970,4134> adresinden erişildi.

Arsever, S. (2011). Suez 1956, la fierté arabe retrouvée. <https://www.letemps.ch/monde/suez-1956-fierte-arabe-retrouvee> adresinden erişildi.

Bernard-Maugiron, N. (2016). Egypte: crispation politique et impasse économique. <https://www.cairn.info/un-monde-de-ruptures--9782100745562-page-116.htm> adresinden erişildi.

- Bethemont, J. (2003). Le Nil, l'Égypte et les autres. [URL:http://journals.openedition.org/vertigo/3727](http://journals.openedition.org/vertigo/3727) adresinden erişildi.
- Bouguerra, L. (2004). Ten countries make waves over Nile waters: The Christian Science Monitor. https://www.irenees.net/bdf_fiche-auteur-2_fr.html adresinden erişildi.
- Carnegie Museum of Natural History. (2020). <https://carnegiemnh.org/egypt-and-the-nile/> adresinden erişildi.
- C.I.EAU. <https://www.cieau.com/connaitre-leau/leau-dans-la-nature/bassin-versant/> adresinden erişildi.
- Cyr, P. (2001). L'expédition militaire de Bonaparte en Égypte (1798-1799). https://savoirs.usherbrooke.ca/bitstream/handle/11143/2150/Cyr_Pascal_MA_2001.pdf?sequence=2&isAllowed=y adresinden erişildi.
- Eduard, C. (2023). As economic crisis deepens, will Egypt slow megaprojects down? <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/18/as-economic-crisis-deepens-will-egypt-slow-megaprojects-down> adresinden erişildi.
- El Shafy, H. (2019). "جريدة". حملة فريزر.. يوم أن أحبط أهالي رشيد المشروع البريطاني لاحتلال مصر. <https://www.elmogaz.com/538531> adresinden erişildi.
- El-Khazen, I. (2023). Al-Sissi : Nous avons réussi à vaincre le terrorisme. <https://www.aa.com.tr/fr/monde/al-sissi-nous-avons-r%C3%A9ussi-%C3%A0-vaincre-le-terrorisme/2796104> adresinden erişildi.
- FAO, (1959). Sudan Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında Nil Sularının Tam Kullanımına İlişkin Kahire'de İmzalanan Anlaşma <http://www.fao.org/3/w7414b/w7414b13.html> adresinden erişildi.
- Heacock, A. (2010). Arab Unity Revisited: Nationalism versus Common Cause. https://www.academia.edu/3990253/Arab_Utility_Revisited_Nationalism_versus_Common_Cause adresinden erişildi.
- Hefnawi, A. (2017). حاكم مصر المقترى عليه. <https://elmahatta.com/> adresinden erişildi.
- Lacheret, A. (2019). Les printemps arabes. <https://shs.hal.science/halshs-02277919/document> adresinden erişildi.

- La languefrancaise. <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire/definition/en-amont> adresinden erişildi.
- La languefrancaise. <https://www.lalanguefrancaise.com/dictionnaire/definition/hyd> adresinden erişildi.
- Larousse. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/h%C3%A9g%C3%A9monie> adresinden erişildi.
- Larousse. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/bassinversant> adresinden erişildi.
- Leventis, E. (2020). Arab nationalism: The case of Gamal Abdel Nasser. https://www.academia.edu/37917197/Arab_Nationalism adresinden erişildi.
- Maasho, A. Z. (2011). Political change in Egypt to boost Nile cooperation. <https://news.trust.org/item/20110512111900-3bfun?view=print> adresinden erişildi.
- Mbaziira, R. S. (2005). Institutional development in the Nile equatorial lakes sub-basin: learning from the experience of the Kagera Basin Organisation. <https://publications.iwmi.org/pdf/H037535.pdf> adresinden erişildi.
- Merlo, F. (2016). La chute de Morsi en Egypte: un échec de l'islamisme? https://www.academia.edu/39691174/La_chute_de_Morsi_en_Egypte_un_%C3%A9chec_de_lislamisme adresinden erişildi.
- Monfleur, L. (2018). L'aménagement de l'Egypte (2): les villes nouvelles du Grand Caire.
- Mucha, W. (2014). Les forces armées en Egypte. <https://www.airuniverf> adresinden erişildi.
- Nasr, H. (2016). Ethiopia's Challenge to Egyptian Hegemony in the Nile River Basin: The Case of the Grand Ethiopian Renaissance Dam. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1209740> adresinden erişildi.

- NBI, (2014). Nile Basin Regional Hydro-Meteorological Network. https://www.nilebasin.org/images/docs/Hydromet_Success_Story.pdf/ adresinden erişildi.
- Panara, M. (2019). Médias – Égypte : pourquoi l'interview d'al-Sissi a embarrassé le pouvoir. https://www.lepoint.fr/afrique/medias-egypte-pourquoi-l-interview-d-al-sissi-a-embarrasse-le-pouvoir-07-01-2019-2283907_3826.php adresinden erişildi.
- Paquerot, S. (2005). Le droit international et la coopération dans le domaine de l'eau, enjeux et défis dans les Amériques. <https://doi.org/10.4000/vertigo.1923> adresinden erişildi.
- Podeh, E. ve Winckler, O. (2004). Rethinking Nasserism: Revolution and historical memory in modern Egypt. <https://www.researchgate.net/publication/> adresinden erişildi.
- Polak, E. (2014). Le protectorat britannique en Egypte. <https://www.lesclesdumoyenorient.com/Le-protectorat-britannique-en.html> adresinden erişildi.
- Prunier, G. (2000). Le bassin du Nil: des mythes à l'hydropolitique. <https://www.cairn.info/des-fleuves-entre-conflits-et-compromis--9782811102142.htm> adresinden erişildi.
- Ragab, M. (2016). “نهر النيل باعث الحياة في مصر” <https://www.youm7.com/story2> adresinden erişildi.
- Romeo, L. (2010). Conférence de Bandung. <https://www.lesclesdumoyenorient>. adresinden erişildi.
- Sangbana, K. (2020). Les Principes du droit international de l'eau et les instruments universels: La Convention d'Helsinki de 1992 et la Convention de New York de 1997. <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2017/WAT> adresinden erişildi.

- Soltan, G. (2010). La Politique Etrangère Egyptienne A La Croisée Des Chemins. <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2009/12/3-24-6.pdf> adresinden erişildi.
- Solé, R. (2017). Gamal Abdel Nasser, Le chef adulé. *Ils ont fait l'Égypte moderne*. 223- 241. <https://www.cairn.info/ils-ont-fait-l-egypte-moderne--97822> adresinden erişildi.
- Stadnicki, R. (2017). L'Égypte contemporaine: pivot désorienté du monde arabe. https://www.researchgate.net/publication/322749899_L'Egypte_contemporaine_pivot_desorienté_du_monde_arabe adresinden erişildi.
- Staff, D. E. (1976). The Daily Egyptian, September 18, 1976. http://opensiuc.lib.siu.edu/de_September1976 adresinden erişildi.
- Strand, A. G. (2022). Perspectives on Nasser Era Rural Egypt: Developmentalism, and understandings of progress and modernity in research published between 1954-2006, The University of Bergen. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/3045578?locale-attribute=en> adresinden erişildi.
- Susser, A. (2021). The Oxford Handbook of Contemporary Middle Eastern and North African History.
- Takouleu, JM. (2018). Égypte : inauguration du grand barrage d'Assiout construit par le français Vinci. <https://www.afrik21.africa/egypte-inauguration-du-grand-barrage-dassiout-construit-par-le-francais-vinci/> adresinden erişildi.
- Takouleu, JM. (2019). Tanzanie : le gouvernement mise sur le lac Victoria pour fournir de l'eau potable. <https://www.afrik21.africa/tanzanie-le-gouvernement-mise-sur-le-lac-victoria-pour-fournir-de-leau-potable/> adresinden erişildi.
- TDK Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>. adresinden erişildi.
- Theudel, A. (2013). « La guerre du Nil bleu rebondit entre l'Éthiopie et l'Égypte ». Figaro.fr.
- Thibault, S. M. (1997). Bassin versant. <https://hal.science/hal> adresinden erişildi.

Tobi, Y. (2019). Egypte-Israël : Quand l’histoire sépare, les intérêts rapprochent.

Turhan, Y. (2020). Büyük Etiyopya Rönesans Barajının Mısır, Sudan ve Etiyopya’nın Su Jeopolitiğine Etkisi. <https://tasam.org/Files/Icerik/File/> adresinden erişildi.

UN, (2013). Conférence de presse de l’Université des Nations Unies et ONU-Eau sur la sécurité des ressources en eau. <https://press.un.org/fr/2013/conf130322-eau.doc.htm> adresinden erişildi.

UNESCO, (2019). Programme hydrologique international. <https://fr.unesdf>. adresinden erişildi.

Wattan, (2016). إفریقیا هویة عبد الناصر التي أضاعها السادات. <https://www.wattan.net/ar/news/163594.html> adresinden erişildi.

ÖZGEÇMİŞ

Adı SOYADI	Amoun Gamal Abdourahman
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Cibuti Üniversitesi
Fakülte	Fllsh Fakültesi
Bölüm	Tarih ve Coğrafya

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (....) YÖKDİL (....) TOEFL (....) EILTS (....)
Arapça	İleri düzeyde
Francızca	İleri düzeyde

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-mail	
Telefon	